Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پښتنو ملی قائد او لوی زعیم میر ویس نیکه چه خپل گران هوادئی دپر دیوله ناروا تجاوز شخه وژغوره او دهوتکو شهنشاهی ئی تاسیس کړه . (۱۱۲۷ ه وفات)

Ketabton.com

د پښتو ټولنې د خپرونو لمبر (۷۰)

« عقل او حکمت یوازې پناز او نعمت
کې نه دی - د پښتنو په غرو او
رغو کې هم پوهان اوهوښیاران سته »
(میرویس)

میرویس نیکه

د

عبدالرؤف بینوا

الف

د پښتو ټولنې له خوا خپور شو

۱۳۲۵

د کابل عمومي مطبعه

د طبع شمیر (۱۰۰۰)

کتابخانه میوند وال
MAIWANDWAL LIBRARY
PROPERTY OF ACKU
5661

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې کتاب په ۱۳۲٤ کال کښې
د آریانا دوهمه جائزه وړې ده .

اهدا

دا کتاب د « نازو » انالو او سپېڅلی
روح ته اهدأ کوم .
چه د پښتنو ملی قائد میرویس نیکه د دې
میرمنی په پاکه غېږ کې روزلی شوی دی .
(بینوا)

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلوی خدای پنامه

پیل

هغه وخت چه زه لا کوچنی اووړ ماشوم وم ما به دخپلی مور دخولې د حاجی میرخان نیکه نوم (چه د میرویس نیکه پښتنی نوم دی) ارو بدیء او کله چه به ناروغه شوم نوزه به ئی د میرویس نیکه زیارت ته بیولم اوراته ویل به ئې چه حاجی میر خان نیکه ډېر ګرندی اولوی سړی دی . بیا چه زلمیتوب ته ورسیدم هم به می د پښتنو په مجلسو کی د سپین زیرو له خولې ددې نیکه نوم اروبدیء اوداوخت دومره پوهیدم چه حاجی میرخان نیکه د پښتنو یوملی مشرو، نو کم وخت چه بیا د کتاب سره اشنا شوم ماته هغه له جوشه ډک احساسات راپیدا شول چه هر زلمی ته په دغسی وخت کی پیدا کېږی، مینه می درلوده چه دخپلو تېرو نیکه ګانو کارنامې ولولم، خصو صا دهغو نیکه ګانو چه مالا په زانګو کی ددوی نومونه اروبد لی وه اودوړ کتوب څخه ورسره اشناوم. که څه هم په زانګو کی زه په ښه اوبدنه پوهېدم مګر کوم وخت چه می دزانګو څخه دمورغېږی ته سفرو کړ اوپر خبر وراغلم، ماته به دشپې خپلی مورددې دپاره چه مابیده کړی دتېر ونیکه ګانو ډېری افسانې ویلې .

ښه می په یاددی یوه شپه چه می موردپر نګی دغزا نکل راته کاوه اوو یل ئې چه «سپین سرو پښتنو مېرمنو به داوبو ډک ژی اخیستی وه اوغازیانو ته به ئې په سنګر کی اوبه ورلې اوداکثرو غازیانو څخه توری وې» په دې وخت کی زمامشری خور له تلتکه سوراویوست زمامورته ئې وویل:

«دغازیانو توری همد اسی وې لکه هغه دنیکه توره ؟ »

زمامورى هم دهغی توری خواته چه دې به موز ته ویل « داستاسی دنیکه توره ده چه ستاسی پلارته اوله پلاره تاسی ته پاته شوې ده» په ډېر تأثرو کا ته ، نور خو

نه پوهېدم چه ددې څه پیادرا غله خو ستر گی ئې له اوښکو ډکی شوې، وې ویل:

«هو، زویه! بیده سه شپه ډېره تېره شوې ده!»

داهغه توره وه چه ما اوخوربه دهغې په مخ کی سره سره تکی لېدل نو یو بل ته به مو ویل: «مادپر ننگی پاوینو ده!»

همدا شان به اکثره شپې مادامی افسانې اړوېدلې او په دماغ کی به مې یوه افسانوی دنیا تشکیلېده - په دې افسانو کی مادپر خلد دحاجی میرخان نیکه نوم اړوېدلی و، نو چه لوی شوم دده دژوندسره مې علاقه میندلې وه او پکوم کتاب کی چه به مې دده نوم ولید، خوشا لېدم به.

مگر متأسفانه سره ددې چه دا نابغه نیکه هر پښتون پېژنی او ده ته د نیکه خطاب ورکوی بیاهم دده دژوند په باب کښې چا یوه رساله هم نه ده لیکلې - او نثر دې نثر دې دی چه دده مشهوری کارنامې هم ورکی شی. ددې فکر په اثر مایو کال دمخه عزم وکړ چه زه دخپله وسه سره سم تر کومه ځایه چه موجوده مأخذ ونه کومك کولای شی یوه کوتی کتاب ولیکم، نو په ځینو یاد داشتو نومی شروع وکړه په دې وخت کی چه کوم شی زما عزم ښه راتینگ کړ، زما دفاضل اومشر ملگری ښاغلی حبیبی تشویق و.

څو دادی تر یو کال وروسته مؤفق شوم چه ددې ملی نابغه په نامه دا کوچنی کتاب پای ته ورسوم، شاید ترما وروسته زلمیان به ئې لا ښه بشپړ کړی.

په دې کتاب کی مادپر زیارایستلی دی چه بې سنده قول رانه وړه شی او هر مطلب ښکاره مأخذولری او په هم هغه مخ کی مې د مأخذ صفحه هم ورښوولې ده.

خدای دی وکی چه زما دا زیاریو ورکوتی ملی خدمت وباله شی او له خدایه غواړم چه نور ژوند مې هم په داسې ملی خدمتو کښې تېر شی. (بینوا)

ددې کتاب مأخذ ونه :

په‌دې کتاب کې چه‌هر مهم مطلب اخیستل شوی په همغه صفحه کې ئې مأخذته سره دصفحې‌دتا کلواشاره شوې‌ده‌او کوم مأخذونه چه‌ددې اثر په‌لیکلو کې استفاده ځنې شوې ده دادی :

۱ : روابط ادبی ایران وهند ـ اثر علی اکبر شهامی .

۲ : ترجمهٔ تاریخ مختصر ایران ـ اثر سرپرسی سایکس

۳ : دائرة المعارف بستانی ـ ۳ ج

٤ : دتتمه‌البیان پارسی ترجمه ـ دسیدجمال‌الدین افغانی .

٥ : تاریخ روابط ایران واروپا در دورهٔ صفویه .

٦ : داستان ترکتازان هند ـ ځلرم کاخ

۷ : منتخب‌اللباب ۲ ج

۸ : دفراهی‌قلمی جونګ ـ چه‌بناغلی‌فاضل گویاماته داستفادې‌دپاره راکړی‌و

۹ : حیات افغانی ـ دحیات خان .

۱۰ : خورشید جهان ـ دشیرمحمد خان .

۱۱ : پټه خزانه ـ دمحمد هوتك .

۱۲ : تاریخ سلطانی ـ دسلطان‌محمد .

۱۳ : جغرافیای تاریخی ایران ـ دبارتو لداثر

۱٤ : فرهنګ اوستا ـ

۱٥ : قاموس انګلیسی وهندی

۱٦ : تاریخ افغانستان ـ دمیلیسون اثر دمنشی احمدجان پښتو ترجمه

۱۷ : ـ تاریخ ایران ـ دسرجان مالکم اثر ـ پارسی ترجمه)

۱۸ : دافغان اوپارس‌جګړه ـ دا کتاب «جارج نیون‌هام فور داسحاق » له

لاتینی څخه په انګلیسی ترجمه کړی ـ او لاتینی بیا د ترکی څخه ترجمه کړی چه د ترکی مؤلف د میرویس نیکه په وخت کی د اصفهان په دربار کی و. او او س ئی ښاغلی سید مسعود خان په پارسی ترجمه کوی او څو مخه خپله ترجمه ئی ماته را کړې وه، د پر تشکر ځنی کوم.

۱۹ : زندگانی نادرشاه پسر شمشیر ـ دلارودی اثر.

۲۰ : روضة الصفای ناصری ـ اتم جلد.

۲۱ : مجلهٔ کاوه ـ ۲ کال ـ ۱۲ گڼه

۲۲ : افغان تاریخی ـ په ترکی ژبه دی چه په لاتینی ژبه ترجمه شوې دی او د هغه څخه بیا «د افغان او پارس جګړه» ترجمه شوی دی. چه د فاضل محمد صالح خان په کتبخانه اړه لری.

۲۳ : جهانګشای نادری ـ محمد مهدی.

۲٤ : مأثر الامراء ـ ۳ ج

۲۵ : درهٔ نادره ـ

۲٦ : تاریخ ادبیات ایران ـ اثر برون ترجمهٔ یاسمی ٤ جلد.

۲۷ : تاریخ علی قلی مرزا

۲۸ : سیر المتأخرین

۲۹ : نادر نامه ـ قلمی په ښاغلی حبیبی پوری اړه لری او د استفادې د پاره ئی را کړی وه.

۳۰ : تاریخ افاغنه ـ اردو ـ د سید ظهور الحسن موسوی تألیف.

۳۱ : تاریخ نظامی ایران ـ لمړی جلد.

۳۲ : آئین اکبری. ابوالفضل.

۳۳ : د پټې خزانې تعلیقات د ښاغلی فاضل حبیبی لیکنه.

تر میرویس دمخه

غواړم دمخه ترهغه چه‌دملي قائد میرویس نیکه دژوندون ، فتو حاتو او قیادت حالات ولیکم په‌ډېر مختصر ډول پر دمخنیو اوضاعو هم لنډرونه وا چوم ـ ځکه چه‌تېر شوی واقعات دراتلو نکو پیښو باعث یاز ېږ و نکی بلل کېږی . له‌دې کبله نو که وغواړو چه‌دملي قائد میرویس نیکه ملي نهضت یا په‌بل عبارت دهوتکو دشهنشاهۍ دمؤسس حالات څرګند کړو باید تر هغه دمخه دافغانستان (خصوصاً قندهار) او پارس اوهند دمخنی وضعیت هم په‌لنډ طور سره بیان کړو ، او په دې ترڅ کی به‌داهم ښکاره شي چه‌د کومو کومو عواملو په‌اثر د هوتك شهنشاهي یا دپښتو یوملي نهضت موجود شو .

څنګه چه‌په هغه وخت کی دافغا نستان په تیره بیا دقند هار پر وضعیت اود حالاتو پر اوښتلو د ګاونډیو مملکتو اوضاع ډېره اغېزه درلوده ، نو لو مړ ی به ګران لوستونکی د ګاونډیو مملکتو پارس هند دوضعیت خواته ملتفت کړم او بیا به‌دافغانستان په‌اور شو کی سره وزغېږو .

۱ : دپارس وضعیت : کم‌وخت چه‌دپښتو ملي‌قائد میرویس نیکه دخپل تېر اواولس دآزادۍ اوخپلواکۍ دجنډې دپورته کولو دپاره ملا تړله په پارس کی د صفو ی شا ها نو حکو مت و ، چه شاه اسمعیل صفو ی تأ سیس کړ ی و ، شاه‌اسمعیل په ۹۰۵ه کال ددیرلسو کالو په‌عمر دخپل پلار « سلطان حیدر » دمر ګ.دانتقام اخیستلو په‌عزم میدان ته‌را ووت ، اودشیروان حاکم «فرخ یسار» ئې چه‌دده پلارئې وژلی‌و له‌منځه ویوست (۱)

---

(۱) روابط ادبی ایران وهند ـ ٦٦ مخ دعلی اکبرشهامی اثر ـ دطهران طبع.

گویا له همدې وخته ددې حکومت خښته کښېښوله شوه، او تر دوو پېړیو ډېر ئې (۹۰۶ـ۱۳۴) پر پارس حکومت وکړ (۱) دا دوره له ډېرو جهتو څخه دپارس دپاره یوه روښانه اوځلېدونکې دوره وه، او تر ډېرو دورو یوخاص اهمیت اوامتیاز لری. په دې دوره کې کوم مهم شی چه منځ ته راغی دپارس «ملی وحدت» دی، ددې وحدت اساس شاه اسمعیل دصفویانو لومړی پاچا ټینګ کړاوپه دې وحدت کې معنوی قدرت اونفوذ ډېرموثرو، ځکه چه دا دوره له سره پر معنوی بنسټ یعنی تصوف اوشیخوخیت راولاړه شوې وه اودشاه اسمعیل پلار او نیکه ټول مرشدان تیر شوی و، او د ده نسب په شپږ مه واسطه مشهور شیخ صفی الدین اردبیلی ته اوپه ۱۶ واسطه اوم امام حضرت موسی کاظم ته رسیدی (۲) او له دې لاری ئې په پارس کې ډېر نفوذ اوقدرت اوپه لکو مریدان مو ندلی وه، نو له دې څخه، علاوه پر «ملی وحدت» داهم څرګند ېږی چه په صفوی دوره کښې مذهبی چارو ښه ترقی کړې وه اوپه دې دوره کې علماو اوصوفیانو خورا ډېر قدر درلود اودشاهانو مخصوصه توجه دمدرسو خوانه وه اوبرسېره پردې په صفوی دوره کې دپارس مختلفو صنایعوته هم ډېره توجه وشوه اودهغه ځای صنایعو لکه نساجی، معماری، کاشی کاری اونورومختلفو صنعتونو ښه ترقی وکړه، چه له دې حیثه هم دادوره مهمه اوروښانه دوره ښکاریږی، مګر داهم باید وویل شی چه په دې دوره کې ځینی پاچهان پیدا شوه چه ددې دورې پر رونما، ئې تاریکی واچوله لکه شاه عباس چه دخپلو زامنو دوژلو نسبت ورته شوی اویا شاه صفی (د۱۶۲۹ع څخه تر ۱۶۴۲ع) چه ډېر صفوي شهزادګان ئې ووژل، اوله همدې ځایه دصفوی دورې انقراض شروع شو، چه پنځه کاله وروسته

---

(۱) روابط ادبی ایران وهند ۶۸ مخ

(۲) « « « « ۷۷ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شاه اسمعیل صفوی

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

سلطان حسین صفوی

Ketabton.com

«ایر وان» او «تبریز» دتر کانو پلاس ورغلل او په ۱۶۲۸ کال بغداد هم دپارسیانو له لاسه ووت (۱)

څوچه ددې دورې وروستنی پاچا سلطان حسین دا کتوبر په ۲۳ په ۱۷۲۲ ع ـ ۱۱۳۵ هـ ق کال (۲) مجبور شو چه دپارس دشهنشاهۍ دتاج میرویس نیکه دمړنی زلمی زوی شاه محمود پرسر پخپل لاس کښېښود، اوخپله لورئې هم دې پښتون زلمی شهنشاه ته پهمدغه ورځ ور پنکاح کړه (۳) چه په همدې ورځ دصفوی دوری کمبله توله شوه.

۲ : دهند و ضعیت : په همدې وخت کی چه دصفوی دورې وروستنیو شاهانو په ایران کی حکومت کاوه په هند کی دمغولو پاچهی وه. ددې سلسلې دسلطنت مؤسس ظهیر الدین محمد بابر پاچاو. چه دمحرمی په شپږمه په ۸۸۸ هـ کال زېږېدلی دی (٤) اوددیرلسو کالو په عمر په ۹۸۸ هـ کال په اندجان کی دپاچهی پر تخت کښېنا ست (٥) بابر پاچا څو کاله وروسته دخپل لوی سلطنت مرکز دهلی وټاکه، اودهند پراکثرو ښاروئې غلبه ومو ندله، تر ده وروسته دده زوی همایون اونور ډېر تیموری مغولی شاهانو په هند کی تردرو

(۱) تاریخ مختصر ایران، دسر پرسی سایکس دتألیف فارسی ترجمه ٦٤ مخ
(۲) دائرة المعارف بستانی دریم جلد ـ ۲٤۰ مخ ـ
(۳) دتتمة البیان ترجمه ـ دعلامه سیدجمال الدین افغانی تألیف ۹۳ ـ ۹٤ مخونه دکابل طبع
(٤) حسامی دالاندنی بیت دده دتولد په تاریخ کی ویلی دی :

اندر شش محرم زاد آن شه مکرم تاریخ مولدش هم آمد «شش محرم»

(فرشته ۹۱ مخ)
(٥) روابط ادبی ایران وهند ـ ۳۰ مخ

بیړ یو لازیات سلطنت و کـاوه اود ۸ میلادی قرن تر آوا خرو پوری ئې په هندوستان کې خپلواك اومستقل حـکومت درلود، د ۱۹ قرن په اوائلو کې دانـگـلیسانو تجاری اوسیاسی نفوذ قدم کښېښوداوورورو ئې لمن ارته شوه.

ددې نفوذمقدمه که څه هم د۱۵۷۹ میلادی=۹۸۷ھ څخه چه «تماش استی ونس» یوه انـگلیسی زلمی هندته سفر وکړ اوپه تېره بیا په ۱۵۸۳میلادی=۹۹۱ھ کـال چه څلور تنه انـگـلیسی سیاحت کوونکو دشرقی ممالکو دتجارتی او اقتصادی اوضاع د کتنی دپاره ما مور شره شروع شوې وه، مـگر په ۱۶۰۰ میلا دی ددسامبر په۳۱ (ددریمی خورپه ۲٤ـ ۱۰۰۹ھ) چه دملـکهٔ الیزابت په امر دشرقی هندی شرکت (دلندن دتجارانو شرکت چه دشرقی هند سره تجارت کوی) پنامه تأسیس شو (۱) دانـگـلیسانو دسیاسی اوتجارتی نفوذ اساس کښېښود شو.

دنورالدین محمد جهانـگـیر گورگـانی پاچا په وختو کی په ۱۶۰۸ م او ۱۷ ۱ھ کـال دې پورتنی شرکت خپله لمړی بیړی د «ویلیام هاو کین» نامی په مشرتوب د سورت بندر ته چه دهندله غربی بندرو څخه دی راواستوله، دې سړی ـ انـگـلستان دپاچا «لمړی جیمز» له خوا یوه سفارشنامه هم در لوده اوتر یوځایه پخپل مقصد کـامیاب شو ـ بیا په ۱۶۱۲ کـال هم دې انـگلیسی بیړی د «توماس بست» په مشرتوب هندوستان ته ورسېدلې او دې سړی وکولای شوه چه دسورت له محلی بندر سره تجارتی معاهدې وتړی اوڅه مده وروسته هلته یوه تجارت خانه هم تأسیس کړی، اوداوولسم دنیمی قرن رادې خواته ددې شرکت دتجارتی چاروسره سیاست هم گډشو. په۱۱۰۱ھ (۱۶۸۸م) کـال چه انگلیسانو دبمبئی جزیره چه پر تـگالیانو پرینبې وه هم دې شرکت ته په لږ اجاره ورکړه ددې شرکت مرکز دسورت له بندره بمبئی ته رانقل شواوداوخت لږلږ دمستملکاتو

---

(۱) تاریخ روابط ایران وار وپادردورهٔ صفویه ۱۲۸ مخ فرشته ۱۹۲ مخ

په‌چرت ولو پده او په‌هند کی ئې استعماری سیاست شروع کړ، مګر دا کار ئې په انګلستان کی دنورو تجارانو دحسد اورقابت باعث وګرځید او په ۱۱۱۰ھ (۱۶۹۸م) کال یوې ډلی تجارانو یولوی شرکت (دشرقی هند دعمومی تجارت دشرکت) پنامه تاسیس کړ اودانګلستان له پارلمنټه څخه ئې دشرق دتجارت انحصاری امتیازهم واخیست، داهم دتجارانو درقابت دهجوم مورد واقع شو، څو په پای کی په (۱۷۰۸م) کال تولو پخوانیو شرکتولاس سره مورته کړ اویومهم اوډیر لوی شرکت ئې د (دانګلیسی تجارو شرکت دشرقی هند دتجارت دپاره) پنا مه تا سیس کړ، اوضمناً دانګلستان پاچادشرکت مشرانوته دهندوستان دپاچهانو په‌در بارو کی رسمی سفارتونه اوقونسلګری وروسپارلی (۱) نوپه‌دې سبب‌ددې شرکت اساس یا په بل عبارت‌دانګلیسانو دسیاست بنسټ په‌هند کی‌بنه‌ټینګ شواونفوذ ئې یو په دوه‌شو اووروورو دانګلیسانو نفوذپسی دپریدی څوچه‌په ۱۲۱۷ھ (۱۸۰۳ میلادی) کال ئې ډهلی ونیو اودمیاشتی ئې یولك روپی شاه‌عالم (چه‌ددې سلسلی‌وروستنی مستقل اومهم پاچا اوپه‌سترګو روندو) وتاکلی‌چه‌هغه هم‌په ۱۲۲۱ھ کال مړشو (۱) ترده وروسته ددې‌سلسلې څونور شاهان هم‌په‌هند کی‌وه چه‌څه‌نه څه‌نوم‌ئې درلود مګرپه ۱۲۷۹ھ = ۱۸۶۲ میلادی کښی چه‌ددې کورنی وروستنی پاچابهادرشاه‌چه ښه‌شاعر اومو سیقی دان هم‌و، دځینوا ثرا توپه په‌اثر دانګلیسانو له‌خوا دخپلی میرمنی «زینت‌محل» سره«برمې» ته‌تبعید اوهلته مړشو، دتیموری سلطنت کمبله بالکل تولوله شوه (۳)

---

(۱) تاریخ روابط ایران واروپا ـ ۱۵۷ ـ ۱۵۸ مخونه .

(۲) ترکتازان هند . څلورم کاخ ۴۶۳ ـ ۴۶۹ مخونه .

دخافی خان دلیکنی څخه چه تر ۱۱۳۵ھ کاله پوری ئې دمحمد شاه دو خت حوادث لیکلی دی څرګند یږی چه دګرګین دمرګ په کال په هند کی محمد اعظم بهادر شاه مشر توب درلود، ځکه چه دی وایی چه په ۱۱۹ھ کال دګرګین د وژلو خبر چه ملی قائد میرویس نیکه مرګ په هند کی دمحمد اعظم بهادر شاه دربار ته راور سید. (۱)

ګویا کم وخت چه ملی زعیم میرویس نیکه دپښتنو په وینبولو پیل کا وه په هند کښی محمد اعظم بهادر شاه چه دمخه ذکر شو مشرو، اوور وورو دمغلو دحکومت کمبله ټولیدله، مګر بیا هم په دغه وخت کی بیخی کمزوری نه وه، بلکه ښه اقتدار ئې پلاس کی و.

۳ : په افغانستان کی د قندهار وضعیت: تر اسلام دمخه دافغانستان وضعیت خو غربی او شرقی مؤرخینو په وارووارو، په تکرار سره لیکلی دی، او جغرافیوی حدودئې ترننی ورځی دپر پراخه اوارت وه، په تیره بیا هغه وخت چه آریائی قبائل لادخپل اصلی ټاټوبی (بلخ) څخه دپارس او هند خواوته کوچیدلی نه وه دافغانستان خاوره دآریائی تمدن مرکز باله کیده، چه ددې خبری څپړل ددې کتاب له دغه مبحث څخه وتلی شمیرل کیږی او جلا کتابو نه لری.

خو تر اسلام وروسته هم افغانستان دخورا لویو لویو شهنشاهیو لکه دسوریانو شهنشاهی، دصفاریانو، دسامانیانو، دغوریانو اودغزنویانو دشهنشاهی مرکزو، او هر لورته ددوی دبری بیرغونه رپیدل او غلیمان ورته سر ټیټی وه، اودا هره دوره دافغانستان په تاریخ کی خورا لوړ موقعیت لری او هره یوئې دیره ځلا نده او با شکوهه دوره ده. مګر تردې دورو وروسته خصوصاً له هغه وخته څخه چه دمغلو دوره شرق ته راغله، که څه هم په افغانستان کی دپورتنیو دورو په شان یوه لویه شهنشاهی چه

---

(۱) منتخب اللباب ۲ ج ٦٤٣ مخ

دافغانستان ټولهخاوره ترادارې لاندې ونيسي، دهوتکو تردورې پورې موجوده نهوه،خوبيا هم دافغانستان هرهبرخه دافغانستان دهغې برخې داوسېدنکو پهلاس اداره کېدلهاو دهرې برخې اوسېدونکې پههروخت کې دمتيجا وزينو پهمقابل کې ولاړوه اودفاع ئې کوله چه پهافغانستان کې ددې حکو متومهم مراکز هرات،بلخ، کابل زابل بلل کېدل .

څنګهچه دغزنويانوددورې تروقفې وروسته پهافغانستان کې د هوتکو دورې بيالويه شهنشاهي قائمه کړې دهاوهم دهوتکو نهضت لهقندهاره شروع شوې دې، نودلته هم پهدې کتاب کې زموږ دموضوع سرهمناسبه داده چه د قندهار وضعيت ترڅېړنې لاندې ونيسو، چهدمخه ترهوتکو ئې څهوضعيت درلود،اوهغهداسې دې :

دقندهار وضعيت لههغه وختهچه د هوتکواوتوخواو ابداليانو ملي رياستونه لهمنځه ولاړه پهډېرتزلزل اختهشو ، کله بهدهند دمغولي حکو متوهجوم باندې راغيء اوکله بهپارسيانو سترګې ورته سرې کړې ، دقندهار خپل موجوديت نژدې و ، چه ورك شي، فقط دګا وندېو مملکتو په سترګو کښې ئې ديوې مڼې مثال درلود چههرېوه غوښته يوله بله ئې حمله کړې ، خو خبر نهوه چه دوې ته بهمړ غوڼې شي اودهضم قوه بهئې ونلري، بلکه پهپښتنې اصطلاح دمور شيدې بهپه وګرزوې .

دپارس اوهند دحکو متونو بهتل پخپل منځ کې پر قندهار سترګې سره سرې وې اوچه يوه به موقع وموندله بلته بهئې پلمه جوړ وله او خپل ځان به ئې دقندهار په تصرف او تجاوز کې حقدار ګانهه ، او يابهئې دامنيت قايمو او پهنامه خپل اقدام روابااله . چهدلته د هغو پېښو څخه دوه مثالونه را نقلوو :

۱ : لمړې په ۱۰۰۵هـ کال چهاکبر پاچا دقندهار دتسخير خيال وکړ ، نو يو اوزد او مفصل مکتوب ئې شاه عباس ته وليکه او خپل دې تجاوزته ئې يوه پلمه وتراشله خوڅنګه دا مکتوب ډېر اوزد دې ، نوڅو جملې ئې راوړو :

« . . . لیکن چون قندهار درمیانه بود ومیرزا یان قندهار در لوازم معاونت ومعاضدت آن دودمان عالیمکان تکاهل می‌نمودند ودر مواقع حوادث ومکاره که‌محل استطلاع عیار جوهر وفاقست قطعاً آثار یك جهتی ویگانگی بظهور نیاورده اند ونیز بمامن‌ارفع که متوطن صاحبان نازو نعم است توصل شایسته نمی رسانند مخطورحواشی باطن‌بود که اولاً قندهار را بکسان خودبسپارم . . .(۱) »

۲ - کم وخت چه‌شاه عباس صفوی پرقندهار لاس وموند او دجهانگیر پاچا څخه‌ئې ونیوه نوهمدا شان ئې یومفصل مکتوب جهانگیر ته‌په‌دې باره کې ولیکه چه‌مضمون ئې دادی :

« فسائیم دعواتیکه از نفحات اجابت آن غنچهٔ مراد شگفته نگهت قرانی مشام یگانگی باشد ولوامع مدحاتی که ازلمعات خلوصش انجمن اتحاد منور گشته ظلمت زاوی‌غالیهٔ بیگانگی گردد . عطر بزم‌خلت و ولای اعلیحضرت وظل‌اللهی و شمع جمع صدق و صفای آن نور پرورد آگهی گردانیده مشهود راه انور ومکشوف ضمیر منیر ضیا گستر میگرداند که : بردل‌دانش پسند و خاطر آسمان پیوند آن برادر بجان برابر که آئینه چهرهٔ دانش وبینش ومرآة جمال حقائق آفرینش است عکس پذیرخواهد بود که بعداز سنوح قضیه ناگزیر نواب شاه جنت مکانی علیین آشیانی انار الله برهانه چه قسم قضایا در ایران روی داده بعض ممالك ازتصرف منسوبان این دودمان ولایت مکان بیرون رفته‌بود چون این نیازمند درگاه بی‌نیازمقلد امور سلطنت شد همین توفیقات ربانی وحسن توجهه دوستان جانی انتزاع جمیع ممالك موروثی که در تصرف مخالفان بود نموده ، چون قندهار که‌در تصرف گماشتگان آن والا دودمانی بود ایشان

---

(۱) دفراهی قلمی جونگ - چه‌بناغلی گویاته پروسبز کال چه دافغانستان په‌دوره تللی‌و، په‌فراه کښې چاور کړی دی - اونورښه ښه‌منتخب اشعارهم پکښې شته

را از خود میدانست متعرض آن نشده ازعالم اتحاد و برادری مترصد بودیم که ایشان نیزبطریق ابا واجدادعظام جنت مقام خود در تفویض آن مبذول فرمایند چون بتغافل گزرانیدند مکرر بنامه وپیام و کنایه وصریح طلب آن نمودیم که شاید درنظر ایشان این ملك محقر قابل مضائقه نبوده مقرر نمایند که بتصرف اولیای این خاندان داده رفع طعن دشمنان وبدگویان و قطع زبان درازی حاسدان وعیب جویان گردد. چون مدتی این امر را درعقدهٔ تعویق انداختند وحقیقت اینمقدمه درمیان دولت دشمن اشتهاریافت وازآنجانب جواب این‌مشعر برد وقبول آن نرسید بخاطر عاطر گزشت که‌طرح سیر و شکار قندهار اندازیم که‌شاید بدین‌وسیله گماشتگان آن برادر نامدار کامگار از روی روابط الفت وخصوصیتیکه مسلوکست مؤکب اقبال را استقبال نموده بخدمت اشرف فائز گردند ومجدداً بر عالمیان رسوخ قواعد یگانگی طرفین ظاهر شده باعث زبان کوتهی حاسدان و بدگویان شود بدین عظمت پی‌یراق قلعه گیری متوجه شده چون بلکاء فراه رسیدیم منشور عاطفت مبنی براظهار ارادهٔ سیر و شکار قندهار بحاکم آنجا فرستادیم که مهمان پذیر باشد وعزت آثار خواجه باقی قزاق راطلب فرموده بحاکم‌وامرای که درقلعه بودند پیغام دادیم که‌در میان‌اعلیحضرت پادشاه ظل‌اللهی ونواب همایون ما جدائی میسر نیست والکائی که هست از همدیگر میدانیم وما بطریق سیرمتوجه این صوبیم نوعی نشود که کلفت خاطری بهم رسدایشان بمضمون حکم وپیغام مصلحت انجام رابگوش حقیقت نیوش نشنیده ومراسم الفت واتحاد جانبین منظور نداشته اظهار تمرد وعصیان نمودندو تا بحوالی قلعه رسیده وباز عزت آثار مشار الیه مکرر طلب فرمودیم وآنچه لازمهٔ صحت‌بود باوگفته فرستادیم و تاده روز دگر عساکر منصوره قدغن فرمودیم که پیرامون قلعه و حصار نگردند نصائح سودمندنیامد در مخالفت اصرار نمودندچون بیش

ازین مسامحه گنجایش نداشت ولشکر قزلباش باوجود عدم اسباب قلعه گیری وتسخیر قلعه مشغول شدند ودر اندك روزی برج وباره رابا زمین یکسان ساختند کار براهل قلعه مشکل شده امان خواستند ما نیز همان رابطهٔ را که از قدیم الی الایام فی مابین این دو سلسلهٔ رفیعیه مسلوك بوده وطریقهٔ برادری که مجدداً از زمان میرزائی آن او رنگ نشین بارگاه جلالت و نواب همایون ما بنوع استقرار یافته که رشك فرمائی سلاطین روی زمین است منظور داشته بمقرض مروت جبلی تقصیرات وذات ایشان رابعفو مقرون فرموده مشمول عواطف وعنایات سالماً غانماً باتفاق رفعت پناه نظاما حید بیکاسی یوزباشی که از صوفیان صادق اینخاندان است روانهٔ درگاه معلی گردانیدیم حقاً که بنیاد و دادواتحاد موروثی مکستبی از جانب این دلاجوئی نه بمرتبهٔ میشد و مستحکم است که بجهت ضرور بعضی امور که بحسب تقدیر ازمکمن امکان بمنصهٔ ظهور آمده باشد خلل پذیر گردد ، میان ماوتو رسم جفا نخواهد بود ، بجز طریقهٔ مهرو وفا نخواهد بود مرجو آنکه از انجانب نیز همین شیوهٔ مرضیه مسلوك بوده بعض امور جزئیه را انظار خجسته آثار نفرموده اگرخدشهٔ برعارض الفت ظاهر شده باشد بحسن عطوفت ذاتی ومحبت ازلی درازالهٔ آن کوشیده و گلشن همیشه بهار یکدل ویگانگی را سرسبز وخرم داشته همگی همتگردون اساس بتاکید مبانی وپاك وتصفیهٔ مسائل اشفاق که نظام بخش انفس وآفاق است مصروف فرمایند و کلی ملك محروسهٔ مارا بخود متعلق داشته بهر کس خواهند شفقت فرموده اعلام بخشند که بلا توقف ومضایقه باوسپرده می شود واین جزویات راخود چه قدر واعتبار باشد. امراو حکامیکه در قلعه بودند اگرچه مرتکب امرای چند که منافی مراسم دوستی بود شدند ، اما آنچه واقع شده از جانب مابوده ایشان آنچه لازمهٔ نوکری وشرط جان سپاری بودبتقدیم رسانیدند. یقین که آنحضرت نیز بشفقت پادشاهانه ومرحمت شاهانه شامل حال ایشان فرموده مارا ازایشان شرمنده نخواهند ساخت ، زیاده

اطناب نرفت ، همواره ها لوای آسمان فرسای هم آغوش تائیدات غیبی باد ـ عاقبت جمیع بخیر باد برب العباد! » (۱)

دایو دوه مثاله دهند او پارس دحکومتو نو دیو بل غولولو او دقندهار په مقابل کی ددوی دافکارو نمایندگی کولای شی، چه دې دوو حکومتو نو هر وخت فرصت لټاوه چه قندهار ترلاس لاندی کړی، مگر څنگه زه دمیرویس نیکه حالات لیکم نو زه باید دقندهار وضعیت ته دهوتکو له نقطهٔ نظر ه وگورم او څه چه له دی لاری وموم هغه څرگند کړم، ځکه په همدې هرج ومرج کی یا تردې دمخه هوتکو او توخیو او ابدالیو پر قندهار مستقل حکومتو نه کړی دی، په دی صورت کی نو لمړی دالازمیږی چه پخپله دهوتکو قبیله و پیژنو او بیا ددوی دریاست بیان ترمیرویس دمخه څرگند کړم، چه له دې لاری هم دقند هار دمخنی وضعیت څرگند پیژی او هم دهوتکو عشیره چه زمونږ ملی قائد میرویس له همدې عشیری څخه میدان ته را وتلی دی معرفی کیږی ، نو دادی په دې مقصد پیل کوو :

دهوتکو تبر: په پښتنو کی دهوتکو تبر دیر شهرت لری. دا ځکه چه دا تبر د پښتنو په ملی نهضتو کی لویه برخی لری او پخپله پلائې مهم رول لوبولی دی ..

هوتك تبر دغلځیو یوه پښه ده او لکه دا نسا بو لیکونکی چه لیکی ددې تبر لمړی پلار هوتك نومیده چه تبر ئې هم دهمدی پلار پنامه یادشو او هوتك باباد بار وزوی اود تولریا توران لمسی اود باباغلځی کړوسی دی (۲)

مگر دا چه هوتك بابا په کومه زمانه کی اوسیدی پوره څرگنده نه ده که څه هم د پټی خزانې مؤلف د «هوتك بابا» په نامه دهوتکو یو پلار لیکلی او معرفی کړی

---

(۱) دا مکتوب له یوه قلمی جونگ څخه رانقل شوی دی ، چه د « فراهی » پنامه اود ښاغلی فاضل گویا څخه دی .

(۲) حیات افغانی ۲۵۶ ـ خورشید جهان ۲۱۰ ـ پټه خزانه ۷ مخ

دی چه وایی پ ٦٦١ هـ کال داتغر په علاقه کی زیږ بدلی او په ٧٤٠ هـ کال وفات شوی دی مگر دخودلائلو په نسبت ددې خبری منل دقت غواړی : یوخو پخپله دپټی خزانې خو جملې دی چه په یوه ځای کی وایی: «اوهغه وقت چه لوی سونوئې کا دخدای عبادات او په اتغراو سوری کی دقوم سردار اوباد ارو» (١) بل ځای وایی :«بابا هوتك خپل قوم ونه راټول کړل. اودسره غره سره ئې پر مغلو شخړه بوتله» (٣) نو کهداسړی دهوتکو لمړی پلارفرض کړو ، نو بیادده قوم یا اقوام له کومه شوه؟ ځکه چه تردهمخه دهوتکو یوسړی هم نسته او توخی هم یوسړی دده وروردی او په درې پښته باباغلځی تهرسیږی چه ټول پنځه شپږ تنه کیږی، نو به څنګه داومنل شی چه دا« هوتك بابا» هم هغه هوتك بابادی چه د بارو زوی، دتولر لمسی اودغلځی کړو سی دی ؟

بله داچه کهداخبره ومنله شی باید «باباغلځی» هم په ٤٠٠ هـ یالږ دمخه یالږ وروسته وبولو حال داچه پرخلاف دارباب انساب دلیکنو څخه موږ دغلځیو وتبر دنامه ریښه ترهغه رخت ډېر پخوا حتی که څوك پقهر نسی تراسلام دمخه هم موندلای شو ، بلکه تقریباً ثابته ده ، ارباب انساب لیکی چه دبیت نیکه د«بی بی متو» نامی لوردنسه یوزوی پیداشو چه دهغه نوم یې «غلزی» یا«غلجی» کښېښود (١) مگر څه به وشی که موږدانوم «غرزی» وگڼو ځکه چه په زړه او اوسنی پښتو کی د«غر» ریښه خصوصاً په نومو نو کی ډېره غښتلې اوقوی ده، حتی دځینو محققینو په عقیده دغور، غرج، غلج ،خلج، غرچه دنومو ریښه هم له غره څخه و لاړه شوې ده او په منځنی

---

(١)(٢) پټه خزانه ٧ ،٨

(٣) خورشید جهان ٢٠٩مخ ـ حیات افغانی ٢٥٦مخ ـ تاریخ سلطانی ٧٠ مخ

اسیا کی د آریائی ځایو او قبیلو په مورد کی استعمال شوی دی (۱) همدار نگه دغورك اوغرجستان یاغرځه اوغرځنی نومونه په پښتو کی شاید دادعا ثابته کړی توما سچك یوغربی مدقق هم دگر gar یعنی غره کلمه دبا کتری په زړه پارسی کی مستعمله بللې ده اووایی چه غرچه د آمو پورته خواته دیوه غرنی ولایت نوم دی چه آریایان پکښې اوسیدل (۲) اوعلاوه پردې په اویستا کی دا کلمه د« گیری » په شکل په همدې معنی راغلې ده (۳) او په سنسکریت کی د giri پشکل لیدل کیږی (٤) دپورته قرینو په نسبت، نسبت دې ته چه دانوم «غل زی ، گلزای ، قلزی ،غیلجائی ،غلجه ئی، غلجائی» اونورو نومونو چه مؤرخینو رازرازر اوری دی یاد کړو ښه به دادی چه آریائی اصل ته رجعت ور کړو اودنورو دیرنومونو په شان چه له« غره» څخه اخیستل شوی دی داهم له دې کلمی څخه واخلو او «غرزی» ئې وبولو که دانظر یه ومنله شی نودغرزی « مشهور پدغلځی» دتبرنوم به ترهغه دیر پخوانی شی چه ځینو مؤرخینو لیکلی دی اوهم بیت ، سربن او غرغښت نومونه هم چه دپښتنو پخوانی نیکونه باله شوی او نومونه ئې هم له مابعدالاسلام سره نه لگیږی داسلام دمخه وبولو. په دی صورت چه مو« غلځی» «غرزی» کړاوغرزی ته موتر اسلام دمخه یاداسلام سرته نژدې تاریخ وټاکه نو اوس کولای شو چه دهمدې تاریخ په تناسب دهوتکو لمړی سړی هم وټاکو اوددوی دژوندتاریخ هم تخمین کړو .

پهرصورت دازماشخصی رایه وه، دلته زه نورنه غواړم دا خبره وځپړم فقط زما مقصد دهوتکو داصل په شاوخوا کی یوه رڼاغور ځول وه. خو کمه مثبته نتیجه چه پلاس راغله هغه داده چه هوتك دغلځیو یاغرز یو یوه پښه ده چه دپښتنو د ملت ملی نهضتونه له ۱۱۱۹ هـ څخه تر ۱۱٤۹ هـ پوری ددوی دهمت اوغیرت گټه اودتوری چوټ دی

---

(۱) جغرافیای تاریخی ایران ـ دبارتولد اثر ۸۸ مخ (۲) زبان پا میر

(۳) داویستافرهنگ ۲۷۲ مخ (٤) دهنداوانگلیسی قاموس ٦۱۱ مخ د۸۰۷ طبع

چیری اوسپدل؟ دهوتکواصلی تاتوبی «داتغر»سیمه،ده چه‌د کلات جنوب شرق ته پروت‌اوه هر تکواوتوخو دحکومت مرکزدی، ترهغه‌وروسته چه‌هوتك بابادوی یولوی نیکه‌دتبرمشرشو،دسیوری خلکو هم‌دی په‌مشرتوب اوسر داری ومانه(۱) دمغلودهجوم په‌وخت کی د کلات دارغنداو ترغاروا واو لان (۲) او سورغر «۳» پوری هم ددوی په لاس کی وه اودوی اداره کول، خوچه ئې په‌مبرانه له‌همدی ځایوخخه دفاع وکړه اومغول‌ئې وشړل (٤)

داتصرف اومشرتوب ترهغه‌وخته و، چه‌په ۱۱۰۰ ه کښې خارجی دښمنانووغوښته دهمیشه‌په‌شان دپښتنو په منځ کی دغلځی اوابدالی په‌نامه دنفاق اوربل کړی «لکه تل‌چه‌ئې همدا کار کړی‌دی‌اوهم ئې کوی» مگرله‌ښه‌مرغه داپلاپښتانه ونه‌غولیدل اوددوی‌پوه‌مشران چه‌دابدا لیانوله خواسلطان خود کی‌او دغلځیانو له‌خو اسلطان ملخی توخی و، ددې‌نفاق اندازی ددفع‌دپاره ئې‌ددې‌دوو تبروپه منځ کښې «لکه سلطان‌محمدچه‌صریحا«لیکی» یوموقتی حدوتاکه، یعنی‌ددوی دتاتو بواوداوسپدلو دمځکو ترمنځ ئې‌یووپش تعیین کړ اودائې‌سره‌وویل‌چه د کلات‌دجلدك «گرماو» دی‌ددې دووتبروترمنځ‌حداووپش وی (٥ یعنی‌دهغه لمرختیزه خوادی‌دغلځیانو په تبراره‌ولری او لمر لوېدیزه خوادی دابدالیانو دتبروی. اودا وپش تردې نژدو کلو پورې مراعات کېده، حتی‌اوس هم‌باته‌دی.

ددې‌وپش ترتثبیت‌وروسته‌سلطان‌ملخی‌چه‌دتوخواوهو تکومشرو، داورنگ‌زیب

---

(۱)دسیوری علاقه‌د کلات جنوبی خواته‌برته دمـ پټه‌خزانه ۷مخ

(۲) اولان ـ دشاهجوی شمالی‌خواته‌یوځای دی‌چه‌د زړو ودانیو آثارهلته‌سته

(۳) سورغر، هغه‌غردی چه‌داو لان‌او شاهجوی شمالی‌پلوته نژدې پروت دی پټه‌خزانه ۸مخ (٤) پټه‌خزانه ۷مخ.

(٤) تاریخ سلطانی ٦۰مخ

له خوا هم په رسمیت وپیژ ندل شو، او دده پنامه فرمان صادر کړ (۱) چه سلطان محمد دتاریخ سلطانی مؤلف چه څخه وخت په کلات کښې حاکم و، دافرمان پخپلو ستر گو داورنگ زیب په لاس لیك دسلطان ملخی داو لادې څخه لیدلی دی (۲) او هم لیکی چه په هغه وخت کی دغلجیانو دتېرمشر توب اوسر داری په دهاره درلوده (۳)

ځکه نو تر پورتنی وپش او تقسیم وروسته دهوتکو او توخو دتاتوبی لمن دجلدك د«گرماو» څخه ترغزنی پوری اوزده شوه، اوخنگه چه دپټی خزانې مؤلف لیکی په همدی حدودو کښې ئې مستقل حکومت درلرد. (٤)

دهوتکو ښاغلی ترمیرویس دمخه زموز ترملی قائد میرویس دمخه

هم دهوتکو په تبر کښې او ښاغلی او پیاوړی پښتانه وه، چه دقوم او اولس مشر توب ئې کاوه. اوخپل دپښتانه اولس ئې پر سمه لاره بیوه. اودخپلی خاوری دودانې دپاره ئې دپر زحمتونه کښل؛ دپردیو له هجوم څخه ئې خپل هواد اووطن ساتله او د وطن دساتلو دپاره ئې دخپلو ښوزلمیانو وینی تویولې.. دوی هر یوه دلارښوونکی اورهنما او پیشوا حیثیت لاره، دخپل اولس په درد اوخوږو خبروه، په غم او ښادی کی ورسره شریك وه، دوی ځانونه له ملته جلانه بلل اونه ئې ترې کړکه کوله او نه ئې دخپلو شخصی اغراضو اومقاصدو دپاره استعمالول دوی پښتانه مشر ان وه، او پښتنو هم دوی ته داحترام سرټیټ کړی و، هر څه چه به دوی ویل پښتنو کول، حتی روحی عقیده ئې ورته درلوده اوخپل هر مشر ئې یورو حانی مشر هم گاڼه، ځکه

۱ـ حیات افغانی ۲٦۱ مخ

۲ ـ تاریخ سلطانی ٦۰ مخ (۳) تاریخ سلطانی ٦۰ مخ

٤ ـ پټه خزانه ۱۷٥ مخ

اوس لاهم نوم سره «نیـکه» یادهوی، دا یهزورچا دوی تهتلقین نهو کړی او نهداخبره یهزور په یوهملت منله کیږی، فقط دوی خپل ځان همداشان ملت ته معرفی کړی و اوخپل اعمال ئی هم ځنـگه چهدیوه صحیح مقتداسره وړدی هغسی گرزولی وهاونه ئي داخیال و، چهدمهذبو اومتدین نماوغلو په شان دپسو پهپو ستوکی دلیو یانو کـارونه وکړی او ددوی دسمون پـه پلمه ددوی غوښی وشـکوی او پخپله ئي وخوری ...

کهخاهم ترمیرویس دمخه دهوتـکو پهدوره کی به داډول اشخاص ډېر نهوی خوبیاهم ځدچهشته په هغو کښي مشهوراو معروف اشخاص دادري تنهدی : ـ باباهوتك ـ ملکیار ـ ښالم خان

۱ : باباهوتك : باباهو تك (چهنوم ئي دمخه ذکر شو) دبعضو مؤر خینو په عقیده بلـکه دتولو پښتنو ارباب انسابو پهنظر یه داسړی دهوتك دتبرلوی نیـکهدی ځـکهچهدوی «غلځی بابا» تهدري زامن قائلیږی : توران یاتولر ـابراهیم ـبولر اوتوران تهدوهزامن تا کی یو« بارو» بل «بابو» چهد بارو بیا دوه زامن زیږی دیوهنوم ئي «هوتك» اودبل ئي «توخی» کښیښود ۱) داهوتك نودهو تـکیانو لمړی پلاربللی شوی دی، مـگر آیا داچه دا «باباهوتك» چهموږ ئي لاندی حالات لیـکو هغه لمړی باباهوتك دی که نه؟ اویائي دژوند پتاریخ کښي تغیر راغلی دی که یه؟ دا خبری دمخهخبړلی شوی دی دنوری خېړنی حاجت نلری ـ احتمال لری چه دابهدوهم هوتك نامی وی چه دلوی نیـکه پنامه یادشوی وی او بابه ددوی دوارو به نومونو کښي کمهاشتباه پیښهشوي وی او یا بهداهغه لمړی باباهوتك وی، مـگردژوند تاریخ بهئي نژدي تا کلی شوي وی یانور څه ... خو په صورت ځـکه چه پهدي نامه ترمیر ویس نیـکه دمخه دهوتـکو یومشهور نیـکه تیر شوی دی نو که لمړی

(۱) خورشید جهان ۲۱۰ مخ ـ تاریخ سلطانی ـ حیات افغانی ـ پټه خزانه ۷ مخ

پلاروی کـه‌نه، باید دژوند حالات ئې ولیکل شی اوهغه په‌پټه خزانه داسی راوړی «هوتك بابا په‌اتغر کښې زېږېدلی و، په‌سنه هجری ٦٦١ کښې اوهغه‌وقت چه‌لوی‌سو نوئې کـادخدای عبادت او په اتغر اوسوری کښې‌دقوم سردار اوبادارو.

نقل‌دی: چه‌په‌هغه وخت کښې په هرځل. مغولو دارغنداو پرغاړو لوټ کـاوه اواولان او کلات به‌ئې تالا کول، باباهوتك خپل‌قومونه راټول کړل، او دسره غره سردئې پرمغلو شخړه بوتله، ددې جـګړه کښې مغول تالاسول، اودښتنو ګرندیو ډېر ووژل، ماته خپل پلار داود خان داسی نقل‌وکـا، چه سورغر دمغلو په وینو داسی لجند سوچه پلوشو دلمربه برېښنانده کـا، په‌دې شخړه کښې چه‌پښتا نه‌لږ اوبې ځوا که وو، چه دسرو مغلو ښښه راغله، اواخیستمه ئې‌وکـا، یوڅو غښتلی دبابا هوتك خپلوان ومړل، بابا هوتك په‌لوړ زغ دا سند ره لولوله، اوپه غشیو ئې دمغولو ټټرونه څیرل (۱)

دباباهوتك ترانه:

پر سور غر بل را ته نن اور دی — وګړ یه جوړ را ته پېغور دی
پر کـلی کور باندی مغول راغیء — هم‌په‌غزنی هم‌په کابل راغیء

* * *

غښتلیو ننـګ کړیء دامو واردی — مغول را غلی په تلوا ردی
په پښتو نخوا کښې ئې ناتار دی — پر کـلی کور باندی‌مغول‌راغیء

* * *

آ، د مر غې غښتلیو را سیء — پر ننـګ ولاړ د پښتو نخواسیء
تو ری تېږې، غشی تر ملا سیء — پر کـلی کور باندی‌مغول‌راغیء

---

۱ پټه خزانه ۷ مخ

زلمو په غشیو کړیء وارو نه　　د تیرو تو رو گز ار و نـه
وروړ اندی کړیء خپل تتر ونه　　پر کلی کور با ندی مغول راغی

* * *

ز ما د ز لمو وینی بهیږی　　مخکه اوغرونه پـه سر ه کیږی
مپر ځی زغلی او تر هیږی　　پر کلی کور باندی مغول راغی

* * *

پښتنو هلیء پر غره جنـگ دی　　سو رغر به وینو ددوی رنـگ دی
مهال دتو ری دی د ننـگ دی　　پر کلی کور باندی مغول راغیء

* * *

زلمو پر ننـگ ځانونه مړه کړیء　　د ښن پـه غشیو مو پیه کړیء
د پښتو نخوا مخکی سـاته کړی　　پر کلی کور باندی مغل وراغیء

غښتلو میړو چه داسندره اوریدله، په جـگړه تودیدل، ترڅو چه سور غرئي دمغولو په وینو وولاړه او ټول ئي پینا کړل (۱) . اوسوبه ئي په برخه شوه .

وایی چه با با هوتك دمغولو سره ډیر جنـگونه وکړل، اودار غند اوپوری خواته ئي وشړل، اوهر کله بهدا تغر اومرغي غښتلیو پردوی پرغلونه کړل اوپه عر و نو به مغول نتوتل، بابا هوتك چه سپین زیری شو، عمرئي نه اویا کالو ته ورسید، نو په سنه ۷٤۰ه وفات سو ۲

---

(۱) (۲) پټه خزانه ۷، ۱۱، ۱۳ مخونه

۲ : ملکیار ، هوتکو کښې چه تر میرویس نیکه دمخه بل سړی مشهور دی او د اولس مشر توب ئې کړی دی ملکیار نومېږی ـ دا ملکیار دهوتك بابا زوی دی ، چه تر پلار وروسته ئې په پنځو یشت کلنی د اولس دمشر توب بګړی په سر کړله . چه په دې حساب نوده دزېږېدو کال ۷۱۵ هـ کېږی . پټه خزانه لیکی چه « ملکیار ډېر غښتلی او قوتمند سړی و ، په جنګو کی به له لسو تنو سره بډو » (۱) کوم وخت چه ملکیار مشرشو نو تر هرڅه دمخه ئې زراعت او کرنی ته توجه و کړه ، شاړی او ورانی مځکی به ئې ودانولې . دسیوری په لټو کښې ئې ډېر خپلوان راټول کړل ، او هلته ئې کاریزونه و کښل او خپل زلمی ئې په کښت او کرنه و ګمارل ، په دې وخت کښې مغول له دې ودانیو څخه غوږن شول او څنګه چه ئې دپښتنو دملك ودانېدل پرخوانه هوار پدل نو ئې پرسیوری یرغل و کړ او ملکیار ډېر سخت جنګونه ور سره و کړه ، په دغو جنګو کښې لمړی وار دپښتنو مېنی ورانی شوې ، او ځینی لاښوب اومرغې ته ولاړل او ځینی هم وازی خواته ، خو دوهم وار بیا ملکیار پښتانه زلمیان سره راغونډ کړل او پر مغولو ئې سخت یرغل یووړ ، مغول ئې وشړل او سیوری ئې بیاودان کړ (۲) .

ملکیار دمشر توب سره رو حانی جنبه هم در لوده او ښه متدین او خدای غوښتونکی سړی و ، دپښتنو اولس پرده باندی عقیده درلودله او دده وینائې خیر محض بلله ، لکه چه وایی : یوه ورځ د خپل اکا « توخی » کورته ورغی ، دخپل اکا زوی « نوربابا » ئې ولید چه غشی تېره کوی ، پوښتنه ئې ځینی و کړه : « څه کوې ؟ » هغه وویل : « دمغولو په جګړو کښې ستاملا تړیم ! » ملکیار بابا دعا و کړه چه : « تربوره ! تل سوب من اوسې ! » او وایی چه دهمدې دعا بر کت و ، چه نور بابا په هر میدان کښې بریالی او فاتح و ، او دده ماته دهیچا یاده نده .

---

(۱) (۲) پټه خزانه ۷ ، ۱۱ ، ۱۳ مخونه .

PROPERTY ACKU 5661

وایی چه یوه ورځ د مغواو تاړاك پرسیوری راغیءاوهغه وخت دملکیار بابا په کلا کښې پرته لهښځمنو بل څوك نهو ، نوربابا پهخبر سو ، ژرئې ځان هغه کوټ ته ورساوه اوپه یوهتنئې مغول وشړل اودپرئې مړه کړل ، داتول دملکیار بابا ددعا برکت و (١) .

علاوه بردې ملکیار یوملی شاعر هم و اوپه پښتو کښې ښه سوځو نکی او لهتأثیره ډك اشعار لری ، دده اشعار پرملی وزن اوملی روحدی ، چهدلته بهئې دنمونې په توګه یوه سندره راوړو :

وایی چهپه ٧٤٩ هجری کښې دپسرلی پهوسوم دترنك رود ډبرډك راغیء او سخت نیزونه پکښې راتوی شول ، یوهمیاشتئې چراوګودرونه موند او غاړی غاړیءبهیدی ، ملکیار با با چه دترنك څنډوته راغیء دا سندره ئې وبوالله :

دملکیار سندره :

ترنك بهیږی ترنك بهیږی غاړی ترغاړی
زما زړګی خو خپل لالی غواړی

* * * * *

که روده رو ده ! دترنك روده ! خاونددیوچ کا
چه زړګی مومی زما ، خپله سوده

* * * * *

که نیز دی نیزدی نیز دبپلتون دی زړه نیزه وړی
په ویر ژړلی پهغم زبون دی

* * * * *

که اوردی اوردی پهزړهمی اوردی دا اور بهرچ کا :
دویر نیزونه بل ډیر پهزور دی

---

(١) پته خزانه ١٥ مخ

نمنځنه یو سه سپینی سپوزمیه ورته ووایه
چه تر نـك تال کړم ستاله خو لـگیه

* * * * *

که خړو خړو ! او بوسوان کړیء بپل « ملکیار » دی
یاته له یار دی سوب ئی جانان کړیء

۳ : ښالم خان : دریم سړی چه تر میرویس دمخه دتبر او اولس دمشر او خان په حیث پیژندل شوی ښالم خان دمیرویس نیـکه پلاردی چه دخپل زوی ترقیادت دمخه دهوتکو له نومیالیو مشرانو څخه و ، حتی دهوتـکو یوه پښه دده پنامه « ښالم خیل » یادیږی ، پښتانه دهر تـکو دي پښې ته په درنه سترگـه گوری ، تر داسی حده پوری چه که کوم پښتون وغواړی ځانته امتیاز وتاکی په ځواب کښې ورته ویل کیږی :

« ته نو کم ښالم خیل یی ! » یعنی که ښالم خیل وای نو دامتیاز حق دی درلود . هغه وخت چه ښالم خان دسلطان ملخی دلور میرمن « نازو » سره از دواج و کړ نو دهوتکو او توخو خپلوی تر پخوا ټینگه اومحکمه شوه .

ښالم خان ته دمیرمن نازوله نسه (چه دقندهار یوه پوه او خورا زبردسته شاعره اوعالمه ښځه وه چه وروسته به ئي مفصل شرح حال راوړه شی) څلور زامن خدای ورکړه چه ترټولو مشر زموږ ملی زعیم میرویس خان (مشهور په میرخان) و ، اودري نورزامن ئي داوه (۱) : عبدالعزیز خان ـ یحیی خان ـ عبدالقادر خان ـ د دي د رو له منځه عبدالعزیز خان د میر ویس تر مرگ و ر وسته پر تخت هم کښېنا ستلی دی .

(۱) یته خرانه ۱۷۷ مخ حیات افغان ۲۵۷ مخ خورشید جهان ۲۱۰ مخ

داو د هوتکو حال تر میرویس دمخه . ددوی حال چه و لیکل شو نو ترملی نهضت د مخه څه نه څه دقندهار وضعیت هم ځینی څرګند شو ، یعنی دا ځینی ښکاره شوه چه قندهار کڅه هم ددووطماعو ګاونډ یو ترمنځ واقع و ، خو بیائې هم نسبتاً استقلال او خپلواکی و ه ، بلکه پخپل منځ کی ئې مستقل او ځانتنی حکومت درلود ، چه دهیچا تر اثر لاندی نه و ، داترهغه وخته چه داصفهان ددر بار څخه «گرگین خان» دپښتنو دپایمالولو دپاره تاکل کیده او دیوه خورالوی اومسلح لښکرسره دقندهار دحاکم او بیګلر کی پنامه قنداهار ته راتی ـ د ده د رارسیدوسره دپښتنو دپری مینی ورانی شولې اودپر ښاغلی پښتانه ئې ترخپلو شخصی اغراضو قربان کړه چه وروسته به مفصل راشی ؛ مگردگرگین دا گرگوالی دپر پیانه نشواونه پښتنو دده ظلمونه وزغملای شوه ، ټول پښتانه دخپل وخت ملی مشر میرویس نیکه ته را غله اومیرویس نیکه هم دملی ننگ برځای کولو دپاره ولاړشوملائې وتړله ، وخوځید ، اودده له خوځیدوسره داصفهان تخت پهخوځیدو راغی ، گرگین ئې له مینځه ویوست ، او بیائې دپښتنو ملی حکومت په افغانستان کی تأسیس کړ ، چه وروسته به مفصل راشی . اوس چه ترمیرویس دمخه دپارس ، هند اوقندهار وضعیت څرګند کړشو ، نوبه دملی زعیم میرویس نیکه په پیژند ګلوی گوتی پوری کړو او دده هغه لوړ اوقیمتدار خدمتونه چه هیڅکله به ئې د پښتون ملت هیر نکړی ترکمه ځایه چه مأخذ و نه پلاس را غلی و لیکو که خدای کول ا

میرویس څوك و؟ اوڅه ئې وکړه ؟

دده دنسب سلسله :

دمیرویس نیکه دنسب په سلسله کې او داچه دی په څووا سطو بابا هوتك او بابا غلځي ته رسېږي دمؤرخینو اختلاف دی نتیجه ئې بیرته هغه دپښتو جمله ده چه باید وویل شي : داسلسله « نه پرڅه ده نه بې څه ده ! » مثلاً حیات خان او شیر محمد دده سلسله داسې را نقلوي : « حاجي میرخان ولد بنالم خان ولد کرم ولدمند ولد عمر ولدجلال الدین ولد قطب ولد اسحق ولد حسین و لد ملکیار ولد هوتك بن بارو بن توران بن غلځي (۱) » مگر سلطان محمد قندهاري بیاد اسلسله دپره لنده ضبطوي او پورتني حسین نامي دمیر ویس خان پلار گڼي (۲) چه له او وتنو څخه ستر گي پټوي او صرف نظر کوي ، نو پهمدې دلیل لمړی سلسله هم کاملاً داعتبار او ویسا وزنه ده خوڅنگه چه لږو ډېر دملي عنعنو او روایاتو سره سرخوري نوټوله سرتر پایه غلطه هم نشو بللای .

پهر صورت موږ صرف نظر له دې څخه چه دی په څو سلسله بابا هوتك ته رسېږي ، میرویس دیوه پښتانه مشر او ملي قائد او مفکر زعیم په حیث او بیا دیو غښتلي عسکر پنامه پېژنو ، نو څه دی که ئې د ټولو نیکونو ، نو مونه تر بابا هوتك پورې یاد نکړو ؛ ځکه چه ده دخپلي سلسلې په اعتبار هغو مره کارنه دی کړی لکه چه دخپل مستقل شخصیت څخه ئې کار اخیستی دی ، میرویس بالذات لوړ شخصیت ، فکور دماغ او حساس ماغزه در لوده چه بیائې دپښتنو د ملیت بزغ دوطن په غرورغو کښې پورته کړ ، اوخپل قوم ئې دپردیو له حکمه خلاص کړ او په افغانستان کې ئې دملي حکومت اساس کښېښود .

---

(۱) حیات افغاني ۲۵۶ ـ ۲۵۷ مخونه ـ خورشید جهان ۲۱۰ مخ

(۲) تاریخ سلطاني ۷۱ مخ دبمبئي طبع

دمیرویس مور : تقریباً دري سوه کاله پخوا د کلات اوقندهار په منځ کی یوه جگه او باشکوهه کلا لپدل کپد له چه دتازی (۱)درباط جنوب ته دسلطان ملخی توخی له خواچه دپښتنوملی مشرو ، جوړه شوې وه ـ اوددې کلا څښتن ته دغزنی څخه ترجلد که پوری ټولو قومونو دا طاعت سرټیټ کړی و ، او ده مستقله حکمرانی در لود له .

په ۱۰۶۱ هجری کال پهمدې کلا کی یوه ښکلې نجلۍ دنیاته راغله چه ددې مشر د کورنۍ مسرت اوخوښئې یوپه دوه کړه ،څوك څه پوهېده چه دا پښتنه نجلۍ به دخپل قوم په سرنوشت کی څه رول ولوبوی ؟ پردې نجلۍ ئی «نازو» نوم کښېښود ، څوچه دوړ کتوب څخه نجلیتوب ته اوله نجلیتوب څخه ، پېغلتوب ته ورسېدله .

پلارئې دخپلی لورپه علمی روزنه کی ډېره توجه درلوده ، له فاضلو مېرمنو اوسپین زیروعلماًو څخه ئې لیکل اولوستل زده کړل ، دازده کړه تر هغه وخته جاری وه چه د دې پلار « سلطان ملخی » سره غره ته نژدې په یوه جنگ کی وفات شو ، هغه وخت نود کورنۍ چاروا داره او داولس مشرتوب د دې پرغاړه ولوېده ، خصوصاً له هغه وخته څخه چه « حاجی عادل » دنازو ورور هم له دې جلاشو اودخپل پلاردانتقام اخیستلو په نیت جنگ ته ولاړ ، د کلی او کورساتنه هم نازوته پاته شوه او دې هم دیوه پښتانه زلمی په څېرتوره تر ملا کړه اودخو ننگیالیو تر بروسره ئې خپل ټاټوبی دپردیو له هجومه وساته (۲)

میرمن نازوهم دنورو پښتنو مېرمنو په شان مېلمه پالونکې او مېلمه ساتونکې وه ، دمېلمنو په ډوډۍ ورکولو او دمسافرانو په ساتلو ډېره مشهوره وه ، تل به

(۱) د کلات دشمال شرق خواته دوهم رباط دی چه د کابل پرلار واقع دی .
(۲) پټه خزانه ۱۷۵ مخ

د ژمی په موسم ډلی ډلی مسافران راتله او ډېری ډېر دېسانو قافلې به دمیرمن نا زو د کلامخ ته پنډی وې ـ په سووتنو پردېسانو ته به ئې ډوډی او کالی ورکول، څوچه ددې میرمنی دسخانوم له خیبره تر کوسانه خپورشو (۱) په دې وخت کی نود «ښالم خان» هوتك په نکاح شوه ، او لوی خدای څلور زامن ورکړه چه نومونه ئې دمخه ذکرشول او تر ټولو مشر نومیالی پښتون میرویس و ، چه ددې زمری پښتنې په غېږ کی وپالل شو او یوزمری پښتون ئې پښتانه ملت ته وړاندی کړ.

علاوه پردې ټولو میرمن نازو یاد میرویس نیکه مور یوه عابده ، صالحه او نیك عمله ښځه وه ؛ ترداسی حده چه دپټی خزانې مؤلف وایی خپل اولاد ته ئې هیڅ وخت بې اوداسه او بې طهار ته شیدې نه دی ورکړی . کم وخت چه ئې سن پوخوالی ته ورسید او پخه ښځه شوه ، نوبرڅېره پر پورتنیو ښېګڼو دا دب اوعلم سره ئې ټینګه علاقه وموندله اوپه لږه مده کښې نوموړې شاعره شوه ، دا یوه رباعی ئې ترموږه پوری را رسیدلې ده چه وایی :

سحر گـه وه د نـر گس لېمه لا نـده ځاځکی ځاځکی ئې له ستر گو ځڅېده
ماوېل : څه دی، کښلې گله ولی ژاړې ؟ ده وېل : ژوندمی دی یوه خوله خندېده

همدا پورتنی فکر دی چه داو سنی عصر مشهور فیلسوف او شاعر « اقبال » په خوږو الفاظو کښې ادا کړی دی او وایی :

شبی زار نـا لـیـدا بـر بـهار که این زندگی گریهٔ پیهم است
در خشید وبرق سبك سیرو گفت خطا کردهٔ خندهٔ یك دم است
ندانم بـگـلشن کی برد این خبر سخنها میان گل وشبنم است

دمیرمن نازو خوب لیدل : چه میرویس نیکه وز پېزېده مور ئې پهم هغه لمړی شپه خوب ولید چه حضرت بیټ نیکه دې ته وایی : « زما لوری ! دا زوی ښه

(۱) پټه خزانه ۱۷۷ مـخ

تربیه کړه ؛ کم‌وخت چه ستا دازوی لوی شی لوی کارونه به انجام کړی ـ حج‌ته به ولاړشی . . .

زما لوری ! دده په روزنه اوتربیت کښې غفلت ونکړې ؛ دده له‌نسله به نیك شاهان پیدا شی ـ چه دین ته به‌رنها ئې ور کړی ـ دده په تربیه کښې ښه زیار باسه اودقت کوه ، دده پراوزه دلویولویو کارو انجام پروت‌دی» (۱)

میرمن نازو ددې خوب په‌اثر برخپره پرمورنی عطوفت یوه بله مخصوصه علاقه هم له خپل دې زویه سره پخپل ځان کښې حس کوله ـ دمیرویس په روزنه کښې به‌ئې ډېر دقت کاوه ، ځوچه میرویس ددې له زمری روزنکی غېږ څخه پاڅېد ، زلمیتوب ته ورسېد . څنګه چه ئې مور پخپله عالمه او پوه میرمن وه ، دزوی دشپږ کلنۍ څخه‌ئې‌دده په‌تعلیم‌شروع و کړه اوپه‌یوه کال کښې ئې د دین ټول فرائض په‌زده کړه اوتل به ئې ورته ویل : « زویه ! دبیټ نیکه له‌خولې ، تاته ډېر لوی لوی کارونه ګوری چه باید انجام ئې کړې ـ چه لوی شې دلوی خدای عبادت او دخدای دخلکو خدمت کوه ـ . . .

زویکه ! ته خدای ددې دپاره پیدا کړې چه لوی لوی کارونه سرته ورسوې؛ اوستا خپل‌قوم اواولس ستاترسیوری لاندی ستا دخدمت او زحمت په اثر آرام واوسی ! »

چه میرویس زلمی‌شوتل به ئې په هر مجلس کی دخپلی مور پورتنی وصیت یاداوه‌اوویل به‌ئې : « زمامور ماته دلویو کارو دا نجا مولووصیت کړی دی ، زه‌باید زیارو باسم چه دمور وصیت پرځای کړم او له‌خدایه توفیق غواړم ! »

دمیرویس دزېږېدو نېټه : په‌یقینی‌اوقطعی‌تو ګه‌څرګنده‌نه ده چه‌میرویس نیکه په کوم‌تاریخ اونېټه زېږېدلی دی ، مګر که دده د مور اودده د لمړی زوی

---

(۱) پښتو خزانه ۱۷۷ مخ

دزېږېدو دتاریخ له رویه تخمینی تاریخ وټاکو نو دده دزېږېدو کال ۱۰۸٤ ه ټاکلای شو اویقین ته نژدې دی .

ځکه چه دده مور میرمن نازو په ۱۰٦۱ ه کال زېږېدلې ده ، او څنګه چه په پښتنو کی معمول ده دمشرانو اوخانانو لونی دپلرو پر کور دپری کښېنی ، دشل اوپنځه ویښتو کلو په عمر کی ئې مړوته ورکوی نو ځکه به دمیرمن نازو مړوښی چه دښالم خان پنکاح شوه په ۲۲ کلنی توب وبولو اویو کال وروسته به هم دمیرویس زېږېده فرض کړو چه پوره په ۱۰٤ ه کال واقع کېږی ، او داتخمین دمؤرخینو لهدې قول سره چه وایی شاه محمود د میرویس لمړی زوی دمیرویس دوفات په کال اتلس کلن و [1]) ، هم تناقض نلری . ځکه چه دمیرویس وفات په ۱۱۲۷ ه کال و ، نود شاه محمود زېږېده په ۱۱۱۰ ه کال یعنی یو کال تروا ده وروسته طبیعی دی .

دمیرویس ازدواج: دمخه موو ویل چه سلطان ملخی توخی دغلځیانو دتبر مشراو سلطان خداداد (مشهور په سطان خود کی سره) دابدالیو مشر دنفاق اونزاع ددفع اوجلوګیری دپاره دابدالیو اوغلځیو دمځکو ترمنځ ئې حدوټاکه .

دې دحدټاکلو کڅه هم په ظاهره ددوی په منځ کی بېلتون اچاوه مګر معناً دېر ګټو را ومفید ثابت شو ، ځکه چه له یوې خوا ئې دېر دیو کر غبرن اوله فساده ډک لاسونه پرې نه ښودل چه دوی پخپل منځ کی سره واچوی اوله بلی خواهری قبیلې په دېر جدیت سره دخپلی برخی په ودانولولاس پوری کړاودېر زیارئې یوست ، دا رویه دسلطان ملخی ترمرګ وروسته دده دورور حاجی عادل یا حاجی ابدال له خواهم تعقیب شوه ، خوکم وخت چه دولت خان سدوزی دابدالیانو مشر شو پرغلځیانوئې لښکرو کړاوهغه ئې دېرژوبل کړه او دمیرویس

(۱) تاریخ افغانستان دمیلسیون اثردمنشی احمدجان ترجمه ۲۱۷ مخ
ترکتازان هند ٤ ج ۱٤۷ مخ - سرجان مالکم ۱۹۹ مخ

پلارئي ښارصفاته را ووست ، داهغه وخت دی چه میرویس لمړی ځل دزلمیتوب گلونه بویوی اویو ښکلی قوی زلمی ځینی جوړ پېژی چه دپښتنو په اصطلاح خوربرمینه کېدله . اتفاقاً په همدې ځای کی یوه پېغله نجلی وه چه «خانزاده» نومېدله ، دې نجلی یوه مور درلوده چه نوم ئي « درخو »وه ، پلارئي جعفرخان نومېده چه دسدوزومشهور خان او په سدوزو کی « کامران خیل » و (۱) اوڅو مده دمخه وفات شوی و، بل وارث ئي نه درلود اودېر جایدادئي هم پاته شوی و، څوك ئي نه در لوده چه کورنی او دبا ندی چاری ئي اداره کړی ؛ ـ هغه و، چه دنجلی مور میرویس خپل زوم والی ته را وباله ، میرویس هم دایوه غیبی فتح او الهی فیض و گانه دانجلی ئي په نکاح کړه (۲) کمشی چه دې ازدواج میرویس ته گټه ورسوله علاوه پردې چه دجعفر خان مشرتوب ، خانی او جهاندارى دده لاس ته ورغله دسدوزی تبر صمیمی خپل اومحرم هم شو ، څوچه ورو، ورو ددې ازدواج په اثر دسدوزیانو په زړو کی ئي هم دغلځیانو په شان ښه ځای اولوړمقام ونیواومیرویس ئي په اولسی معاملو کی خپل لوی مشاور و گانه .

دمیرویس کسب: دمخه ترهغه چه آزادی غوښتونکی او سیاسی اوقومی لوړافکاردمیرویس په کګره کی ځای ونیسی او یاوروسته ترهغه چه دجعفرخان دولت دمیرویس پلارنی بدائي ډېره کړی میرویس دتاجر به نامه مشهور او پېژاندل کېده اودلویولویو کاروانو په ذریعه به ئي دهند خواته تجارت کاوه (۳) کڅه هم دده د تجارت څخه بېله د « افغان او پارس جنگ » د کتاب له لیکونکی څخه بل مؤرخ څه نه لیکی یوازی میلسیون لیکی چه میرویس ډېر هوښیار ، پوه او ډېر دولتمن سړی و (٤)

---

(۱) کامران خان داعلیحضرت احمدشاه باباله نیکه گانو څخه و. (۲) تاریخ سلطانی ۷۰-۷۱ مخ
(۳) دافغان اوفارس جنگ ـ دجارج نیون هام فورد اسحاق ترجمه له لاتینی څخه په انگلیسی
(٤) تاریخ افغانستان ـ اثرمیلسیون ۱۹۷ مخ

مگرد و روستنیو واقعاتو څخه چه دا صفهان د در بار یانو خولې دهندی قیمت بهاو تحفو او سوغاتو په زور گندی او یاد حجاز علمأ او ملایان دځان کوی دده بدائی او ثروت بنه تأ ثیر بنندی او معلومیږی چه حقیقتا هم دی بدای ثروت مند سړی و ، او هم ئې تجارت کا وه ، او ترهغه و خته د تاجر په نامه یاد بده څوچه دپښتنی مشرانو به تولی کی ئې ځای نیوه ، اوددوی بناغلی مشرتا کل کیده.

دمیرویس شخصی صفتونه: میرویس دنرمی او ملائمی طبع خاوند و ، دده متین فکر ، زرینه رایه ، رسا ذهن ، لوړ اخلاق او دده د سخاوت شهرت مؤرخین دیر ستایی (۱) مگر سر بیره پر دې تو لو مهم او بهتر صفت چه د میرویس سره ئې په مشرتوب اوملی مقاصدو اوسیاسی میدانو کی بنه مرسته کوله دده فصیحه ژبه خوږه وینا ، جذاب نطق و ، ځکه چه داصفهان د دربار قانع کول اودگرگین برخلاف دهغو رایه گرځول اویا دحجاز علمأ خپلول اودهغو څخه دخپل مرام سره سمه فتوی اخیستل څه داسی آسانه کار هم نه و ، چه یوازی په سوغاتو او تحفو سرته رسیدلی وای ، بالاخر دپښتانه یو ملت ترلویه او کوچنیه فداکاری اوځان نثاری ته حاضرول څومره قوت غواړی ؟ داتول میرویس دخپلی غوره وینا په زور سرته رسولی دی .

هو ، لږ وروسته چه دده څولندی لندی ویناوی دواقعاتو پرترخ کی ولولیء هغه وخت به دده دابنکلی صفت لابنه تاسی ته وځلیږی .

دمیرویس مقام دپښتنو په نزد: وروسته ترهغه چه میرویس له سد وزو سره خپښی و کړه دده مقام دپښتنو په نزده دوه چنده لوړشو ، یوخود غلځیانو مشرتوب د پلار او نیکه څخه په میراث ور پاته شوی و ، او میرویس دلوی کالخوایه مشرحیثیت دغلځو په نزد درلود اوله بلی خوا دقندهار ابدالیو اوسدو زو دهغی

(۱) تتمة البیان ۷۰ مخ - سرجان مالکم ۱۹۷ تاریخ سلطانی ۷۱ مخ

خپلوی او بیا دده دشخصیت په لحاظ دده ډېر احترام کاوه ، څو په آخر کی خود پخود دابدالیو مشرتوب او ریاست هم‌ده ته‌ورسېد ، خصوصاً له‌هغه وخته څخه چه ابدالی دولت خان دخپل زوی نظرمحمد خان اود فقیر نا می مېرې سره دگرگین پلاس پشهادت ورسېدل (۱) دپښتنو ملت دامید سترگی دمیرویس خان خواته کښېږي شو لې ؛ کڅه هم دولت خان دوه نور زا من هم د ر لودل چه یورستم خان اوبل زمانخان (داعلیحضرت احمدشاه بابا پلار) و ، او رستم‌خان وروسته ترهغه چه گرگین محمد زمانخان بندی کرمان ته واستاوه دابدالیو مشرتوب په‌غاړه واخیست مگر سره‌له‌دې هم‌دمیرویس نفوذ ورځ په‌روځ‌ډېر بده او ورو ورو اولس پرده را غونډ بده ، اوښائی چه ددې نفوذ یو مهم علت او سبب داهم و ، چه میرویس دخپل‌عقل اوذکا په‌زور دهغه‌وخت په‌تقاضا گرگین ځانته جلب کړی اوله‌خپله ځانه‌ئې راضی کړی‌و ، حتی ترلږې مدې وروسته گرگین دی په‌ټولو مسائلو کی دځان مشاور گاڼه ، په تېره بیاهغه‌وخت چه ددولت‌خان زوی رستم‌خان هم د گرگین له‌لاسه په‌شهادت ورسید په پښتنو کی بې له میرویسه بل هیڅ یو مشراوخان چه دپښتنو ستر گی ورو اوړی پاته نشو او دابدالیو او غلځیومشرتوب میرویس ته‌وسپارل شو ، له‌همدې وخته‌څخه دمیرویس فوق‌العاده اهمیت اوامتیاز په پښتنو کی شروع کېږی ، څوچه ترآزادی گټلو وروسته پښتنو ده ته‌د « نیکه » لقب ورکړاوتر اوسه‌ئې هم‌حاجی میرخان «نیکه» بولی اودده مزارته دپښتنو نراوښځی دحاجت غو ښتلودپاره ورځی‌اوترهرڅه‌دمخه‌ئې دده دکتیبې دالندی ستر گوته درپېږی :

د ننگ تو ته به می هرهډ وی
که پس له‌مرگه پرمزارراشې مینه !

---

(۱) تاریخ سلطانی ٦٧ مخ

گرگین خوك و اوولی قندهار ته راغی :

ددې سړی نوم چه خو لیکی دمخه تېرشو اصلاً «وختنك» و، پاخته گرجی اودگرجستان و، چه سلطانحسین دفارس پاچا دی دقندهار په حکمرانۍ وټاکه . مگر دمخه ترهغه چه قندهار ته راسی په گرجستان کی دپارس له پاچا څخه یاغی شوی و، څوپه پای کی ونیول شو او ځکه چه داسلام دین ئې ومانه سلطانحسین ئې ترگناه ورتېرشو، وئې باخښه اود «شهنواز خان» لقب ئې ورکړ (۱)

گرگین یوډېر عصبی المزاجه اوظالم اوتند سړی و، چه دپارس دملیت سره ئې څه علاقه نه درلوده اوخورا خونخوارو، چه دهمدې خونخواری په اثر داصفهان دربار دپښتنو داپلولو دپاره چه نه ئې غوښتل دبل تراسارت لاندی وی مقرر کړ، اود شلو زرو تنو لښکر سره ئې چه نور ډېر گرجستانی جگړن هم ورسره وه دقندهار دبېگلرگی پنامه قندهار ته را واستاوه، او هم بل غرض چه دپارس حکومت دده په را استولو کی درلودداو : چه دهند د حکومت په مقابل کی یو ټینگ سدولری مگر گرگین یوازی دقندهار په ښار اوحکمرانۍ سکته ونکړه بلکه دسرجان مالکم په اصطلاح چه وایی : « کمینه کشی پیش نهاد خود ساخته قوام ریاست را در دوام سیاست شناخت » خپلو لښکروته ئې امر ورکړ چه دخدای دمخلوق مالونه چور کړی، وینی وبهوی او ناموسونه ئې بې پردې کړی، نوهغه و، چه سرجان مالکم وایی : « . . . ومصداق ان الملوك اذادخلو قریة بظهور پیوست (۲) » اوگرگین په دې گمان چه په داسی شدت او سرزنش به پښتانه خوار اومحکوم کړی دخورا سختۍ څخه ئې کار اخیست . نوله همدې

(۱) زندگانی نادرشاه پسر شمشیر - دنورالله لارودی اثر ۹ مخ
(۲) تاریخ ایران سرجان مالکم ۱۹۰۶ مخ

ځایـه څخه پښتانه دگرگـین له ظلمونو او ستمونو په تنـگ شول خپل ملی مشر میرویس ته ئې استغاثه وکړه . ځکه چه دمخه موویل چه داوخت په پښتنو کی بې لهمیرویسه بل څوك نهو ، چه پښتانه ئې دظلم لهاوره ژغورلی وای ، میرویس هم ددوی پهداد ورسید اودقوم آزادولو اوملی خدمت تهئې پرخپل تجارتی کسب چه پهاختهو، ترجیح ورکړه ـ نوداولس دآزادی پهفکر مشغول شو ـ اودگرگین سره ئې رابطه پیدا کړه ، چه لاندی بهئې ولیکو :

میرویس او گرگین : میرویس وار دواره گرگـین ته دخپلوی او دوستی دلاری راغیء اوپخپله ذکـأ او کـامل تدبیر ئې هغه ځانته جلب کړ ، او گرگـین داسی وگڼله چه میرویس دده له صمیمی همکارانو څخه دئ ، څوچه لږ وروسته دگرگـین پهمشوره میرویس اصفهان ته ولاړ اولههغه ځایهئې د پښتنو دمشرتوب خط راوړ (١) چهگویا دگرگـین پهمصلحت دفارس دحکومت لهخوا دپښتنومشر مقرر شو .

چه قندهارته راوگرزید دلتهئې لهیوې خواملی اوقومی مشرتوب دخپلمتین فـکر او زرینی رایی په زور پداسی ښه توگـه اجرا کـا وه چه سلطان محمد پهقول « محسود اقران وسر آمدا بنای عصر » شو ، اوله بلی خوا ئې دگرگـین سره داسی چلاو کـاوه چه گرگـین دی یو درشتینو دولتخوا هانو څخه گـانهه لـکه سلطانمحمد چه وایـی : « . . . بی مشورهٔ او بـکـا ری نپرداختی وبغیر اجازهاش اقدام صلحوجنـگ نساختی واکثر مالیات دیوانی دوردستـرا بموافقت ومرافقت او بدست می آوردی ولشکر رابسر کـردگی میرویس خان باطراف فرستادي ومالیات را حصول نمودی » (٢) برڅېره پردې ئې دښار د کـلا نتری منصب چهپه هغهوخت کی دپرلوی اوجلیل منصب باله کـېده همدرلود (٣) چه

(١) تاریخ سلطانی ـ ٧١ مخ (٢) تاریخ سلطانی ٧١ مخ (٣) سرجان مالـکم ١٩٧ مخ

که‌ئې ددې‌وخت سره مقایسه کړو ، نوښایی چه « دبلدئې رئیس » به‌ئې‌وبولو.

مگر داټول کارونه تنهااوتنها ددې دپاره‌وه‌چه میرویس خان دخپل‌ملی مقصد اولوړ مرام دحا صلولو دپاره وړ او مناسب فرصت او وخت پلاټه اودده په خپله اصطلاح میرویس غوښته چه فتنه وپده مړه کړی . څنگه چه‌دگرگین ظلمونه ترحد تېرشول میرویس مجبوره‌شو دملی و کیلانو یوهیئت سره له یوې عریضې چه دگرگین ستمونه اومظالم پکښې لیکلی وه داصفهان دربارته ولیږی چه گوندی دپښتنو په‌داد ورسیږی او لمړی سړی چه په هغه عریضه کی ئې امضا کړې وه میرویس‌و (۱) داهیئت چه اصفهان ته ورسید هرڅو مره سعیه چه ئې وکړه خپل‌عرض ئې دپاچا حضورته ونه رسولای شوو ، اوتر ډیری مدې پوری ئې دقابچیانو او در وازه وانانو د ډیرښت له کبله دتشرف موقع ونه موند له څو په‌پای کی‌چه‌تر ډیر کوشش او زیار وروسته دپاچا حضورته ددوی عریضه هم وړاندی شوه چائې پرعرض غوږونه‌نیو ، دگرگین دوستانو چه دپاچا په حضور کی وه پاچاته وویل چه : « این عریضهٔ باغیانست شا ئستهٔ اعتنا نیست (۲) » او هم‌ئې علاوه کړه چه : « این سرکشان می‌خواهند بشکایات ساختگی وبهتان ودروغ ازضبط وربط بیگلرگی برآمده بازعصیان نمایند (۳ » هغه‌و ، چه‌دپاچا له حضوره‌ئې سخت ځوابونه اوشدیدشدید عتابونه واوریدل ، په‌ډیری مأیوسی اونا امیدی بیرته را وگرزیدل اوټول حال ئې پښتنوته ووایه او پښتانه ئې داصفهان ددربار په‌نفرت او خیالاتو پوه کړل .

گرگین چه‌له یوې خوا دملت ناراضی ولیدله اوله دې عریضې خبرشو اوله بلې خوائې هم‌لیده چه‌دمیرویس نفوذ اوقوت ورځ په‌ورځ تردولت‌خان ابدالی هم‌ډیریږی نودگرجی مشرانو سره‌ئې مشوره و کړه اوچاره‌ئې وغوښتله ، هغوی

---

(۱) تاریخ افغانستان ـ دمیلسیون اثر ـ پښتو ترجمه ۹۷ مخ (۲) سرجان مالکم ۱۹۷ مخ

(۲) دتتمة البیان ترجمه ۷٤ مخ .

ورته وویل : « که اگر فرقهٔ غلجائی نیز مانند گروه ابدالی قوی گردد حا کم وقت از دست شان بجزبد حالی چیز دگری را نخواهد دید . . » هغه‌و ، چه گرگین او نور ټول گرجی مشران دمیرویس د کښېښتلو په فکر کی ولوېدل چه کمه پلمه ورته جوړ کړی اودی له اقتداره واچوی او محکوم ئې کړی . دهمدې اختلاف په اثر ئې څه‌مده وروسته میرویس دپاچا په‌دښمنۍ متهم کړ او دخپلو معتبر وملګرو سره‌ئې تحت الحفظ اصفهان ته ولېږه (۱) مګر « دافغان اوپارس جنګ » د کتاب لیکونکی لیکی چه گرگین دمیرویس له اهمیت او اقتداره بېرېدی ، په‌ښکاره‌ئې ده‌ته دبندیګرت نوم‌نه‌واخیست او نه‌ئې بندی کړ بلکه دتلبیس له لارې ئې میرویس ځانته وغوښت او په ډېرو نرمو او خوږو الفاظو ئې دده سره مذاکره و کړه اودی‌ئې په‌قسم اولوړه دده دځان دسلامتۍ له خوا مطمئن کړ ، یوازی ئې داورته وویل چه‌دی‌ئې داصفهان دربارته غوښتی دی ؛ بیائې نودی اصفهان ته واستاوه ، مګر پټ ئې خپلو سړوته و ویل چه په لارکی دده مراقبت و کړی اودده افعال او احوال ترنظر لاندی ونیسی . ۲) په هرحال میرویس پاداسی وخت کی قندهار پر ینبوه چه گرگین دده د حبس مکتوب یوځای دده سره پاچاته واستاوه ، او په هغه مکتوب کی ئی دده اهمیت او دمقام لوړوالی لیکلی و ، اودائی ذکر کړی وه‌چه : « . . خوب‌است این مرد در اصفهان باشد ـ آرامی قندهار مربوط بحبس این مرد است ، ورنه باعث اختلال قوم وحکومت شاه در قندهار میگردد ، وباید باو هیچ اجازه عودت بقندهار داده نشود ! »

---

(۱) تاریخ ایران سرجان ماملکم ۱۹۷ مخ وتاریخ افغانستان دمیلسیون اثر ۱۹۷مخ

(۲) دفارس او افغان جګړه ـ مخ

دادي چه د پښتنو ملي قائد میرویس صفوي در بارته ډیوه بندي په حیث ځي وګورو چه دا پښتون بندي به دیري کابینې په مقابل کښې څه وکړي ؟ ددې پوښتنې ځواب به څو مخه وروسته ووایو !

میرویس دا صفهان په دربار کې : (۱)

مجردي چه میرویس اصفهان ته ورسید ، دیئې یوه قوي اوغښتلي ګارډ ته وسپاره چه دي بند وساتي او څو ورځې پرله پسې په بند کې و ، اوله دې پیش آمد څخه لږ په اندېښنه کې و ، په نېره بیا هغه وخت چه وائې وریدل دپاچا کابینه ده ته په بنه سترګه نګوري ؛ مګر سره له دې هم باید لوستونکي انتظار وباسي چه ډیوه پښتون مېړه فکر چه هغه هم ډیوه سیاسي بندي پنامه یاد شوي وي څنګه دیوې کابینې افکار مغلوبه کوي ؟ له محبس څخه ئې اعتماد الدوله اود کابینې نورو زعماوته پیغام واستاوه او اجازه ئې وغوښتله چه دباندي ورووزي او ددوي سره یوساعت ملاقات وکړي ؛ اجازه ور کړه شوه ، را ووت ، لمړی ئې اعتمادالدوله ولید، اود هغو خورا قیمتدار وهندي تحفو اوسو غاتو وعده ئې ور سره وکړه چه له ځانه سره ئې راوړي وه . بیائې ددر بار نور آرا کین ولیدل اوهر یوه ته ئې دمنصبو ددرجې په تناسب ښې ښې هدیې اوتحفې ورووړاندي کړې . په همدې ورځو کې ئې دیوان بیګ هم ولید اودده سرئې هم په ګرانبها وتحفو خپل ځانته ټیټ کړ اوغاړه ئې میرویس ته کښېږه شوله . ـ ځکه چه میرویس دشرق و ، او پوهېدې چه دشرق په دربارو کې در شوتو پنامه تحفې څومره مهم مهم رولونه لوبوي ، او همدا ځای دی چه میرویس دقوم دآزادۍ دپاره دخپلې

(۱) کم مأخذ چه دا صفهان ددربار وضعیت ښه څرګند وي اوپورته مقاصد له هغه څخه ترجمه شوي دي یو انګلیسي کتاب «دافغان اوفارس جنګ» پنامه دي ، چه دلته استفاده ځینې وشوه .

بدائي اوتمول څخه کړ اخلي او دا صفهان ددربار دارا کينو ژبي را نيسي او دوي دخان پرخوا کوي .

بله ورځ ئې وار وپه له چه دداخلي چارو اوقضايا ودحل دپاره يو لوی مجلس جوړيږي نوزيارئې ويوست چه دې مجلس ته لاره ومومي اولاره ئې هم وموندله، کوم وخت چه مجلس منعقد شو ، دې هم وبالـه شو ، دمجلس رئيس داستفسار په توګه دګرګـين په باره کي له ميرويس څخه پوښتنه وکړه، ميرويس ددې دپاره چه دمجلس نظريه دګرګين په باره کښې ځانته معلومه کړي د پورته پوښتنې په ځواب کي ئې د ګرګين خورا ډير صفت وکړ او وويل چه ګرګـين د خپل ورور پچيث ګنې او د ګرګـين دزړه ورتوب او عدل او مساوات په باب کښې اودصفوی حکومت په نسبت دهغه دفرمانبرداری په شاوخوا کښې ښه نظريه ورکړه اوعلاوه ئې کړه چه دارشتيا وم ، کوم وخت چه مغول دګرګين له مقرريدو دقندهار دنائب الحکومه په حيث خبر شول ترهرچا دمخه ماده له قوته کـار واخيست او د ګرګـين بې استشاري مې دقندهار په ساتنه کي زيار ويوست . . . »

په دې وخت ديوان بيګ چه د ګرګين طرفدارو ، وخت غنيمت و ګـانيه او دګرګين په بدويلوئې شروع وکړه ، وې ويل : «ګرګـين ډير فضول سړی دی دی تراوسه ونه پوهيدی چه ميرو يس دی د ځان ورور بولی ، ددمسرهئې ډير ظالمانه رفتار وکړ ، اونه پوهيږی چه ميرويس دده حقيقي معاون اوملګری دی ...» ددې ورځې مجلس تيرشو ، وايي چه دميرو يس فصاحت او بلاغت مجلس په حيرت کي واچاوه .

بله ورځ ديوان بيګ ګرګـين ته وليکل چه : « تو لياقت جمع آوری يکصد هزار تومان رانداری ! » داسل زره توما نه معلوم نه دی چه آيا په هغه وخت کښې داسل زره تومانه دقندهار مالیه وه که څنـګه ؟

بهرصورت څوورځې وروسته بیا میرویس خبرشوچه داعتمادالدوله په کور کې یو مجلس جوړ پېزی خپل ځان ئې هلته ورور ساوه او دسیل کوونکو په ډله کښې کښېناست او دمجلس دټولو اعضاو سره ئې دلاس روغبړ و کړ (له دې څخه معلومېږی چه په دې وخت کښې ده کولای شوه د اعتمادالدوله په اجازه هرځای ته ولاړ شی) ـ تر یوې لحظې وروسته صدر اعظم میرویس ته داسی وویل : « ستا په باره کښې له قندهاره یومکتوب راغلی دی ، او څنګه چه تاپخپله ددې قابل بولم ، نوخواهش کوم چه پخپله تاسی د حقیقت له رویه اعتراف و کړیء او څه چه مولیدلی وی هغه بیان کړیء » کڅه هم میرویس داسی سړی نه و ، ئې چه دمخه داصفهان دولت رجال نه پیژندل او د دوی پخپل منځ کښې ددوی دبرخلافی څخه خبر نه و ، مګر د دې دوومجلسو څخه ده ته ښه څرګنده شوه چه په کابینه کښې یارتی پارتی بازی ده او برخلافی شته ، ده وغوښته چه څه ووایی مګر اعتمادالدوله دمیرویس په طرفداری مداخله و کړه او وې ویل : « ته نباید دتعصب او هغو مظالمو له رویه چه ګرګین ستاسره کړی دی کارواخلی ، بلکه باید دحقیقت له رویه توضیحات ورکړی اوزه یقین لرم چه ته داسی سړی نه یی چه خلاف لهحقیقته به څه ووایې ...» میرویس خان چه ددوی پارتی پارتی بازی په پټه خوله تماشا کولې نوئی فائده په دې کښې ولیدله چه نورنو له حقیقته څخه پرده واخلې اودزړه څخه رشتینی رشتین خبری و کړی اودادول ئې په خبروشروع و کړه :

« تاسی زما څخه دحقیقت پوښتنه و کړه اوزه هم پښتون یم ، باید حقیقت ووایم او هغه دادی چه که ګرګین څه مده نورهم په قندهار کښې پاته شی دقندهار وضعیت به ډېر وران شی او دقندهار دحکومت هډونه او جوارح به داسی سره بېل شی چه نور به ئې یوځای کېده امکان ونلری ـ ځکه چه ګرګین تراوسه پردې نه دی قادر شوی چه خپل عسکرهم اداره کړی او دحیا او عفت تر قانون لاندی ئې را ولی

هغه کسان چه څه سرئې هم نه و، ښو رولی گرگین دهغو ماوونه او ثروت غضب کړه اودهغو اولادونه ئی دخپلو عسکروسره گرجستان ته ولیږل او په دې کې ئې زیار ویوست چه بغی و کړی او یاغیان شی مگر مانه پر ښودل ...

نو ښه، کم وخت چه دیری روبی او تمرل سره یوځای کړی او دیر عسکر هم ولری، نو آیا داخطره نسته چه دهغو دحکومت سره موافقه و کړی ؟

کم شی به وی چه گرگین له دې موافقې څخه را و گرزوی ؟

ولی پاچا دگرگین پرځای دخپلی کا بینی څخه یو لائق او تجربه کار وزیر چه له خپله دینه او مذهب او ملت څخه وای دسلطنتی کارو داجرا دپاره انتخاب نکړ ؟ ترلمر سپینه ده چه یو وخت به داپست فطرته سړی داسی موقع پیدا کړی چه د سلطنت دورانی او خرابی سباب او علل راعرنه کړی ...»

پردې ځای دمیرویس وینا پای ته ورسیده له اوتول مجلس په دقت واروبدله طبیعی ددیوان بیك پارتی چه دگرگین پرخوا وه دده له دې وینا څخه خواشینې او زړه تنگی شوله مگر بالمقابل داعتماد الدوله پارتی ډیره خوښه او خوشاله شوه اودمیر ویس سره ئې قول و کړ چه دمقابلی پارتی په مقابل کی ئې تقویه او محافظه کړی اومیرویس همداخبره له خدایه غوښته، ترهغه وروسته میر ویس هر ځای مقبول واقع کیدی خصوصاً داعتمادالدوله پارتی دده ډیر احترام کا وه اودې پارتی نه یوازی دمیرویس شفاعت پاچاته و کړ، بلکه دگرگین ظلمونه او ناحقی ئې تو له پاچاته خرگندی کړې اودفارس پاچا ئې دمیرویس څخه خوش اوراضی کړ او پاچا هم میرویس له قیده معاف کړ.

پهدې وخت کی که میرویس غوښتلای قندهار ته تلای شو، مگر دیارس ددربار برهم اودرهم وضعیت دده په مغزو کی نورخیالونه پیدا کړه، چه په هغو کی نه یوازی دقوم دآزادیه رازپټ و، بلکه دپښتنی خاوری وسعت او ار توالی هم په نظر کی نیول شوی و.

په‌دې وخت کې دده دوې مهمې قوې وې: لمړۍ قوه ثروت او بډا ئې، دوهمه قوه قابلیت او سیاست او له بلې خواهم د اصفهان د دربار وضعیت دده د کارروائۍ دپاره ښه زمینه تهیه کړې وه خوسره له دې ټولو بیا هم میرویس له تعجیل او تلواره کار وانخیست او په‌دې لاره کې ئې سنجیده سنجیده قدمونه اخیستل او داهم باید وویل شي چه دمیرویس دالمړی سفر نه‌و، چه د اصفهان دربار ته تګ، بلکه لکه‌ریزی خان مومنه (دمیرویس صمیمی ملګری) چه پخپل کتاب محمودنامه (۱) کې لیکی دا تګ څلورم تګ و، چه د قوم د آزادۍ دپاره اصفهان ته تللی و، لکه دمیرویس خان دخولې چه وایی:

داڅلورم وار دی چه راځم سلطانه — عرض د ظالم له لاسه کړم سلطانه
که پاچا نکړی داد خواهی دمظلوم — ظالم حاکم کا، ظلم ډېر پرمحکوم
جورچه ډېر سی سلطنت سی برباد — د ظلم قصر بپنا بې بنیاد
ګرګ دی ایله کړ پررمه سوشبان — جورستم کاندی بیحد ګرګین خان
موږ له طاقت نسته چه کړو به زیاتی — صبر پر ظلم د ظالم ارمنی
کافر کولای سلطنت سی مدام — که وکړی داد، نه وی جابر پرانام
مګر ظالم خو نسی کړای سلطنت — خالق رحیم دی، ورکوی خلافت:
چاته؟ چه زړه ئې وی په مهرودان — دخدای عیال ګڼی پرمحکه انسان
سلطانه! واوره په ښی غوږ داوینا — مکړه ستم د خلق الله په هر چا
د ستمګارو پای ورانی دی خراب — دظلم او رئې کا پخپله تراب

---

(۱) ریدی خان چه دمیرویس صمیمی ملګری و، او پخپل ځای کې به ئې مفصل شرح حال راشی یو کتاب د «محمود نامه» پنامه په پښتو نظم کړی دی چه څلور زرو بیتوته رسیږی او تول هغه واقعات ئې پکښې راوړی چه ده پستر ګولیدلی دی، مګر متأسفانه دا کتاب وروسته ترهغه چه سطا نحسین زرطلا وی صله ور کړه ورك شوی دی - یوازی یوه برخه ئې چه دمیرویس تګ اصفهان او حج ته او هلته دمیرویس مناجات او خوب ایدل او دمیرویس مرګ څرګند وی په پټه خزانه کې ضبط شوې ده (بینوا)

دمظلوم آه داسی کاری وی گوره چه‌اور ئې نه‌ځی دظالم له کوره
سلطا ن ! گوره پر ځان رحم کوه خپل کلی کورپه‌جورمه‌ورانوه»

* * *

دسلطان حسین صفوی دخولې بیاداسی ځواب ور کوی :

« پاچاوېل : زه‌نسوای کولای چاره د گرگین ظلم و ستم د پاره
که ئې معزول کړم قند هارنه بر بیزدی جورو ستم اوخپل شعار نه‌پر بیزدی
گرگین‌خو گرگ‌دی گرگ‌خو ظلم کوی و ینی تو ینه هم پسو نه خیری
زه‌هم‌خائف یم ، چه‌به ځکرم گرگین نامسلمان‌دی ، ارمنی دی بیدین
نه په‌اسلام کی ځان پابند گنینه نه‌نصرانی نه له عیسی‌بیرینه» (۱)

* * *

د میرو یس تنگ حج ته : هغه‌وخت چه دپارس پاچا په‌لوړ آواز دمیرویس بیگناهی اغلان کړه په دربار کی دده رسوخ یوپه دوه ټینگ شو ، ترڅه مدې وروسته ئې دبیت‌الله دزیارت اجازه وغوښتله اودا دلیلونه ئی پیش کړه ، وې‌ویل :

« . . . ددنیا له مشقتو او تکالیفو څخه ستړی شوی یم ، اوبل ناروغه یم ، او دریم خورا ډیر شوق لرم چه دمقدسو ښارونو او ځایونو زیارت و کړم اوڅو شپې ورځې هلته تیری کړم او د خدای لوی پاك دربار ووینم اود مکې اومدینې په زیارت مشرف شم ـ او ترهغه وروسته نو په ریاضت او دعا بوخت شم ـ که‌اعلیحضرت اجازه را کړی تردې زیارت‌وروسته‌نو بیرته دلته‌راځم‌اوخپله ټوله کورنی دقند هار څخه‌اصفهان‌ته راولم‌او دلته‌ژوند کوم ، هو ، که‌ستاسی خوښه‌وی خپله ټوله قبیله او خپلوان دلتهٔ را غواړم اه امر صادر کړیء چه‌راسی (۲)

(۱) پټه خزانه ۱۳۹ مخ (۲) دافغان او پارس جګړه.

څنګه چه سلطا نحسین ظاهراً دمذهبی مراسمو ښه پابنده و، ځکه ئې ونشوای کولای چه دمیرویس داعزم فسخ کړی او علاوتاً د میرویس له خبر و څخه دیر خوشاله هم شو، نوو ې ویل: «هیڅوك دی په میرویس غرض نلری او نه دی څوك له دې لوی عزمه څخه را ګرزوی» میرویس دخپلو ملګرو سره دمکې خواته روان شو او مکې ته ورسید.

دحجاز باتفوذه او مقدس علمأ ئې ولیدل اوهغه تحایف او سوغاتو نه چه ئې دفارس څخه دځان سره راوړی وه هر یوه ته ئې دهغه دنفوذ په مقدار ور کړه. بیانو مدینې ته ولاړ اودهغه ښار مقدس ځایو نه ئې و کتل اودهغه ځای دهغتبرو او بانفوذ و اشخاصو سره ئې هم ملاقات وکړ او هدا یا او تحفې ئې ور وراندی کړې.

* * *

دمیرویس مناجات په مدینه کښی: ریدی خان مومند پخپله محمود نامه کښې لیکی چه په مدینه کښې میر ویس داسی مناجات و کړ چه د لته عیناً هغه منظومه را نقل کوو:

ولاری دشپې ئې په یثرب کاغریاد — رسول دخدای ته «چه سوفوم برباد
ستا پرامت راغی دظلم دوران — واوره رسوله د دې قوم فغان
پښتون خوستاپرنامه ځان کړی فدا — اي خیرالناسه! واوره ته ئې ندا
وژ غوره دوی، ته دظالم له لاسه — ګرګین له منځه د پښتون وباسه
ستا په نامه دی کلمه ګویه پښتون — نه به سی هیڅکله له تانه راستون
مرګ وژوندون مو د اسلام دپاره — ستا د دربار ستا د سلام د پاره
مه مو کړه هیر خیرا لوری رسوله! — فخر کونین نورالهدی رسوله!
اوښکی مې ځاخی پردرباریم ولاړ — قوم سو په اور دظلم توله لتاړ
یووار نظر و کړه پرموږ چه سو ور — و ظالما نو ته تر څو به یو پړ

ستا لطف ومهردی شامل پر جهان هرخراب زړه دی ستا په مهر ودان
که ستا نظر نه وی خراب سو پښتون په اور دظلم تور کباب سو پښتون
راغلم له لیری ستا در بار ته نبی ته می شفیع سه خدای غفار ته نبی
چه پر پښتون قوم نازل کا رحمت کړی ئې خوندی ناموس پخپل مرحمت
لاس د ظالم ئې له گریوانه کاندو وچ سی د ظلم د گند و خیر د ندو
ستا شریعت سی ټینگ په منځ د پښتون ورك سی بیداد او کم سی رنځ د پښتون
دامی دیء سوال ولاړ و در ته یمه محتاج دی تش و لږ نظر ته یمه
د قوم حال کړم در ته عرض په ادب ته یې بادار د کل عجم او عرب
بیله تا نلری پښتون خوا له گر ته یې ملهم د خوږو زړو د پر هر
وژغوره زموږ نام وناموس له بیداد کړو بې نا موسو ظالمانو بر باد
سر که را پورته زموږ حال وگوره د ظالم ظلم بد احوال و گوره
نه ئې له تا شرم و حیا سته نبی نه شرم کا ندی له عیسی، اومنی
عرض می دحال و کا ، وتاته پیشوا
بل څوك مونسته خوا له گر په دنیا»

د میرویس خوب لیدل : همداشان ریدی خان په محمودنامه کی راوړی چه

میر ویس نیکه تر پور ته منا جات وروسته په همهغه شپه خوب ولید چه حضرت صدیق (رض) او حضرت عمر فاروق (رض) میرو یس ته داسی وایی:

«وې اې سپین زیری نور څه غم مکوه قوم دی خلاص سو کورټ ماتم مکوه
ولاړ سه خپل قوم ته دا زیری کړه ژر چه د ظالم سو کم نقصان او ضرر
پښتون به خدای کاله ظالمه آزاد نه به سی ننگه او ناموس ئې برباد
خدای به دا قوم کا په رحم ودان نوم به ئې وینه مجاهد پر جهان
تل به دخدای په بندگی کی وی لوړ څوك به ئې نکا سر په ټیټه ورځوړ

کلمه دخدای بهوی جاری پهاوواه ور کوی دوی بهپهدي لاره کی ساه
خوئي طرهوی داسلام په بیگړی نهبهسی ورك نوم ددي قوم له نړی»

دقت: گران استو نکی پوهیږی چه په وروسته واقعاتو کښې چه میرویس قندهارته ولاړشی ددي خوب نقل کول یا اورول په هغه عصر کی د پښتانه ملت پهروح کی څه شور پیدا کوی ؟

ځکه چهداسی روایات که څه هم حقیقت ونلری دیوه داسی مسلمان ملت په روح کی لکه د پښتانه ملت چه دی، سربیره پرملی احساساتو یومذهبی او روحانی تحریك اوشورهم پیدا کړی. نوهر کله چه مذهبی اوملی احساسات سره یوځای شول نورنوددا سی ملت دخوځولو اوپهشور راوستلو پهمخ کښی هیڅ بل مانع نشی درپدلای او هر اقدام چه وکړی ددي دوو قوو په اثر حتماً یاهحو کیږی اویا کامیا بیږی .

هغهسوالو چهمیرویس دحجازعلماوتهوړاندی کړل:

وروسته ترهغه چهئي دمدینی علماوته هم تحفي ورکړي بیرته مکی ته راغی او «دافغان اوپارس جگړه» دکتاب لیکونکی لیکی چهمیرویس پهحجاز کی دهغه ځای خورا لویو لویو مشهورو ملایانوته دعوت ورکړ او هغوی ته ئي پټ دخپل زړه رازو وایهاوددوی څخهئي تحریری ځوابونه وغوښتل اوورتهئي وویل :

«..موږ ددوو مملکتو ترمنځ واقع شوی یو چه یو دهند امپراطوری ده او بل دفارس مملکتدی موږدمحمد(ص) پهدین یو، اوپرڅو قبیلوسره ویشلی شوی یو .

لیکن څهمده دمخه زموږ مملکتته رافضی اوشیعه گان راغلی دی او دوی دلاسه ډیرغیرقابل اونهزغمپدونکی ظلمونهوینو اوسئي دگرگین پنامه یورافضی بیگلرگی چه ډیرظالمدی زموږ پرسر درولی دی چه خلاف دقانون اوعدالت څخه پر موږ او زموږ پر کورنیو ظلمونه کوی .

تو په داسی حال کی ای بزرگو او لویو علماو ! آیا موږ حق نلرو چه دخپل دین اوناموس دپاره توری له تپکو را وباسو ؟

که موږ ددوی پمقابل کی دخدای درضا دپاره دجنگ اعلان و کړو اودوی مات کړو آیا ددوی مالو ه موږته ځنگه دی ؟ » (۱)

دهر سوال په مقابل کی ئې مثبت او کافی ځواب وموندلو ـ مگر میلسیون دسوالو شکل بل ډول بیانوی او لیکی چه داسی وه :

« ۱ : آیا دهغو مسلمانانو دپاره چه پخپلو دینی کارو کی آزاد نه وی دتوری پزور ځان آزادول روا دی ؟

۲ : که دیوه ملت مشران ناچاره شی دیوه بی دین پاچا سره بیعت وکړی او هغه پاچا د بیعت دلمړنی شرطو مراعات ونکړی آیا هغه ملت کی ولای شی خپل بیعت فسخ کړی ؟ »

ددې دواړو پوښتنو پځواب کی ئې د « بلاشك » کلمه و موندله (۲) خو سرجان مالکم فقط دو مره لیکی چه : « . . . درمکه فتاوی ازعلمای اهل سنت گرفت که محاربه باشیعه وقلع وقمع اینطایفه موافق قانون شرع شریف ومطابق احکام ملت حنیف است » (۳)

پهر صورت که وخت چه میرویس بیرته اصفهان ته راگرزیده دفارس د حکومت پرخلاف ئې دیری مهمی فتواوی دحجاز دعلماو او روحانی طبقو څخه پلاس کی وې اوبیرته راوگرزید .

---

(۱) دافغان او فارس جگړه

(۲) تاریخ افغانستان ـ د میلسیون ـ دمنشی احمدجان پښتو ترجمه ۲۰۲ مخ

(۳) تاریخ ایران ـ دسرجان مالکم ۱۹۷ مخ

دمیرویس بیرته را گرزیده : میرویس اصفهان ته را وگرزیده ـ دمکې څخه ئې خپل له ځانه سره ډېر خوشبویه شیان اوعنبر راوړه اوهغو کسانو ته ئې وړاندی کړه چه دنفوذ اواعتبار خاوندان وه اود هغو سره ئې ملاقاتونه هم وکړه، دهغو په زړو کی ئې کامل نفوذ وموند . او ټولو دی پا چا ته مقرب کړ ـ دده دوراندیشي اوعقل ئې وستایه اوپه سلطنتی چارو کی ئې لاره ور کړه (۱) مگرمیلیسون لیکی چه میرویس کڅه هم له وزیرانو سره تگ اوراتگ درلود، خو په ښکاره ئې په ملکی معاملو کی مداخله نکوله (۲) اوښائی داددې دپاره و، چه داصفهان دربار پرده بدگمانه نه شی ـ په دې وخت کی کڅه هم میرویس خان ته دا شوق پیدا شوی و، چه قندهار ته ولاړشی اوهغه نقشه چه له خپله ځانه سره ئې طرح کړې وه عملی کړی مگرپه دې ملی مرام کی ئې تلوار روانه باله اوله ځانه سره ئې فیصله وکړه چه څه مده لانورهم په اصفهان کی پاته شی .

یو تصادف : په دې وخت کی چه میرویس خان له مکې څخه اصفهان ته را گرزیده داسی یوعجیب تصادف واقع شو چه دمیرویس دپلان دعملی کولو دپاره ئې زمینه خورابنه مستعده کړه او میرویس ته ئې دپرښنه فرصت پلاس ور کړ چه خپل کارونه پاخه کړی اوخپلی نظریې عملی کړی .

واقعه داوه : چه په دې وختو کی « شماخی » ته یوسفیر را ور سید چه دروس دامپراتور «پتر کبیر» له خوا داصفهان دربارته راتلی ـ داسړی «اسرائیل اری» نومیده (۳) اویو سړی و، چه په اصل ارمنی دفارس د « قاپانلوی » و . داسړی وروسته ترهغه چه په فرانسه ایتالیا اوآلمان کی دقهوه خرڅو ونکی پنامه په سیاحت

(۱) دافغان اوپارس جگړه . (۲) تاریخ افغانستان ـ پښتو ترجمه ۲۰۲ مخ

(۳) Israëlorii

مشغول و ،دلمرې «لئوپولد» د آلمان د امپراطور په عسکرو کې داخل شو، اوورو.

وروئې په هم هغو عسکرو کې یو جزئي منصب پیدا کړ او څنګه چه یو دسیسه کار سړی و، «داتریش» دوزیرانو په دربار کې ئې هم پښه خلاصه شوه او ځکه چه دشرق اکثرې ژبې ئې زده وې نو مامور شو چه اسلامبول ته ولاړشي او هلته څارو کړي چه ایا عثماني دولت دهغې روغې دملو دپاره آماده او حاضر دی چه اطریش او دهغه متحدینو (آلمان او لهستان او ونیز) ئې پیشنهاد کاوه ؟

او داهغه روغه وه چه په (۱۱۱ ه) کال ئې تړون وشو.

وروسته تر هغه اسرائیل اری دروس دقیصر خدمت ته راغی، او دهغه په عسکرو کې ئې منصب وموند (۱) خو بیا چه ئې دروس دولت ته په عثماني مملکته کې ښه خدمتونه وکړه نو ئې دهغو خدمتو په عوض کې دپتر کبیر څخه خواهش وکړ چه دی دسفیر په عنوان دپارس دربار ته واستوی، امپراطور بر څېره پردې چه دده دا خواهش و مانه امرئې وکړ چه هر څومره مال التجاره چه دی او دده ملګری له ځانه سره وړی دګمرک محصول څخه دی معاف وی (۲) دا امر ددې باعث شو چه خورا ډېر ارامنه پرده باندی دخپلې تجارتي ګټې دپاره راغ ندشي. هغه و، چه اسرائیل اری دروس دامپراطور له خوا داصفهان دربار ته معرفي شو، اسرائیل اری تر هغه د مخه چه اصفهان ته ولاړ شي «وینه» ته ولاړ او د تېرو خدمتو له امله ئې داتریش دامپراطور څخه دسلطان حسین پنامه یوه سپارشنامه واخیستله او له هغه ځایه بیاد پاپ دربار «روم» ته ولاړ او پاپ هم د پارس دپاچا پنامه یو خط ورکړ (۳) تر دې ټولو سپارشنامو وروسته د ډېرو ارمنیانو او روسیانو سره «شماخي» ته وارد شو او دپارس سرحد ته را ورسید.

---

(۱) کاوه (مجله) دوهم کال د ۱۲ شماري ضمیمه ۸۷ مخ (۲) تاریخ ایران سرجان ملکم ۱۹۷ مخ

(۳)

دپارس وزیرانو چه ددې سفیر دراتګ خبر واروید، نو یوسړی ئې ورواستاوه چه ددې سفیر هویت اواحوال ځانته څرګند کړی اودوی خبر کړی چه داسفیر څوك دی ؟ او د کم ځای دی ؟ اوملیت ئې څه دی ؟

ددوی سړی چه بیرته راغیء دوی ته ئې وویل چه داسفیر په ملیت ارمنی دی؛ کم وخت چه دوی داخبره واروبده ډیر مشوش شول، خصوصاً چه دې سفیر ویلی وه چه دارمنیانو شهزاده دی . ځکه چه دوی نه غوښته چه یو ارمنی سړی د سفارت په لقب (هغه هم دروس دسفارت پنامه) داصفهان دربارته راشی ، له دې کبله ئې نودفرانسه دسفیر «میشل» نامی سره چه دفرانسه دخورلسم لوئی لهخوا دتجارتی چارو دپاره په اصفهان کی و ، مشوره وکړه اوله هغه څخه ئې وغوښتل چه ددې سفیر ملیت او نژاد ښه ورته څرګند کړی او دوی ته دامعلومه کړی چه دروس امپراطور ته په څه نسبت معرفی شوی دی او څه قرابت ورسره لری ؟

د فرانسه سفیر چه هم داسرائیل اری په را تګ خوښ نه و (ځکه چه دې سفیر دهغه لئو پولد اعتماد نامه په لاس کی ارله چه د فرانسویانو سره په جنګ اخته و اوهم ئې اروبدلی وه چه اسرائیل اری خیال لری داسی اسباب راغونډ کړی چه کاتو لیکی کشیشان له پارس څخه وشړل شی (۱)

نووې ویل : . . . حقیقتاً داسفیر نژاداً ارمنی دی ـ چه تردې د مخه ئې په فرانسوی عسکرو کی کار کاوه اودفرانسوی عسکرو د بارهئې کافی درستوله بیا دیوه عسکر پنامه په خدمت کی داخل شو، دځو وظیفو تر اجرا و روسته یو کښته منصب ورکړه شو ـ څووارهه هم جرمنی ته ولاړ او دلئو پولد خصوصی ترجمان و ، بیا په روسی خدمت کی شامل شو او دسروانی په عهده مقرر شو اودجرمنی شهزادهدی دروس «تزار» نهمعرفی کړ ـ دادی چه اوس داصفهان دربار تهدیو

(۱) [illegible]

سفیر په حیث را استولی شوی دی » (۱)

اودفرانسه سفیر به دخپلو خبرو په پای کښې داویل چه «داسرائیل اری طالع هم دده په نامه کښې پټه ده که دده دنامه توری وروسته وړاندی شی داسی جمله ځینی جوړیږی چه په فرانسوی ئې داسی معنی کیږی «دی پاچا کیږی » (۲) کم بل شی چه ددربار دارا کینو وحشت ئې دیر اوه دقره باغ د کلی دیوسری Aghwanitsch نامی پیشگوئی وه چه خلکو ته ئې داسی ویل :

«داسفیر دار منی پاچهانو څخه دی چه زموږ په کتابو کښې ئې دمخه هم ذکر راغلی دی چه یووخت به پارس ته راشی اوداځای به دده تر تصرف لاندی شی او دا سړی خودار منیانو حکومت پخوانی عظمت ته ونه رسوی پرځای به نکښینی» هغه وخت چه دی شماخی ته راورسیدری سوه ارمنی کسان ورسره وه چه دلته سل نور کسان هم ورسره شوه اوویل ئې «زه دپخوانیو ارمنی شاها نو خلف یم!» داپروپاگند دیرزر خپور شو، اولکه څنگه چه دوی په پخوانیو کتابو کښې لیدل شوی وه، دوی ویل: « پریږدیء ـ چه دی زموږ پاچاشی، دی خپل مملکت ته راغلی دی اوبایدچه حتماً زموږ له خوا تقویه شی »

دفرانسه سفیر چه داپرو پاگند واورید پاچا ته ئې وویل : « دد نیاار منیان دا سړی هغه پاچا بولی چه دهغه باره کښې ددری کتاب بیشگوئی کړې ده !» او په خپلو خبرو کښې ئې دیره مبالغه و کړه اووې ویل چه هرڅو زر کیږی بایددې بلاخو له پټه کړه شی ـ پاچا دیر په چورت کښې واو پد اودستی ئې اعتماد الدوله راوغو بنت مشوره ئې ځینی وغوښتله چه ددې سفیر به راتگ کښې څه وائې ؛

اعتمادالدوله ویل : اجازه ورکړی چه راسی !»

---

(۱) دافغان او پارس حکره .

(۲) Israelorii—Iserarolii(roy)

دمیرویس استاده له موقع څخه: موږ تر او سه چه دمیر ویس نیکه حالات لوستی دی، میرویس مودبر یودیپلوماتاوسیاسی هوښیار سړی موندلی دی نو ځکه دې تصادف میرویس ته ښه موقع پالاس ور کړه چه دارامنه اوگر جیانو په باب کښې او ددوی سره دگرگـین دمناسبت په شاو خوا کښې هرڅه چه وغواړی هغه وایی ـ ځکه چه دده وینا ظاهری رنگ هم درلود ـ که ئې ویلای چه ارمنیان او گرجستان غواړی چه آزاد اوسی اوگر گین خان ددې کار لمړی محرك دی شاید حقیقت به هم باله کېده ـ خصوصاً هغه وخت چه دکابینې داعضاو په نظر داغوټه نه خلاصېدونکې ښکاره شوه اومیرویس ئې دمشورې دباره مجلس ته راوغوښت (۱) ښه زمینهٔ مساعده وه چه باید میرویس له خپلی وینا او تلقیناتو څخه کوم کار چه زړه ئې غوښت اخیست.

چه مجلس ته حاضر شو دواړو پارټیوده ته رجوع و کړه او ورته وې ویل :ـ کـمه نظریه ښه ده؟ «دسفیر پرېښودل او که ئې گرفتار ول؟» ځکه چه یوه پارټی د دې نظریی پرخواوه چه سفیر دی گرفتار شی اوبله ددې نظریې مخالفه وه، څوك لا هم بې طرفه ناست وه ـ بیائې نودمیرویس څخه داسی خواهش وکړ :ـ

«... موږستا خه ای در کړی رایی اوستا سلیم عقل ته ضرورت لرو ـ ته څه وایې؟»

میرویس واردواره ددوی دلوړو ستایلو او احترام شکریه اوخپله خا کساری په خو کلمو کښې خلاصه کړه اوبیائې داسی وویل :ـ

«زما په عقیده ددې سړی راتگ سیاسی رنگ لری ـ چه دې خاوری ته راداخل شی ستاسی دقوي ترشعاع لاندی کېږی ـ نوددې قدرت اوواك به پیدا نکړی شی چه کومه فتنه او شخړه جوړه کړی ـ که تاسی د کمی شخړی انتظار له ده څخه لرىء، نو ډېرې ئې زدىء چه اقدام و کړی ـ بیا تاسی کو لای شیء

(۱) دافغان اوپارس جگړه په انگلیسی ـ افغان تاریخی په ترکی ژبه

چه دی محبس ته رسپارۍ او په یوه جام ئې لار تمام کړۍ . او که ده
کوم داسی اقدام ونکړ ترڅه مدې وروسته چه وخت ئې پوره شو بیرته ئې
« زار » ته ور واستوۍ په دې صورت کښې به دده پحق کښې لوی توهین شوی وی
اوخورا به سپك شی ځکه چه دی ئې دیاغیانو دپاڅولو اودهغو دمجلس داور بلولو .
دپاره دې ځایته را استولی و ، اونا کام ولاړ ـ . له دې څخه هم باید وبپر پېژۍ
که داسفیر ستاسی په دربار کښې قبول نشی احتمال لری چه دگرگین دوروره په
شان خپل ځان روسی قونسلگری ته ورسوی اودار مئیانو دسر کښې اوطغیان
باعث شی ـ هغه وخت نولا زمپېژی چه دگرگین دهنگامې په شان یوه بله هنگامه
توده شی اودډیرو خلکو وینی به توی شی او ترحد زیاتی پیسې به ولگولی شی . . .
پهر صورت کوم شی چه په دې وخت کښې مهم اوضروری ښکاری دادی چه ترهرڅه
دمخه باید خپلو سرحدا توته توجه و کړۍ ـ وگورۍ : له یوې خواه گرجی
شهزادگانو دروس له قیصر څخه دمرستی اوساتنی غوښتنه کړې ده او نظرعلی خان
دگرگین داکا زوی اود گرجستان والی ئې روسی دربار ته استولی دی (۱) او
له بلی خواهم پوهېږی چه گرگین دارمنی تبر څخه دی ، څه لیری نه ده چه د
روسیانو سره علاقه پیدا کړی ـ هو ، گرگین فرصت او وخت لټوی چه سر کښی
وکړی (لکه دمخه چه ئې هم په ناکامی سره اقدام ختم شو) او هغوی به دخپلی
مرستی دپاره راوغواړی او له خپلو گاونډیانو څخه به استفاده وکړی اویا خپل
حکومت دهند پاچا ته تسلیم کړی اودهغه سره قول اوتړون وکړی چه دده سره
مرسته وکړی اوداهم څه لیری نه ښکاری چه پخپله له پښتنو څخه استفاده وکړی
هغوی پخپله پارتی او حزب کښی داخل کړی ـ ځکه زه هلته حاضروم اوده
کاروانه می لیدل ـ

---

(۱) کاوه مجله ۲ کال ۱۲ شمارې ضمیمه ۸۹ مخ .

گرگین له ماخخه کوم مخالفت ونه لیدـ اونه ماظلم کړی و، مگر زما وجودئې هلته نه غوښت اوزه ئې له هغه ځایه لیری کړم خودی پخپل مقصدښه کا میابه شی که زه هلته وای او (حدای دی نـکوی) کمه واقعه دپښتنو په منځ کښی پیښه شوې وای په خورا آسانۍ سره ما کولای شوای چه هغه اور مړ کړم په هر صورت که داسفیر ومنل شی نود راتلونکی خطر دپاره باید کم از کم دور اندیشه او سئی او دده په کار او کړو اوعمل پسی دپرمواظب اوخا رووسئی ... » (۱)

میرویس په آخر کښی داهم وویل چه : « . . . حقیقتاً دپر نازك وخت دی که پتر کبیر دروغی اودوستۍ له لاری غوښتلای چه یو سفیررا راستوی دا اومنی سړی به ئې نه رااستاوه په تیره بیاداسی سړی چه دارمنیانودشهزادگی دعوه هم کوی ځکه نودپارس حکومت ته داضروروده چه ترل گرجیان اوارامنه ترنظارت لاندی ونیسی ځکه چه دپرمده نکیږی چه گرجیان دگرگین ترمشر توب لاندی بغاوت کړی و، او اوس چه هم دگرگین دا کازوی دزار روس په دربار کښې لوړ مقام لری آیاددې سفیرراتگ به دگرجیانواوارمنیانو په روحیاتو کښی خصوصاً دگرگین په روح کښې څه تأثیر پیدا کړی ؟ » (۲)

دمیرویس داوینا چه « دافغان اوپارس جگړی » د لیکو نکی په عقیده یود هغو جامعووینا وخخه وه چه دیوه هوښیار اومقتدر سیاسی سړی خخه چه د لوړ عقل خاوند وی انتظار کیږده ـ او وئې کولای شوه چه دگرگین په نسبت دپاچا په مغزو کښې راز راز افـکـار پیدا کړی ـ نوپاچا فکرو کړ : څه و کړی ؟

که گرگین معزوله کړی محتمل چه دده حکم به ونه منی اودهند پاچانه به ځان تسلیم کړی ـ او که ئې معزوله نـکړی هغه تشویش چه دده له وجوده ورته پیداشوی و، دده زړه ئې برآ رامه نه پریښود اوتحمل ئې نشو کولای .

---

(۱) دافغان اوپارس جگړه مخ (۲) تاریخ افغانستان ـ میلیسون ـ پښتو ترجمه ۲۰٤ مخ

اوخه ئې و کړه ؟ وروسته ترهغه چه د اسرا ئیل اری ئې په دېر مجلس ډول پذیرائی و کړه او اصفهان ته راغیء ، دگر گین دپاره ئې داسی چاره و سنجوله چه هم معزوله نشی اوهم له اقتداره ولو ېبزی چاره داوه چه میرو یس ئې بیرته دقندهار و کلانتری (ریاست بلدیه) په منصب مقرر کړچه هلته د گر گین د حالاتو مراقبت ؛ کړی او که ئې موقع پیدا کړه دده ځای هم ونیسی (۱) نودادی هغه میرویس چه دیوسیاسی بندی په حیث تحت الحفظ اصفهان ته لیږلی شوی و» اوس دحکمران په حیث وطن ته راځی - ښائی چه گرانو لوستو نکو به د هغې پوښتنې ځواب چه ځومخه دمخه مو کړې وه (چه دیوه پښتا نه مېړه فکر به دیوې کابینې په مقابل کښی څه و کړې ؟) خود پخوده پیدا کړی وی .

خیر په راتلونکو پېښو کښی به څو نوری نکتې هم ولولی چه دملی زعیم دیپلو ماسی افکار لا ښه ځینې څر گند ېږی .

❀ ❀ ❀

د میرویس راتگ قندهارته : په دې ترتیب میرویس د ملی پرو گرام د

عملی کولو دپاره ددېرو آرزو گانو سره په خوراشوق خپل گران وطن ته رهی شو او درارهی کېدو په وخت کښې ئې څو مکتوبونه د گر گین پنامه له ځانه سره را اخیستی وه چه په هغو کښې پر گر گین باندی تا کید اوسپارښت شوی و ، چه د میرویس بې مشورې به کار نکوی او ده ته به بیرته هغه پخوانی م منصب وسپاری اودېر احترام به ئې کوی ، دده عزت اوشرافت به محترم گڼی حتی اعتماد الدولته میرویس ته په خصوصی توگه ویلی وه چه د گر گین په کړه او وضعیت پسی دی څاروی او یومهر شوی سند ئې هم ور کړچه کوم وخت که ضرورت پیښ شی له هغه څخه کار واخلی - دیوان بیگ هم څو مکتوبونه ور کړه او په هغه کښې ئې ولیکل چه : « میرویس یوله هغو هوښیارانو خلکو څخه دی چه دپاچا سره ئې دېر کو مکونه کړی دی »

---

(۱) تاریخ افغانستان دمیلیسون اثر دمنشی احمد جان ترجمه ۲۰۵ مخ.

میرویس چه دا مکتوبونه واخیستل نور ئې نو ځنډ روانه باله دستې دقندهار خواته راوخوځید اوپه لاره کښې ئې په کاروانسرایو اونظامي کلاو کښې په ډېر تجلیل او احترام ډېوې تشریفاتي عسکري ټولګۍ اوديوې دستې موز یك له خوا ښه راغلی کېد له ـ هر پښتون دده په راتګ خوښی کوله او دده د کارو آرزو مندمو (۱) څو چه قند هارته را ور سید .

د میرویس رسېدل قند هارته : د میرویس په قندهار کښې په ډېری ګډ مجوشی

اوحرارت استقبال وشو ، اوټولواهالیو په ورین تندی اوخوشالوزړوده ته «ستړې مشې» وویله ؛ ګرګین که څه هم په ښکاره دده په پذیرائر کې داهالیوسره ګډون و کړ اودمیرویس احترام ئې پر ځای کړ ، مګرپه زړه کښې له غضبه او کینې څخه سره خوړل کېده او دانتقام لارئې پلټله ، خصوصاً له هغه وخته څخه چه (داصفهان دربار تهدید نامې اوسپارشنامې ئې ولوستلې .)

په دې وخت کښې میرویس د ګرګین څخه اجازه واخیستله خپل کوراوخپلې علاقې ته ولاړ ؛ هلته اکثر خوانین اومشران اودده ملګرې دده دملاقات دپاره راغلل اوهم ډلې ډلې خلك دحج د مبارکۍ دپاره ده ته راتلل او ټول پښتانه منتظره وه چه دی څه کوی ؟ اوڅه وایی ؟ غوښته ئې چه پوهشی : میرویس د قوم دنجات اوآزاد ولو په باب کښې دوی ته څه زړی راوړی دی ؟

ګرګین ددې ملاقاتو اوتګ راتګ څخه بې خبره نه و ، مګر دانتقام اخیستلو دپاره ئې غوښته چه یوه پلمه پیدا کړی اوداسې کارو کړی چه میرویس دقوم اواولس په نظر کښې سپك اوذلیل ښکاره کړی ـ یوه پلمه ئې پیدا کړه هغه داوه :

میرویس یوه لور درلوده چه خورا ډېره ښکلې وه ، چه دسر جان مالکم په اصطلاح ددې دحسن اوښکلیتوب آوازه دخلکو په خولو کښې خپره شوې وه (۲)

---

(۱) د افغان اوپارس جګړه مخ (۲) تاریخ ایران سر جان مالکم ۱۹۸ مخ

گرگین میرویس ته حال واستاوه چه دغه لور دده د زوی د ازواج دپاره (۱) دگرگین کور تهور واستوی ځنګه چه دا پیغام دتحکم په توګه، نومیر و یس ته غوندی اندیښنه پیدا شوه ـ ځکه چه له یوې خوا دلور استول دده له پښتنی غیرت سره مخالف وه او بر سیره پرهغه ئې دده قدر دقوم اواولس په نظر کی سپکاوه اوله بلی خوا په داسی وخت کښې چه میرویس لاتراوسه پښتانه دخپلی عقیدې او عملیاتو څخه پوره نه وه خبر کړی ددې حاکمانه امر ردول دده هغه طرح کړې نقشه ورو رانوله ـ نوئی څه و کړه ؟

دقوم مشران اوغټان ئې راغونډ کړه اوملی جرګه ئی جوړه کړه، چه دا خبره ورته وکړی اودملی قانون په قرار ترمشورې وروسته یوه فیصله و کړی .

ځکه چه په پښتنو کښې دادستوردی چه دملی کارو دپاره مشوری مجلسونه جوړوی کڅه هم معامله ډیره وړه وی په انفرادی توګه ئې بیله ملی مشورې نه فیصله کوی او نه ددوی په عقیده فیصله کېدلای شی. دامجلسونه دپښتنو په اصطلاح «جرګه» بولی داجرګې چه څنګه فیصله وکړی هرپښتون ئې عملی کول پر ځان لازم بلکه ملی فرض ګڼی ـ دادی چه دپښتنو ملی زعیم هم له دې دستور څخه کار واخست اودقوم مشران ئې راوبلل .

❀ ❀ ❀

لمړی ملی جرګه : میرویس دمخه ترهغه چه گرگین ته منفی یامثبت ځواب ورکړی داولس مشران ئې په کوکران کښې (چه دقندهار په شپږ کروهی کښې دغرب خوا ته واقع او دمیرویس مدفن دی) دمشوری دپاره راوبلل ـ لمړی ئې دگرگین ددې غوښتنی پاشاوخوا کښې خبری شروع کړې ، پښتانه چه طمعاً پرنګ او ناموس مینان دی لوی اووازه وایی «دنیا ترسر جارسر ترناموس!» نوطبیعی

(۱) تتمة البیان دسید جمال الدین افغانی پارسی ترجمه ۷۷ مخ .

دهچه ددې خبرې داروېدو څخه روحاً متأثره شول، دغیرت و ینې ئې په جوش راغلی اومیرویس ئې دلور لهاستواو څخه سخت منع کړ اومقاومت ته ئې تشویق اوترغیب کړ اوپښتنی قسم ئې یاد کړ چهدده پهمرسته کښې ترسر اومال تېر شي؛ میرویس چه دوی دځان پهشان متأثرولیدل پهزړه کښې ډېرډېر خوش شو، مگر پهظاهره ئې دوی ته دصبر توصیه و کړه اوویې ویل: «بهتره دهچه بلا پهخوب کښې مړه کړو! مگر تاسی ته لازمهده چه پرخپلو خبرو ټینگ سی ءخپل رازپټ وساتیء اوپرما اعتماد ولریء- یقین و کړی چه لهدښمنانو څخهبهسخت انتقام واخلم» (۱)

پهدې وخت کښې ملی قائد درحمان بابا دیوان راواخیست اوردفال پهتوگهئې خلاص کړ وې ویل: «راسیءچه عبدالرحمان باباقدس سره هم وپوښتو، چه دده دیوان ئې خلاص کړ، هسی شعرونه و:

زهمکتوب غوندی په پټه خولهگویایم خاموشی زماتېری کا ترغوغازما
گنبت دعشق پهتودهزمکه امان چری سمندر بویهچه زیست کاپهصحرازما

چهدغه بیتونه ئې ولوستل هغه مغفور حاجی، وویل: «چه دظالمانو کار تمام دی، امااوس دستی خاموشی بهترهده، ټوله بهپه پټه خوله داکو ښنې کړو، چه ظالمان ورکسی چهمناسب وقت راسی، نوبهزه پرتاسی زغ و کړم، هغهوخت باید ټول تیاریو اوظالمان له وطنه وباسو.» (۲)

دجرگې خبری اتری ترماښامه جاری وې، خوپه آخر گنبې ئې داسی فیصله و کړهچه: «قطعاً دمیرویس خان دی نهلوراستوله کېږی- مگردې دپارهچه گرگین غافل وساتو اوپهحال خبر نسی، بلهنجلی دی دمیرویس دلورپهعوض واستوله شي خوچه دگرگین دهلاکولو دپاره فرصت پیدا کړو...»

تردې فیصلې وروسته ئې بیا ټولوپه قران، توره، ډوډی او ما لگه قسم و کړ اودخپل قول پروفائې بیاټینگ تړون و کړ اوویې ویل: «هرڅوك چهلهخپلی خبری

---

(۱) تاریخ ایران سرجان مالکم ۱۹۸مخ (۲) پټهخزانه ۹۵ - ۹٦مخونه.

واوری «زن‌طلاق» بهوی ـ دپښتنو په‌عقیده داقسم‌اشدترین دقسمودی چه میرویس ته‌ئې دهغه په یادولو داد ورکړ.

ترهغه وروسته میرویس یوه‌بله نجلۍ چه دده پکور کښې روز لې شوې وه دخپلې لورپنامه دگرگین سرای‌ته واستوله (۱) اوهغې نجلۍ وو یل: «زه دمیرویس لوریم!» په‌دې تو که دگرگین هغه‌پامه چه‌دا نتقام اخیستلو دپاره ئې جوړوله بې اثره‌پاته‌شوه اوهم گرگین وغولېده چه‌میرویس نونورڅه په‌زړه کښې نلری اوروغه غواړی اوبیادده دمظالمو دپاره زمینه‌مساعده ده. ځکه‌ئې‌نو ترخپله وسه‌پوری دمیرویس زړه‌ساته اوپه هر کار کښې به‌ئې دده‌دراې مراعات کاوه ملی زعیم میرویس خان هم دازیاریوست چه‌داسی ښکاره کړی چه‌د گرگین ټول‌مظالم اوصدمې ئې‌چه‌دده قوم‌ته رسولی دی‌هېری‌شوی دی‌اود خپلوی اظهار ئې‌داسی حدته ورسوله‌چه گرگین پرده‌باندی کامل اعتماد پیدا کړ ـ ځوچه‌یوه میاشت وروسته ئې دگرگین دور کولودپاره دوهمه‌جرگه جوړه کړه

❀ ❀ ❀

دوهمه ملی‌جرگه: یوه‌میاشت وروسته چه‌دگرگین دظلم اور بیا په زور کښې‌شو اولمبې‌ئې‌هرلورته‌خپری شوې دپښتنو مشران په تنگ شول بیا پر میرویس راغونډ شول‌او دگرگین دظلم څخه‌ئې استغاثه وکړه ـ اوبیادپښتنو یوه ملی جرگه جوړه‌شوه، مگردا پلا دکوکران په کلی کښې نه‌وه، بلکه په«مانجه» کښې جوړه‌شوه چه‌دقندهار شمالی شرق‌ته تخمیناً دشلومیلو په فاصله د کابل پر لارواقع دی‌اوپه ښارصفا پوری نښتی‌دی، اوغالباً داځای د میر ویس خان د ښځی یعنی دجعفرخان‌سدوزی‌د لورو، ځکه‌چه داحدودپه هغه‌وخت کښې دسدوزوه.(۲)

(۱) تاریخ افغانستان دمیلیسون ۲۰٦مخ ـ دسید جمال‌الدین افغانی دتتمة البیان ترجمه۷۷مخ سرجان مالکم ۱۹۸ مخ.

(۲) تاریخ سلطانی ۷۱مخ پته خزانه ۹٦.

داجر که هغه‌وروستنی جرګه‌وه چه‌دقوم د آزادی وتیقه ئې مهزوله، اوخنګه‌چه ریدی خان په محمود نامه کښې راوړی په‌دې جرګه کښې لاندی مشران او خوانین راغونډ شوی وه (١) :

١: سیدال‌خان ناصر، چه وروسته دهو تکو ددورې یومهم لوزړور او معروف جنرال او سپه سالاررو ـ دده مفصل شرح حال به‌وروسته راشی .

٢ : بابوجان بابی ـ چه‌دده شرح حال به‌هم برخپل ځای پوره ذکر شی .

٣ : بهادرخان ـ چه‌وروسته به‌ئې شرح حال ولولی .

٤: میاجی ـ دده اصل نوم ملا پیرمحمد میاجی دی چه مفصل حالات به‌ئې په راتلونکو صفحو کښې ولولیء .

٥: یوسف‌خان ـ دهوتکو له‌غښتلوخانانو څخه‌دی چه‌په سیوری کښې اوسیده مګر متأسفانه بې له‌دې کتابه په‌بل مأخذ کښې‌ئې ذکر نه‌دی راغلی .

٦: عزیزخان نورزی ـ چه ریدی خان‌ئې د «دلارام» دپهلوان پنامه یادوی نور ذکرئې نسته بنایی چه‌دفراه دنورزو مشر وی .

٧: گل‌خان‌بابړ ـ ددې مشر ذکر هم په بل کتاب کښې په ستر ګه نشو .

٨: نورخان بړیڅ ـ داسړی دبړیڅو له‌خانانو څخه‌و، اومحتمل چه‌دښوراوك اویا پښتنی بلوچستان و، په‌نورو کتابو کښې‌ده نوم ونه لید شو .

٩ : نصرو خان الکوزی ـ دالکوزی قوم له غټانو څخه و ، چه په جلدك کښې اوسیده .

١٠ : یحیی‌خان ـ دملی قائد میرو یس خان ورور دی .

١١ : محمدخان ـ دمیرویس وراره چه‌پهوروسته وقایعو کښې دحاجی انګو پنامه دیر مشهور شوی‌دی اوشرح‌حال به‌ئې‌وروسته درته‌راشی .

---

(١) پټه خزانه ١٤٥ـ ١٤٧مخونه .

۱.۲ : یونس‌خان کاکړ ـ ښایی چه دارغسان یا زوب له‌خوانیښو څخه وی .
په محمود نامه کښې همدا پورته اشخاص ذکر شوی دی ، مګر دنورو مؤرخینو
له‌لیکنو څخه څرګند یږی چه علاوه پردغو اشخاصو نوردبلو څو دقوم مشران
او ملکان هم‌دې ملی جرګې‌ته را بلل شوی وه . (۱)

دې جرګې‌بیا په‌قرآن ګوتی پوری کړې اود وفاداری لوړه‌ئې وکړه ، بیا
نو میرویس داعتمادالدوله کاغذ دوی‌ته وروښود او ورته وې‌ویل: «چه د پارس
حکومت هم دګرګین څخه خوش نه‌دی اوماته اجازه راکړه شوې ده چه ګرګین
له‌منځه ورك کړم اوپښتانه دده له‌ظلمه وژغورم‌مګر دایه‌هغه صورت کښې امکان
لری چه‌تاسی ټول‌په‌یوه زړه‌اویوه اراده اویوه‌ژبه زماسره‌ملګری‌شیء» تولو دده
دامرو داطاعت قول‌ورسره وکړ اوده‌ته‌ئې دخپلی‌ملګری پوره اطمینان ورکړ .

تردې وروسته نومیرویس خپل‌هغه‌پلان‌چه‌ده دخپله‌ځانه سره سنجولی‌و ، دوی‌ته
ووایه ، هغوی‌هم تولودده عاقلانه‌اومدبرانه پلان‌ومانه اوخوش‌ئې کړه دجرګې
له‌خوا یوه خان‌ته امروشو چه ګرګین‌ته دی‌مالیه نه‌ورکوی او خپله طائفه دی
دګورجیانو پرمقابل‌پورته کړی ـ داچه‌داطائفه کومه‌طائفه‌وه په‌دې کښې‌دمؤرخینو
اختلاف دی : دافغان او پارس دجګړې لیکونکی لیکی چه د«بلوڅانو» مشر ته
امرور کړه شو (۲)مګرتاریخ سلطانی اوخورشیدجهان د« کاکړو» طائفه‌ښیی(۳)
اومیلیسون بیاد«ترین» قوم‌یادوی (٤) همدارنګه ددوی په‌ځای کښې اختلاف‌دی
څوك ارغسان ذکر کوی اوڅوك دبلوچستان علاقه‌یادوی خوحقیقت‌ته همدادوهم
قول نژدې‌دی ، ځکه‌چه دوروسته پښتو څخه څرګندیږی چه جرګې غوښته
دګرجی‌عسکردقندهارڅخه یوې لیری‌علاقې‌ته‌ولیږلشی‌اوارغسان دومره‌لیری ندی.

---

(۱) دافغان اوفارس جګړه . مخ (۲) دافغان او پارس جګړه مخ
(۳) تاریخ سلطانی ۷۲ مخ خورشید جهان ۱۳۲ مخ
(٤) تاریخ افغانستان ـ پښتو ترجمه ۲۰۷ مخ

په هرحال داملی جرگه ترمازیگره جاری وه، او دجرگې شاملینو هر یوه ته وظیفه وټاکله شوه اودلمړی اقدام دپاره لازمه ترتیبات په نظر کښې ونیول شوه دجرگې په پای کښې پردې وخت بیاحاجی میرخان مغفور، لهرحمان بابا څخه دابیتونه ولوستل :

چه آسمان ئې مخ پټ کړی په سحاب و خدای وماو ته بنکاره کړه هغه نمر بیا
چه رقیب راته تړلی په زنځیر و خپل حبیب را باندی برا نیت هغه ور بیا
په وصال ئې منت باراوسه رحمانه ! په صدف کښې دخل نشته د گوهر بیا

نقل کا: چه دخدای په قدرت، دغه ورځ پر آسمان اوریځ هم وه، حاجی میرمرحوم دابیتونه ولوستل په هغه گړی لمر بنکاره سو اوریځ ئې له مخه هسته سوه، خلقو هم دغه یوالهی مددو گانه اوبیا نو جنت مکان حاجی میرخان خلقو ته وویل :

«دادی دخدای تعالی مهر اولطف هم زموږ ملگری دی، اوس نو وقت دی چه توری له تپکیوو کاږو، اوځانونه له دښمنه وژغورو! .» ( )

❀ ❀ ❀

دمیرویس لمړی اقدام :

دبلو څو اوکا کړو مشران چه خپلو علاقو ته ورسېدل، دستی ئې خپل قومونه پاڅول اودمالیې له ورکولو څخه ئې سرونه وغړول گرگین چه دالمړی وارو، چه دداسی شدیداوبرملا انکار سره مخامخ کېده سخت قهر ورغیء فوراً ئې ټول گرجی جگړن اوغښتلی چه یوازی دهمداسی جدی اقداماتو د پاره ساتلی شوی وه دبلوڅو اوکا کړو دسرکوبی دپاره وټاکل اوروان شول .

میرویس چه دا وضعیت په ډېر دقت کوت گرگین ته راغیء اود پورتنیو قومو دسر کښې له امله ئې تأسف وکړ او دگرجی لښگرو له لېږلو څخه ئې خو ښی څرگنده کړه، اوضمناً ئې دښاردباندی یوباغ ته گرگین دعوت اومیلمه کړ (۲)

---

(۱) پټه خزانه ۹۷ مخ (۲) سرجان مالکم ۱۹۸ مخ - دسیدجمال الدین تتمه ۷۸ مخ تاریخ افغانستان میلیسون ۲۰۷ مخ.

اوپه‌دې ترخ کښې ئې وویل چه په‌دې مېلمستیا کښې غواړی دخپل قوم دوه غښتلی سردا ران ده‌ته معرفی کړی چه دحکومت په‌خدمت کښې شامل شی (۱) گرگین دامېلمستیا ومنله. دمېلمستیا ورځ را ورسېده له: دپښتو و ملی زعیم میرویس خان دقوم دمشرانو په‌مصلحت خوتنه پښتانه په‌مخصوصو ځایو کښې سره‌وویشل چه هلته‌دی اشاری او فرصت ته منتظره وی .

گرگین دخپلو ملگرو اوخوتنو محافظینو سره دباغ خواته وخوځید اوهلته ورغی؛ میرویس اودپښتنو نوروغټانو مشرانو په‌ډېری گرمی‌دده «هر کلی»ووایه او«ښه‌راغلې»ئې و کړه مېلمستیا ډېره مجلله‌وه هرډول شراب ددوی دپاره مهیا شوی‌وه او هرمېلمه دومری وخیښل چه‌بی‌هوښه ولوېدل، اویادسید جمال الدین افغانی‌په اصطلاح په‌دې مېلمستیا کښې د مېلمنو د مرگ شراب تهیه شوی وه او پخپله میرویس ئې ساقی شو . — پر ټاکل شوی وقت دانتقام اشاره یا دوطن دآزادی بزغ چه‌داتولی‌مقدمی‌او نیرونگونه دهمهغه دپاره‌وه ، دملی زعیم‌میرویس له خوا وشوپه دې اشاره اوبزغ گرگین او د گرگین ملگری دپښتو تر تورو تېرشول اودادهغو زروزروبیگناهوپښتنو دوینو انتقام و ، چه د گرگین دشخصی امیالو اومقاصدوپه اثر قربانی شوی وه .

په دې کښې چه د گرگین قاتل څوك و،بې د محمد مهدی څخه بل مؤرخ په دې باب کښې څه نه لیکی، محمدمهدی‌په جهان کشای نادری کښې لیکی چه « مراد خان » نامی د میرویس په امر گرگین مړ کیء (۲) اوهم لیکی چه دا مراد خان نامی نربنځی و .

نور مؤرخین په مجموعی حیث د گرگین وژل ذکر کوی - مگربې له سر جان مالکم . سئید جمال الدین افغانی او میلیسون نور مؤرخین لکه محمد هوتك ،

---

(۱) تاریخ افغانستان پښتو ترجمه ۲۰۷ مخ (۲) جهانکشای نادری ٦ مخ .

دافغان او پارس د جګړې لیکونکی او سلطان محمد اونور - د ګرګین دوژلو وضعیت بل ډول په جلا توګه بیانوی یعنی دمپلمستیا ذکر نکوی - مثلاً سلطان محمد لیکی چه یوه شپه ګرګین خان د کاکړو د طائفی د تنبیه دپاره تللی و ، دارغسان د « ده شیخ » په کلی کښی میرویس او نورو غلځیانو دشپې یرغل پرو کړاو شهنواز خان ئې دستګیر او کارئې ورتمام کړ (۱) بالعکس بل مؤرخ لیکی چه میرویس تردوهمی جرګی وروسته د ګرګین قصرته ورغی او په بلوڅانو پوری ئې و تړل چه هغو پر نورو پښتنو حمله کړی ده - ګرګین دستی خپل افسران را وغوښتل اودبلوڅانو دنیولو امرئې ورکړ ، هغوته ئې وویل « زه دررسېږم » بیائې میرویس ته مخ را واړاوه اووې ویل : « تاسی هم ژرخپله وسله را واخلی اودخپلو نفر یو سره زما سره ولاړشی څوچه د ګرجی عسکرو سره یو ځای شو اودمخه ترهغه چه غلیم پوه شی یرغل پرو کړو ! » ټول کښارونه په دې حکم ختم شوه مګر میرویس پټ دبلو څومشرانو ته خبرور کړ اوهغه ئې دغفلت له خوبه و ینې کړه اوهغوته ئې خبرور واستاوه چه : « داهم هغه ورځ ده چه موږ او تاسی سره تاکلی وه او تاسی قول راسره کړی و ! »

فوراً میرویس د درو زرو پښتنو سره د ګرګین رارسید وته معطل و ، اوپه ډېری سرابنی ئې دګرګین د راتګ انتظاریوست - ترلږ ګړی وروسته ګرګین له زروتنو محافظوسره راورسید - بیله دی چه خبروی دپښتنو ددوو کتاروعسکرو په منځ کښی داخل شو اوله هری خوا محاصره شو او دفرعون په شان د مرګ په دریاب کی ډوب شو او د ټولو عسکرو سره له دنیا ولاړ او یو نفر هم پاته نشو چه دد ې قربانی خبر قندهار ته یوسی (۲) .

خو د پټی خزانې لیکونکی محمد هوتګ چه په هوتکی دربار کی روزل شوی دی

---

(۱) تاریخ سلطانی ۷۲ مخ (۲) دافغان اوپارس ښکره مخ

اودده قول ته باید ډېر اعتبار ورکړه شي په مجهول ډول لیکي چه : « اولس ټول سول اودجنت مکان حاجي میرپمدد په قندهار ورننوتل ، او د ښمنان ئې ټول مړه کړل » (۱) کشه هم داقول دسرجان مالکم ، سیدجمال الدین افغاني او میلیسون له قولو سره چه مېلمستیا یاد وی تریو ځایه پوری منا فی نه دی ، ځکه چه دا مؤرخین هم وایي چه میرویس د ګرګین تروژلو وروسته سره دنورو مشرا نو ښارته داخل شول ، مګر بیاهم تصریح ئې نه ده کړي .

❀ ❀ ❀

دد ې اقدام نېټه : مؤرخین ددې اقدام په نېټه او تاریخ کښې چه دپښتنو ملي قائد د آزادۍ غوښتلو په نیت کړی دی ، یا په بل عبارت د ګرګین د وژلو په تاریخ کښې مختلف دی :

شیرمحمد د ۱۱۲۰ ه د صفری میاشت لیکي (۲) سلطان محمد ۱۱۲۱ ه د صفری میاشت ټاکي (۳) او نواب صمصام الدوله دا اقدام په ۱۱۲۰ ه کښې بولي (٤) مګر خافي خان چه د خپل وخت حوادث ښې تر ۱۱۳۵ ه پوری لیکلي دی او د هوتکي شاهانو معاصردی ددې اقدام تاریخ ۱۱۱۹ ه لیکي وایي پدې تاریخ د هند د دربار محمد اعظم شاه ته د ګرګین د وژلو خبر راورسید (٥) میلیسون دافغانستان په تاریخ کښې ۱۷۰۹ ع = ۱۱۲۱ ه کال ښوولی دی (٦) او نورالله لارودی د «زندګاني نادر شاه» په کتاب (۱۱۲۱ ه) کال لیکلی دی (۷) دتر کتازان هند مؤلف بیا (۱۱۲۰ه) کال ضبط کړی دی (۸)

---

(۱) پښتنه خزانه ۹۷ مخ

(۲) خورشید جهان ۱۳۲ مخ (۳) تاریخ سلطانی ۷۲ مخ

(٤) ماثر الامراء - ۳ ج ۷۰۱ مخ د کلکتې طبع (٥) منتخب اللباب ۲ ج ٦٤۳ مخ

(٦) د تاریخ افغانستان پښتو ترجمه ۲۰۸ مخ (۷) زندګاني نادرشاه پسر شمشیر ۱ مخ

(۸) تر کتازان هند ٤ ج ۱٤٤ مخ

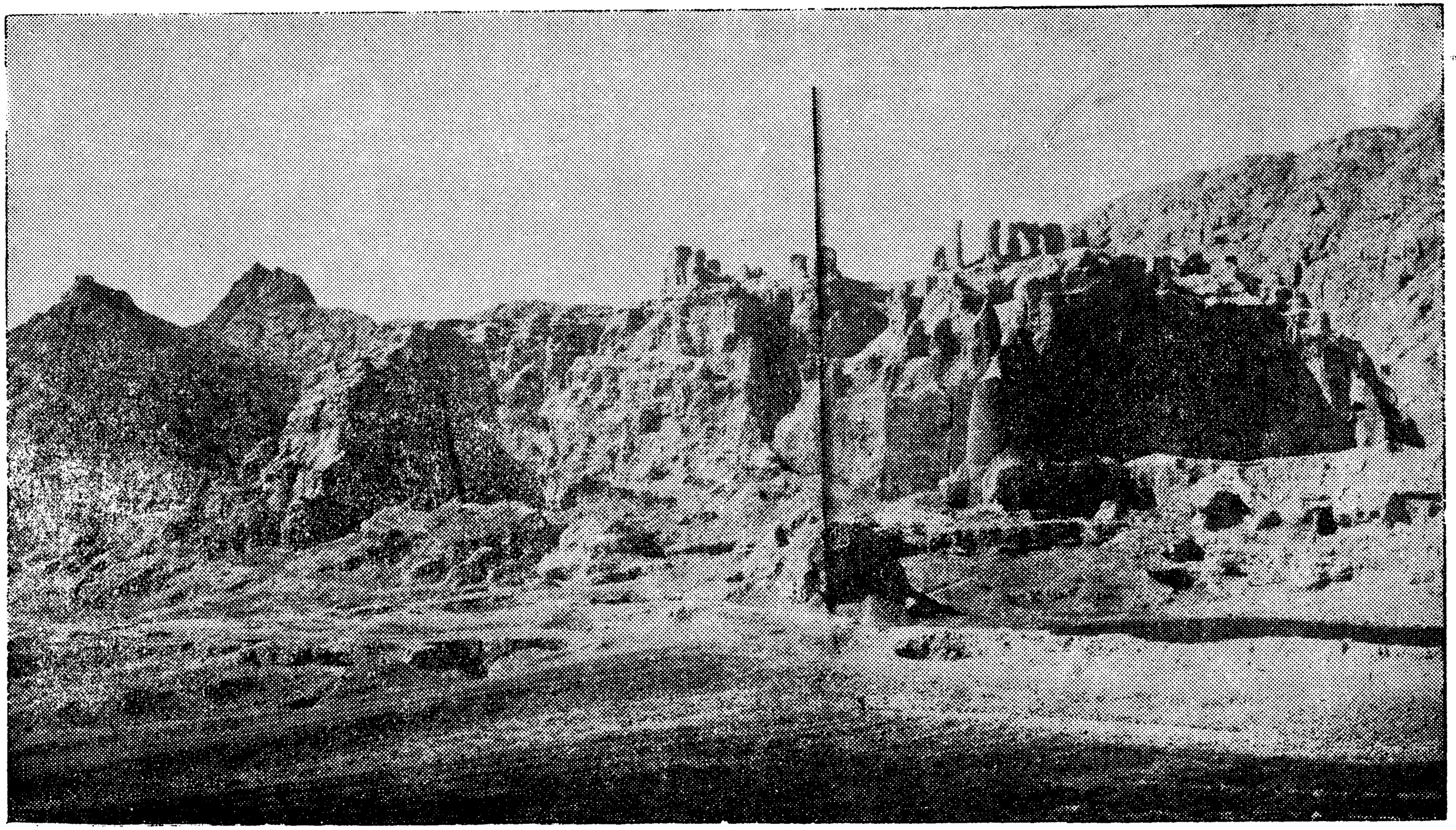

د قندهار زوړ ښار دغره پر سر

مگر تنها هغه کتاب چه موږ له ټولو اشتباهاتو څخه خلاصوی او د هغه قول ترټولو مؤرخینو موثق او د اعتماد وړ دی همدا «پټه خزانه» ده چه مؤلف پخپله په وقایعو او پېښو کښې حاضردی او مستقیماً له خپله پلاره روایت کوی او لیکی چه : «په ۲۹ د ذیقعدة الحرام سنه (۱۱۹) هجری اولس ټول سول او . . .» (۱) او هغه څه چه ریدی خان په خپله محمود نامه کښې وایی (۲) :

گرگین یې مړ کاټول گرجی سو کشتار قوم کا خلاص له ظلم و جوره غفار
چه داسی کار و کا حاجی گړندی د پښتنو ناموس یې و کا خوندی
کال ویوسل نونس او زر په شمار خلاص سو له ظلمه د گرگین قندهار

هم ددې مدعا تائید کوی . نو په مؤرخینو کی هم هغه د خافی خان قول په منتخب اللباب کښې درست او د پټه خزانی د روایت سره موافق دی . ځکه نو د ذیقعدة الحرام نونسمه ورځ او (۱۱۱۹ھ) کال د گرگین د وژلو تاریخ او هم عموماً د پښتنو د یوه ملی نهضت نیټه او خصوصاً د هوتکو د شهنشاهی د تاسیس تاریخ باید وبلل شی او په همدې تاریخ تریوې لویی اوږدې وقفې وروسته بیا د پخوانی عظمت په شان په افغانستان کښې یو «ملی حکومت» تاسیس کېږی او بیرته د پښتنو مملکت د پښتنو د پاره آزادیږی .

❀ ❀ ❀

د قندهار د ښار نیول : گرگین ووژل شو ، مگر د قندهار د ښار نیول او فتح کول لاڅه آسانه کار نه و ، ځکه چه په ښار کی د گرجیانو ډېر عسکر پروت و او د کلا پر برجانو او دروازو یې توپونه ایښی و ه . هغوی کولای شوه چه هم د میرویس سره مقابله وکړی او هم د ښار خلك د توپکو تر خولو لاندی کړی لدې کبله نو باید داسی چاره سنجولې شوې وای چه نه د ښار خلك پقتل رسېدلی

(۱) پټه خزانه ۹۷ مخ (۲) پټه خزانه ۱٤۸ ـ ۱٤۹ مخونه .

وای او نه د ښار په نیولو کښې د میرویس آزادی غوښتونکی زلمیان دمقابلې سره مخامخ شوی وای ـ نو دا چاره یوه حربی خدعه وه ، چه میرویس کار ځینی واخیست او هغه داوه چه پخپله ده د ګرګین کالی واغوسته او دده ملګرو دګرګین د ملګرو او ساتونکو کالی واغوستل او د هغوی په آسو سپاره شول ترغونی ماښام په هغه د بد به او برم لکه ګرګین چه روانېدیء دښار خوا ته روان شو ـ او وریې دري زره پښتانه د ښارشاو خوا پټ کښېنول چه دده اشارې ته معطل وی ـ چه د ښار دروازې ته راورسېدل ګرجی پېره دارانو د میرویس پرسوارلی د ګرګین د سوارلی خیال وکړ ، پرې یې ښودل چه ښارته ننوزی په مجردی چه ښارته ننوتل د دروازې او کلا پر محافظینو یې یرغل وکړ ، په دې وخت کښې هغه دري زره پښتانه چه د باندی منتظر وه هم ښارته را داخل شول او دګرجیو عسکر یې ټول تارو مار کړل او ښار ئې ونیو او دستی میرویس اعلان وکړ او جارچی جار وواهه چه :

«دهغه چامال اوځان په امان دی چه ګرجی اوپارسی عسکر رونه ساتی او ځای ورنکړی!» (۱) د ښارخلکو دا د آزادۍ اعلان په ډېره خوښۍ وارویده او یورتنی شرط ئې ومانه ، نورنو متجاوزینو ګرجیانو سرپناه اود ساتنی ځای نه درلود ټولو دمرګ یا که ئې وکولای شوه دښتی پر لرر وتر پال اوپه دې صورت دقندهار ښار چه له څه مدې راهیسی کله دمغولو او کله دپارسیانو سترګی ورته سرې وې او حملې به ئې پر کولې بیا دپښتنو دملی حکومت مرکز شو .

په همدې شپه میرویس خدای ته سجده وکړه او وې ویل:

« خدایه! دایو دهغولویو کارو څخه و ، چه موږ ماته وصیت کړی و ، او ماته ئې راسپارلی و ، داخو ستا دعباد او بندګانو خدمت و ، چه ماترسره کړا » (۲)

---

(۱) دمیلیسون «دافغانستان تاریخ» پښتو ترجمه ۲۰۹ مخ ـ دسید جمال الدین د تتمة البیان ترجمه ۷۸ مخ سرجان مالکم ۱۹۸ مخ (۲) پټه خزانه ۱۷۷ مخ .

دري يمه جرگه او دميرويس وينا : کوم وخت چه قندهار د مخالفينو څخه خالی شو، نو ميرويس د قوم مشران او غټان راوبلل او دري يمه جرگه ئې جوړه کړه يا په عصري عبارت «لويه جرگه» ئې تشکيل کړه، چه ټول رابللی شوی مشران راغونډ شول نو ميرويس ولاړ شو او د اوينا ئې په فصيحه او خوږه لهجه ايراد او بيان کړه :

«پښتنو! په ايمان در ته وايم چه زما مطلب بوازی او يوازی ستاسی آزادی وه او آزادی هغه بې بها نعمت دی چه دهغه دلاس راوستلو دپاره دا ټول چاو نه او جنګونه رواوه ـ ګرګين له منځه ووت .

د قندهار د پښتنو دپاره چه تل ئې د طاقتور مغل سره اوږه ورکړې او مقابله کړې ده دهغو عسکرو تښتول چه د اصفهان له جړاګانو څخه تشکيل شوی دی څه ګران کار نه ښکاری (١)

که زما سره لاس يو کړئ او متحد شئ او زما ملا وتړئ، زه به ستاسی له غاړی ذلت او مريتوب ځنځير ليری کړم او د آزادۍ ارعزت جنډه به مو د وطن په هر ګوټ او د جهان په ټولو ملتو کښې پورته شي ـ او د پارس د شيعه ګانو د سلطې جوغ به مو له اوږو بيرته شي (٢)

پر خدای توکل و کړئ ـ زړونه مو خوشال لرئ، په داسی حال کښې چه زموږ او ستاسی نيتونه پاک او خالص دی، د لوی خدای پکومک کولای شو چه پر غښتليو روافضو باندی بری ومومو .

اوس د پارس دولت د نااهلانو په لاس کښې ولی دی او له ډېری مودې راهيسته د نړيدو خواته د رومی زه چه په اصفهان کښې وم په ټولو حالاتو ئې خبروم د دولت غټان پر دوولارو روان دی، په تدبير او رايو کښې يو دبل پر ضد کار کوی او يو دبل د پښتو خاوری سره کاږی، هر فرد ئې د خپل نفس تابع او پيروی ـ د ټولو

(١) د ميليسون د افغانستان تاريخ پښتو ترجمه ٢١٠ مخ (٢) سرجان مالکم ١٩٨ مخ سيد جمال الدين ٧٩ مخ

مشغله همیشه عیش اوعشرت دی ـ دولت اوملت ئې هېر کړی دی ـ هیڅ ستر کور سړی نه و، چه دمملکت دنظام په باره کښې ئې خوله ښورولې وای .

دخدای له خوا هم بلا وی باندی نازلېدلې چه یوه بلاخارجی ایلچی او سفیرو چه دشیروان او آذربایجان ارمنیان ئې یاغیتوب ته پاڅول، چه په آخر کښې گرجستان هم دروسیې تابع شو او شاه ئی دښمنا نو له هجو مه ډېر متزلزل و ایا په داسی حال کښې بیاهم امکانلری چه دوی لازمه تدارکات ونیولای شی ؟ خدای مومل اوساتند وی دی ـ نو بری اوفتح هم زموږ ده .

(نعوذ بالله) که موږ مقاومت ونشو کولای بیاهم دهند پاچا زموږ مرستی ته حاضر دی ـ خو که موږ په قربانی او ځان نثاری سره زیار وباسو هغه ملك او مال چه مونیولی دی اویا ئې نیسو هغه ټول زموږ دی ، نو ایا لازمه ده چه دا ټولی ولجې چه مو اوس لاس ته راغلی دی بیرته پخپل لاس له لاسه وباسو؟؟

دښتنی لوړ همت څخه کار واخلیء ، څو (څلور طلاوی اوقبه) چه هره ورځ پارس ته تله اوهغه ثروت چه زموږ له وطنه دپردیولاس ته ورتیء راوسپمو واونور ثروت لاهم لاس راولو چه خپل ځان بډای کړو اوخپلې اړی په پوره کړو . (۱)

اوبر سېره پردې ددې ضاله او گمراهی ډلی ورکول دټولو مسلمینو وظیفه ده او ددوی سره جگړه یوه فی سبیل الله غزاده» (۲)

دائی وویل او دمکې دملایانو فتوگانی ئې ملی جرگی ته ښکاره کړې او وی ویل : ـ « ـ د خپلی تیری خبری پر صدق تر دې ښه شاهد نسم پیدا کولای» په پای کښې میرویس خپله وینا په داسی انفاظو پای ته ورسوله چه دیوه مېړه وطن دوست دخولې دآزادوزلمیانو دارو بدو سره وړوه اوداسی ئې وویل:ـ

۱ـ افغان تاریخی ـ ترکی اثرمخ (۲) سرجان مالکم ۱۹۹ مخ .

« هغه څه چه د غیرت او شریعت مقتضا وه هغه مې تاسې ته وویل اوس که ستاسې په مینځ کښې داسې څوك وی چه بیالاهم دمریتوب ذلت د آزادۍ پر عزت غوره ګڼی او د آزادۍ په دې رشته سره چه تاسې ته د آسمان له خوا راغلې ده ځان نه تړی یعنی آزادی ئې خوښه نه ده اود ظالمو ملحدانو خدمت ئې د ګرانو پښتنو ورونو تر متابعت خوښ وی- په ډکه خوله دی ووایی هیڅوك به غرض په ونکړی؛ مګر دومره ده چه داسې څوك دی نو زموږ سره دهستو ګڼی هیله نکوی او زموږ د آزادی خاوری او قومی ریاست تر پولی دی ها خوا ته ووزی - او د کوم نوی ظالم پاچا تر سیوری لاندی دی ژوند وکړی » (۱) د پښتنو مشرانو دمیرویس دا وینا په ډېرمینه اود لګرمی واورېدله ، خصوصاً چه په دې وینا کی له یوې خوا ددوی پښتنی اوملی احساسات په ښور راوستلی شوی وه ، او له بلی خوائې دا اقدام پر محمدی (ص) شریعت سم او برابر باله اودحجاز دعلمأو فتواوی ئې پخپلو ستر ګو ولیدلې - اوهم له بلی خواچه څه وخت د ګرګین ترسخت فشار لاندی وه ، اوس ئې په هوسائی ساوئیستله اوهم دبل پلوه د پښتنی طبیعت له مقتضا سره سم له ډېره رخته آزادۍ ته تږی ناست وو - نوددې څو عواملو په اثرئې دمیرویس سره پښتو وکړه اودده پر اقدام ئې آفرین او شاباش ووایه اویاد « لارودی » پقول ئې دمیرویس سره قول وکړچه څوچه ئې وروستنی څاڅکی وینه په بدن کی وی دخپلی آزادۍ حاصلولو په لاره کی به زیار باسی او خپل همت به نه سپموی اودده له امره به سر نه غړوی ، میرویس چه له خدایه دا وخت غوښت پخپلو ورلګو ونکو ویناوئې د پښتنو وینی په جوش را وستلې اوپه آخر کی ئې ورته وویل :

---

(۱) دمیلسیون دافغانستان تاریخ ۲۱۱ مخ - سرجان مالکم ۱۹۹ مخ - سید جمال الدین ۷۹ مخ.

« زما ورونو ! الهی انتقام نژدې دی ، پښتانه پهلوانان باید د جور اوستم تر بار لاندی ولاړ نشی . » (۱) په همدې ورځ پښتنو میرویس دځان مشر وتاکه ـ کڅه هم میرویس دشاهی رتبه اوحیث درلود مگر دهپرځان دپاچا نوم نه کښېښود (۲) دشاه اوشاهی دنامه څخهئې ځان وژغوره او یوازی ئې د« ملی مشر » پهنامه اکتفا وکړه چه داهم دمیرویس یوه مخصوصه ممیزه گڼلای شو او ځینی څرگندېږی چه میرویس داتول اقدامات او کړونه دکوم شخصی غرض دپاره نهوه کړی، بلکه فقط اوفقط دملی لوړتیا اودملت دآزادی دپارهئې زیاریوست.

دولجې نیول : دگرگین ترمرگ څلورورځی وروسته دسهار مهال چهلاشنهخړه وه دکلا دسر محافظینو دلیرې څخه ولیدله چه یوه لویه عسکری رساله د ښار خواته راځی اودارساله همغه شپږسوه گرجی عسکر وه چه دبلو څو او کاکړو د تړتلو دپاره استول شوی وه ؛ ددوی سره دېری ولجې وې چه پښتانه ئې چور او چپاو کړې وه او هم دیوه کال مالیه نغدی پیسې ئې ورسره راوړی وې . دوی کڅه هم شپږسوه تنهوه مگر رشتیا خبره هم داده چه دېر جنگیالی اومړنی زلمیان وه اود میلسیون په عبارت دېرو جنگو ددوی څخه او سپنه جوړه کړې وه اود فولاد په شان ئې ټینگ کړی وه (۳)

دوی دگرگین دمرگ څخه ناخبره ښار خواته راتله اود ښار له خواهم دوی ته هیڅ نه ویل کیده ، څوچه ښه د ټوپکو او توپو تر خولو لاندی راغله ، نو ناڅاپه دټوپکو او توپو دگولیو سره مخامخ شول اوپه «اوربل » ئې استقبال اوښه راغلې وشوه . په دې وخت کی دوی وپوهېده چه معامله بل رازده اوښار دلاسه وتلی دی نوئې په مقاومت شروع وکړه ، کڅه هم ماتې وکړه اود میرویس

(۱) زندگانی نادرشاه پسر ششمیر ۱۰ مخ (۲) تاریخ سلطانی ۷۲ - ۷۳ مخونه .
(۳) دافغانستان تاریخ - میلسیون ۲۱۲ مخ.

زلمیا نو دوی تر گریشك او هیلمند پوری تعقیب کړه او ډېر تاوان ئې و رور ساوه ټول غنایم او نغدی پیسې ئې ځنی و گرځولې خو بیائې هم د خپل جلادت او مړانی په اثر و کولای شوه چه تر هیلمند پور یوزی او ځکه چه دمیرویس لښکر لامنظم نه‌و ، او هم دمملکت نوری چاری برهم او درهم وی لازمه ئې و گڼل چه بیرته قندهارته را وگرزی نو هغو عسکرو و کولای شوه چه ځانونه خراسان ته ورسوی او د ډېری خسارې تر تحمیل وروسته نجات وموهی اودا واقعه پارسیانو ته نقل کړی اودهغو وحشت او پریشانی زیاته کړی (۱)

دمیرویس بله وینا اود پښتنو څلرمه جرگه : تردې وا قعې وروسته

میرویس بیا دپښتنو مشران اوغټان را غونډ کړه او هغه پښتانه ئې هم را وبلل چه دښاره لیری په غروکی اوسېدل اوحال ئې ور واستاوه چه : «موږ بریالی شوو ژر راسئ او زموږ سره یو، سئ (۲) » چه دهغو مشران‌هم راورسېدل نودڅلرم وار د پاره جرگه جوړه شوه . لمړی میرویس په پند او نصیحت ، وعد او وعید خپله وینا شروع کړه اودوی ته‌ئې دټینگ عزم او استقامت توصیه کوله. له‌یوې خوائې پښتنوته آفرین اوتحسین وایه دعا ئې ورته کوله اوله بلې خوائې دوی ته سختی پیښی اود پارس متقابله اقدامات یادول ، یعنی‌ده غوښته‌چه‌پښتانه دبیری او امید په منځ کښی وی ـ څونه داسی مغروره شی چه د غلیم څخه بې پرواشی اونه دومره ئې زړونه وخیژی چه بېله شرطه تسلیم وی ـ بیائې نوداسی وویل :

« . . . حقیقتاً تاسوداسلام ددین په لاره کی یولوی خدمت پای‌ته رسولی‌دی

---

(۱) دسیدجمال‌الدین دتتمة‌البیان ترجمه ۷۹ مخ .

(۲) دافغانستان‌تاریخ ، میلسیون ۲۱۱ مخ .

سکه مو په مرمر کی کیندلې ده او د قیامت ورځی ته مو ښه نیك عمل پریښی دی، په هغه لویه ورځ به ستاسی په حسنه اعمالو کی وشمېرل شی او ستاسی دیادولو باعث به وگرځی . . ددې ښه کار له کبله دی ستاسی خواره پر تاسی مبارك او ستاسی داروشی ! ستاسی دزیار او همت څخه مشکوریم ـ مگر په دې هم پوهشیء چه هغه فرمان چه گرگین دقتل په باره کښې داعتمادالدوله له خوا تاسی ته ښکاره کړی و، هغه جعلی و ـ او هغه ددې خبری په اثر کښې و، چه دینی غیرت زما څخه صبر او تحمل یووړ او نورمی نو یخپل ځان کښې دطاقت او صبر څرك نشو . ایستلای او همدې غیرت او پښتنوالی زه مجبور کړم چه داسی و کړم .

تېرپرتېر ـ خوتردې وروسته پرموز لازمدی چه ټول په یوه زړه ، متحد شو دزړه له صدقه یو دبل ملاوتړو او دمحمدی (ص) دین په لاره کښې خپل سر او مال فدا کړو. ځکه چه دا کار چه موز کړی دی دپارس دشاه په نزد دیو عصیان دی او دپارسیانو په نزد موز باغیان یو، او دوی به ضرور دانتقام اخستلو په فکر کښې وی او عسکر به راولیږی او په نتیجه کښې (العیاذبالله) که لاس ئی برسی او بری ومومی دپښتنو نارینه به ټول ترتیغ وباسی او ښځی اووارۀ به بندیان دمریانو په توگه بوزی »

په دې وخت کښې یوخان ولاړ شو وې ویل : « دپارس دولت ډېر قوی دی او ډېر عسکرلری، دپښتنو دالښ زلمیان به څنگه دهغو مقابله و کولای شی ؟»

هیرویس دستی پځواب کښې دا آیۀ کریمه ر لوست چه : « کم من فیئة قلیلة غلبة فیئة کثیرة» او ددې آیة دمضمون سره ئې موافق دزړه دداډ ویناوی و کړې، څوچه دجرگی دهری خواڅخه دآزادی دساتلو د پاره زغونه پورته شول او میرویس ئی دځان کالخوای اومشر و تا که ټول واك ئې دې ته ور کړ او جرگه منحله شوه .

په کار بیل : میرویس دستی پکار شروع و کړه او ټوله وسله چه ورسره وه او یائې د گرجی عسکرو څخه په غنیمت نیولی وه دخپل اولس په زلمیانو ئې وویشله او دمیلیسون په قول ټول وسله جوړونکی کارگرانو ته میرویس امرو کړ چه ډېری وسلی او اسلحې جوړی کړی (۱) او ځینی ئې باروت جوړولو ته و گمارل او بیائې د کلا ددیوالو او حصارونو مرمت کاری شروع کړه، توپخانه ئې منظمه او باقاعده کړه او ټول عسکر تر نظام لاندی راغله (۲)

کوم وخت چه په دې تدابیرو او استحکاماتو مشغول و، نو وئې غوښته چه څه وخت نورهم د اصفهان دربار غافل کړی- چه د دفاع د پاره ښه لازمه تر تیبات او تدارکات و نیسی- ځکه ئې نو د حربی چل او خدعی له رویه دستی د پارس د پاچا په نوم یو مکتوب ولیکه - په دې مضمون :

د میرویس مکتوب د پارس پاچا ته : (تر القابو وروسته) «په دې تقریب چه تاسی ماته اجازه را کړې وه او دمخه می جسارت کړی ، تاسی ته می خپل عرض وړاندی کړی و، چه باید د گرگین او ضاع او حالات تر مراقبت او څارلاندی و نیول شی ځکه چه ماویل د ده حرکتونه به په مملکت کښې دفتنې سبب شی اوس زما هغه پیشلوئی رښتیا شوه، کوم وخت چه زه قندهار ته راورسېدم، څه مده تېره نشوه چه د پښتنو قبیلې سره یو ځای شوې او ددې کبله چه د گرگین ډېر ظلم او جور ئې نشو گالای نو په پای کښې ئې گرگین د ښار تر کلا راو یوست او په یوه کلی کښې په یوه هجوم هغه وواژه- بیائې د ښار کلا ونیوله- زه پخپله مځکه مشغول وم، زه ئې د خپلی مځکی څخه راوستلم د خپلو ځانو مشر او رئیس ئې وټاکلم- اوس ئې ډېرې لویی ډلی او جمعیتونه جوړ کړی دی- او نه ښائی چه زما د دې ات خیر اندیش غوندی په حق

(۱) د میلیسون ددې عبارت څخه څرگندېږی چه هغه وخت په قندهار کښې د اسلحه سازی صنعت ښه رواج درلود (۲) د میلیسون د افغانستان تاریخ ۲۱۱ مخ .

کښې اشتباه و کړیء ـ بلکه دالاهم دشکر ځای دی چه په داسی نازك او داختلال په وخت کښې کوم ناپوه او ناحق شناس سړی ئې دځان په مشرتوب نه دی تا کلی او زه ئې وتا کلم چه داهم ستاسی ددولت نیکرغی ده ځکه چه ترڅو چه زه د پښتنو مشریم ددې اختلال په رفع کولو کښې به دزړه زیار باسم انشاءالله د تدبیر او فکر په واسطه هر مشکل آسانه کیږی او دا اور به ورورو مړشی او داهواد به دپخوا په څیر نظام ماهوالمرام پیدا کړی، که په دې خصوص کښې تاسی ته څه وویل شی باید تاسی اهمیت ورنکړی او ددې خواتول احوال او اوضاع ماته را وسپاری او تریوې مدې پوری باید داغماض العین معامله وشی او نه ښائی چه تهور وکړیء او دخودبینانو په خوله وداسی فتنې ته عسکر راولیږیء ـ ځکه چه که عسکر راولیږل شی، تول پښتانه ترلوی اووازه پوری دمقابلې دپاره پر دوو پښوو لاړ دی. یا به دشاهی عسکر دژوبلیدو او مرگ سره مخامخ شی او یا که بیخی ډېر عسکر را ولیږیء دخپل ژوند دساتلو په غرض به خپل مملکت دهندپاچاته تسلیم کړی او دا خبری دا کثرو دخولو هم اروپدلی کیږی ـ لنډه داچه په دې وخت کی لازم دی چه ددې غوټی په خلاصولو کښې دتدریج او تأنی او احتیاط څخه کار واخستل شی او دانکته ډېره مهمه ده ـ ددې سیمی نظام دې بنده ته تفویض وبولیء ـ کڅه دا اشارة جسارت دی مگر سره له دې هم که د اهمال او امهال په صورت دتانی او تدریج دقواعدو او اصولو مراعات وشی دلوی خدای په مرسته او فضل به په کارو کښې ډېر سهولت او آسانی پیښه شی . » (١)

دې اقدام په اصفهان کښی څه تاثیر و کړ ؟ شاه حسین اودده نور هر باریان

چه په دې واقعه خبرشول ، په هغه اندازه چه انتظار کیده متأثر نشول او نه ئی داتصور کاوه چه پښتانه د آزادی لپوال دی ، دوی به ویل : « تاریخی پیښی تکرار یږی

---

(١) افغان تاریخی مخ ـ دافغان او پارس جگړه مخ .

څنګه چه د مخه هم قندهار دپارس څخه ځان جلا کړی و ، او دهند مغول ئی رابللی وه اوس به هم هغسی شی . مګر کوم وخت چه موږ حمله پرو کړو بیرته زموږ دی » (۱) .نود اصفهان دربار ددې په عوض چه قندهار ته عسکر را و لیږی یوازی ئې محمدجامی خان دپښتنو د بیرولو او دمیرویس دتهدید د پاره قندهار ته دایلچی او سفیر په حیث را واستاوه چه پښتانه تهدید کړی او دشاه طاعت ته ئی راوبولی دا ایلچی چه قندهار ته راورسید دستی دپارس د دولت د عظمت او قوت او واك لوړی لوړی خبری ئې شروع کړې اودې اقدام دبدانجام او د پښتنو دخوارېدلو اوذلیل کېدلو دمامې ئې وهلې ، چه پښتانه وبیروی مګردده داخبری پرمیرویس بدی ولګېدلې او دده خبری ئی پرې کړی ورته وې ویل :

« ته چه وایی عقل او حکمت یوازی په نازاو نعمت کی متصوردی؟»

« اویوازی دهوسائی د خاوندانو په ماغزو کی ځای لری ؟ »

« زموږ غرونه هم پوهان او هوښیا ران لری ! »

« که ستا شاه څه نورڅه کار کولای شوای ـ ستادې : »

«بې معنی او لا طا ئلو خبروته ضرورت نه و ! » (۲)

امرئې وکړ چه دایلچی بندی کړی ، دمیلیسون په قول میرویس دده په حبس کښی دوه مقصدونه لرل یو داچه دپارس تیاری اوامادګی وځنډیږی ځکه چه ځواب ته به ډیل ور کړه شی اوبل دا چه پارسیانو ته معلومه شی چه دی په رضاطاعت نه منی اودپښتنو د آزادی لوبه شروع شوی ده (۳) او کم دخپلوا کی جنډه چه میرویس جګه کړې ده بیرته به کښته نشی او داصفهان د دربار تطمیح به ددې پښتون نابغه پر روح څه اغیزه و نکړی .

مګر د میرویس داحرکت هم داصفهان په دربار کښی بدتلقی نشواود « سرجان مالکم » په عبارت دوی ئی دغفلت له خوبه ویښ نکړه اوسربېره پردې چه وائې وریدل

---

(۱) دافغانستان تاریخ ـ دمیلیسون ـ پښتو ترجمه ۲۱۲ مخ

(۲) د تمة البیان ترجمه ۸۰ ـ ۸۱ مخونه ـ اوسرجان مالکم ۱۹۹ مخ .

(۳) دمیلیسون دافغانستان تاریخ پښتو ترجمه ۲۱۳ مخ

چه د د و ی ا یلچی بندی شوی دی بیائي هم د دوهم وار د پاره محمد خان د هرات حاکم چه دمیرویس زوړ اشنا او دحج دلاری ملګری و ، د نما یند ه پحیث میرویس ته راولیږه اودائی یقین و ، چه دده ملګری اوخپلوی به د پښتنو ملی زعیم دخپل ملی اولوړ مقصد څخه راوګرزوی ، مګر کوم وخت چه دا ایلچی قندهار ته راورسیداو میرویس ئی دانقیا د او اطاعت خواته وباله میرویس ورته وویل:

« لوی خدای ته شکر وباسه چه دزړي اشنائی اوملګری حق دی »

« را بـاندی سته او زما ستر ګوته در پیژی ، که نه وی تا به هم »

دهغه په شان سزا لیدلي و ا ی ـــــــــــ مګر پـو ه شه : »

« پښتـانه مېـړونه بـه بیاد مریتوب پـه قید کښی و نـه لو پیژ ی »

« زمر یـو ځنځیرونـه وشلول او توری له تیـکیو وئیستلی شو ي »

« تر هغـو بـه پـه تیـکیو کـښی و نـه لو پـیژی ، څـو چه : »

« ستاسی پاچا منـکوب او ستاسی مملکت مسلـوب شی ! »

« الهی انتقام نژدي دی ، پښتانه پهلوانان دجبار منتـقم »

« د لاس آلات دی چه دپارس د ملحدانو دسزای دپاره ئي »

« انتخاب کړی دی ! » (۱)

کڅه هم دمحمد خان سره نسبتاً ښه وضعیت وشو ، خوبیاهم حکم وشو چه دی دیوه معززمېلمه په نامه پمحبس کښی وساتی .

هغه وخت چه داخبر داصفهان دربارته ورسید ، نوهغوی و پوهېدل چه بي له جنـګه د تښتی لاره نشته ، نو د هرات هغه حاکم ته چه د محمد خان په عوض مقررشوی و ، په (۱۱۲۲ هـ ـ ۱۷۱۰ ع) کال کی امر ور کړچه خپل عسکر وقندهار

---

(۱) سرجان مالکم (۱۹۹) مخ .

دحملې دپاره چمتو کړیءاو پرقند هاریرغل و کړیء ، دهغه عسکرهم تیار شول او دقندهار خوانه وخوځېدل .

مگر میرویس‌هم دپارس د پاچا ددې حکم څخه بی خبره نه و ، د یر پښتا نه زلمیان ئې دمقابلی دپاره تیار کړی وه ، او دپښتو زرو عسکرو سره د پارسیانو مخ ته وروتل او ترلږ جگړی وروسته ئې دپارس عسکروته سخته ماتی ور کړه تردې مـاتی وروسته د پارسیانـو لښکر و به اتلسومیاشتو کښی څلو ر لویې حملی وکړې چه په څلورو سرو حملو کښی ناکامه وتښتېدل ؛ او په آخره حمله کښی خو دپارسیانو پښتو زروعسـکرو چه دمحمد خان د تبریز دحاکم ترقوماندانی لاندی وه ، د پښتنو دپښتو سوو زلمیانو طـاقت را نه وو ، و تښتېد ل او په دې حمله کښی ئی تر زرو تنو دیر تلفات ور کړه اوپخپله حاکم ددروزامنوسره دپښتنو جنـگیالیو پلا س ورغیء (۱) دمحمد مهدی دلیکنی پقرا ر پښتنو دفراه تر «دلخك» ار «دلارام» پوری مځکی بیر ته دپخوا په شان دځان کړې او دده په عبارت «با دلارام‌مرام هم آغوش شد واز منحل کـامرانی جرعه نوش» (۲)

دې پرله پسوماتیو داصفهان ددربار غیظ اوغضب یو په سله کړ ، او پو ه شول چه دپښتنو سره مقابله کول هغومره آسانه هم‌نه‌وه ، لکه هغوی چه‌تصور کړی‌و وپوهېد ل چه د پښتنو د آزادی پیاله تشول او نسکورول څه دعراقی شرا بو ساغر نه‌دی چه دشاه په‌سلامتی‌ئی‌پرسر پورته کړی نوئی دا لازمه وبلله چه‌باید دپښتنو دپایمالولو دپاره دیرپوځ اولښکر تهیه‌اوآماده کړی اودې کـارڅه‌مده‌هم غوښتله ځکه نودیوې خوا دپارس سلطنت په‌لویو حربی ترتیباتو او تدارک تو مشغول شو اودبلی خوا میرویس‌هم دمقابلی دپاره‌وسائل سنجول ، چه‌ددې‌وسائلو څخه یوه وسیله دهند ددربار سره دمیرویس مراوده وه چه بیرته‌ئې له سره تازه اوتینـگه کړه .

---

(۱) دمیلیسون دافغانستان تاریخ ۲۱٤مخ (۲) درهٔ نادره ـ۳۹مخ.

دمیرویس مراوده دهند د دربار سره : دا باید وویل شی چه میر ویس

داستقلال او خپلوا کی تر اعلان وروسته دډیرو سیاسی مشکلاتو اوسختیو سره مخامخ شو، ځکه چه دیوې خوا دهند مغولی دربار داوضعیت په ښه ستر که نه کاته اودپښتنو خپلوا کی ئې ځانته لوی خطر بله، لکه «صمصام الدوله» او «خافی خان» مؤرخ چه لیکی: هغه وخت چه دپښتنو داستقلال داعلان خبر دهند مغولی دربارته راورسید، دهند دربار ظاهراً دمجبوریت له کبله دپښتنو دا استقلال په رسمیت سره وپیژاند اوخپله خوښی ئې ښکاره کړه او دبل پلوه ئی داصفهان ددربار سره مفاهمې او مخابرې وکړې چه ددې پیښی (چه دخافی خان په تصریح ددواړو ملتو اوهوادودپاره دصائبی رایی څخه ئې مخالف کار باله) په دفع کی ژر کوښښ وکړی. (۱) کڅه هم میرویس خان ته دا وضعیت ښه معلوم و، مگر دخپل سیاست له رویه ئې نه غوښتل چه دهند سره مراوده ونلری اویاد مخنی مراوده قطع کړی، ځکه چه میرویس د پخوا څخه دهند ددربار سره مراوده درلوده، خو لا هغه وخت چه ئی تجارت کاوه دخپل ثروت اوبډائی په سبب ئې دهند په دربار کښې ښه شهرت اوامتیاز موندلی و اوخپل هغه تجارت چه دهند سره ئی درلود ورځ په ورځ زیاتاوه اودهند د وزیرانو اوحکمرانانو سره ئې خپلوی اچولې وه، تل به ئې دهغو سره مکاتبه کوله اودصمیمی اواعتمادی خپلوانو په واسطه ئې دهغو دمراتبو په قرارهغوی ته سوغاتونه او تحفې لیږلې اودخپل وضعیت څخه ئې هغه خبرول اوځانته ئې جلبول.

نو همداسبب و، چه په دې وخت کښې ئې هم وغوښته چه دهند دربار ځانته متوجه کړی، که کوم وخت ارتیا حس کړی یوملاتړ ولری اوهم ئې غوښته چه په دې وسیله دهند او پارس ددولتو په منځ کی دخلاف نظر ټکی پیدا کړی، ددې مفکورې

(۱) منتخب اللباب ٦٤٣ تر ٤٦٦ مخ پوری ۲ ج - ماثر الامراء ۷۰۱ مخ ۳ ج.

په اثرئې دهند دربارته دا مکتوب ولیکه . (۱)

دمیرویس مکتوب دهند دربارته:

«... موږ پښتانه نسبت وټولو ګاونډیانو ته دهند دپاچا په ګاونډیتوب دپر افتخار کوو ـ ځکه چه زموږ په مذهب اودین را شریك دی اوله همدې نقطهٔ نظره ټینګ امید او اعتمادلرو چه دضرورت په وخت کی به زموږ سره ملګری او مرسته وکړی پښتنو دپارس دپاچا پرخلاف تصمیم کړی دی ـ ځکه چه هغه زموږ دمذهب پرخلاف زموږ سره دجګړې دپاره عسکر را استوی څنګه چه اوس هلته (په هند کی) پوره امنیت دی، نو که یوه دسته عسکر زموږ دکمك دپاره راولیږل شی دلوی خدای په مرحمت به خپل ددین او مذهب پردښمنانو بری ومومو او پردوی به غالب شو.

پښتانه زړوردی اوښائی چه ځینی مقتضیات به له ښه مرغه زموږ سره مرسته وکړی چه دوقشونو (هند او پښتون) سره دیوځای کیدلو په وخت کی وکولای شو چه دپارس ځینی توابع دپارس دحکومت پرضدو پاڅوو! » (۲)

کوم وخت چه دا مکتوب دهند پاچاته وړاندی شو، هغه ظاهراً ډېر خوش اوخوشاله شو، اودمیرویس استازو ته ئې ډېر دحرمت اوعزت په سترګو وکاته اوښه احترامانه اومعززانه وضعیت ئی ورسره وکړ اودیوه اطمینان بخشه ځواب سره ئې رخصت کړه. مګر په دې ځای کی خافی خان دمنتخب اللباب مؤلف څه قدر داغراق او مبالغی خوانه تللی دی او داسې لیکی چه : میرویس د ښار تر تصرف وروسته «مصلحة» خطبه دقطب الدین بهادر شاه پنامه دبدنامی درفع اود استحکام دبندو بست دپاره وویله او د کلا دتسخیر طلائی کلی ئې دیوه مکتوبه او د

(۱) دامکتوب د(۱۷۰۹م) کال په آخر کی چه بهادر شاه دهندوستان پرتخت ناست و، دشاه دوزیرانو په عنوان لیکلی شوی دی ـ ماخذ دافغان اوپارس جګړه.

(۲) افغان تاریخی مخ ـ اودافغان اوپارس جګړه

کلاداری د سند سره دهند دربارته ولیږله ـ خلد منزل خلعت او د آفرین باد فرمان او د کلاداری سند میرویس ته واستاوه . (۱)

په هرحال میرویس په دې مکتوبو ډېر خوشاله شو اودهند دخوا د کومې پېښې څخه بالکل مطمئن شو ، اوښائی چه دمکتوب په لیږلو کښې هم مهم غرض داو چه دقندهار او پښتنو په نسبت دهند ددربار نظریه ځانته معلومه کړی چه په هغه باریك وخت کښې ددوی په نسبت څه نظریه لری ؟ اوس چه دهند له خوا مطئمن اوبی غمه شو نودملکی اونظامی چاروسمولو ته ئې ملاوتړله اودېر پارسی مفسدین اوفتنه غوښتونکی خلك چه لاپه قندهار کی وه له منځه وئیستل .

دپارس ۳۱ زره عسکر دخسرو خان په قوماندانی : ومورویل چه دهرات

حاکم محمد خان گرفتاره شو اولښکرئې ماتې وکړه او داموهم ذکر کړه چه د پارسیانو حملی بی اثره پاته شولې اوپر له پسی شکستونه ئې وخوړل ، نوځکه دپارس حکومت تصمیم وکړ چه یوخورا لوی پوځ قندهار ته را واستوی اووې غوښتل چه په دې پوځ کی دپارس دېرغښتلی اوجنگجویه او جگړن زلمیان د پښتنو پرمځکی دتجاوز دپاره راغونډشی ، خصوصاً دهغه وخت څخه چه د روسی سفیر اسرائیل اری له خوا مطمئن شول . یعنی وروسته تر هغه چه واسفیر ئې په احترامانه توگه رخصت کړ د « استراخان » په ښار کی مرشو (۲) چه دهغې خوا څخه دفارسیانو زړونه بی غمه شوه نودقندهار دتسخیر دپاره ئې لوی اقدامات شروع کړه اودا موضوع داصفهان په دربا کی تر مذا کرې لاندی ونیوله شوه مگر نظریات مختلف وه ، څو په آخر کی په اکثریت فیصله شوه چه : خسروخان د وژل شوی گرگین وراره چه هغه وخت دگرجستان حاکم اودېرد ماغد اره سړی و ، دلښکرو په قوماندانی مقرر کړشی ، څو دخپل آکا او نورو گرجیانو

---

(۱) منتخب اللباب ۲ ج ۶۴۳ مخ د کلکتې طبع . (۲) د افغان اوپارس جگړه مخ .

دانتقام اخیستلو دپاره د قندهار په نیولو کی ښه زیار وباسی - اوهم له دې جهته چه په هغه وخت کی گرجیان په توره او جنگ دیر مشهور وه ځینو دربار یانو دامشوره ور کړه چه باید ټول عسکر د گرجستان دهغو علاقو څخه چه دپارس دحکومت پلاس کی دی راغونډشی مگر مخالف حزب ددې نظریې سره مخالفت و کړوي ویل: که ټول عسکری گرجی واستول شی او هغه بریالی هم شی ، بنائی چه دپارس دحکومت له متابعته به غاړه وغړوی ، ځکه نو بایدشپږ زره پارسی عسکر هم دعباس قلی بیگ تر قوماندانی لاندی ورسره ولاړشی اوداچه خسرو خان دوه سوه زره تومانه دلاری دمصرف دپاره غوښتی دی باید پنځوس زره تومانه ور کړه شی » (۱) داقول « دافغان او پارس جگړه » د لیکونکی قول و ، مگر میلیسون په مجموعی توگه لیکی چه دپارسیانو داپوځ یو دیرش زره او دوه سوه تنه زلمیان وه چه له دې جملی څخه یو زرو دوه سوه تنه گرجیان وه او نورنو گډوډ د هر فریق څخه پکښی شامل کړشوی وه - (۲) په دې ترتیب خسرو خان دیو د یرش زرو او دوه سوه نفرو په اعلی قوماندانی وټاکل شو ، چه قندهار ته ولاړ شی او دخپل آ کا انتقام واخلی ؛ خسروخان هم دامر په دیری خوښی مانه اړ په (۱۱۲۳ هـ - ۱۷۱۳ ع) کال یاوځینو مؤرخینو دلیکنی پقرار په (۱۱۲۲ هـ - ۱۷۱۲ ع - ۱۷۱۱ ع) کال د قندهار خواته په دیر دباب او برم را رهی شو او بی له کومی پیښی فراه ته را ورسید ، په فراه کی میشته شو ، مخبران او جاسوسان ئې پرمخ واستول چه دمیرویس د لښکرو حال را وړی ، او هغه بیر ته ژر را وگرزیدل ، ځکه پښتنو د گرشك او فراه دمنځ دری خوشی کړی وې .

دخسرو خان نفاق اچول : کوم شی چه دیرد تأسف و ړدی او بد بختانه هروخت پردی اوښمنان لهدې لاری څخه ښه کامیاب شوی دی او پښتانه ئې په دې وسیله ښه هریه در کړی دی دپښتنو په منځ کښې دنفاق اچولو فتنه ده ، چه په

(۱) دافغان اوپارس جگړه مخ (۲) دمیلیسون د افغانستان تاریخ ۲۱۵ مخ .

دې وسپله چه دغلیمانو دلاسه شوی دی ددې فتنې په ویښولو ښې ئې زیار ایستلی دی او کامیاب شوی هم دی ـ نو خسروخان هم دا فکر درلود چه که د نورو حربی چالو او آلاتو څخه مأیوسه شی باید دا «پښتون تباه کونکې» حربه ورسره آماده وی او کار ځنی واخلی ـ په دې فکر کښې لاهغه وخت و، چه د پارس څخه ر وخوځیدی ـ هغه وخت چه د مشهد څخه لا فراه نه نه و، را رسیدلی د عبدالله خان سره چه د حیات سلطان (مشهور په سلطان خد کهٔ ابدالی سدوزی خضر خیل) زوی دی یوځای شو ـ دا عبدالله خان د هرات د ابدالیو پښتنو په غوښتنه سره د خپل زوی اسدالله خان سره د ملتان څخه هرات ته راخوځیدلی و ( ) خسروخان دستی د پارس د حکومت له خوا د هرات پحکومت او مشرتوب مقرر کړ او د قندهار د محاصرې د پاره ئې کومك ځینی وغوښت ـ او هم ئې بیا دده په ذهن کښې د ابدالی او غلځی ورك شوی فکر تحریك کړ، او د قبیلوی اختلاف مړ شوی او رئې بیا غوښت چه د عبدالله خان او میرویس خان ترمنځ بل کړی ـ نو د هرات د ابدالیانو څخه ئې د ډیر زلمیان چه عبدالله خان ئې پخپله مشرو، راغونډ کړه او د قندهار د محاصرې د پاره ئې د ځان سره بوتله، مګر خوشبختانه عبدالله خان چه خپل ځان د خپل پمقابل او د پردی اجانب پرخوا ولید، نو ملی عنعناتو او ملی قانون د ده وجدان ته اجازه ورنکړه چه د خسروخان پراوزه ودرېږی او د پښتنو سره جګړه وکړی ځکه چه د پښتنو د املی قانون او عنعنه ده چه کڅه هم پخپل منځ کښې زر کینی او د ښمنی سره ولری خو کم وخت چه د پردیو او غلیمانو مقابل ته خبره ورسېږی نو پرخپلو شخصی او داخلی بدیو او ګوندیو ډبره ږدی او یو د بل په اتفاق د غلیمانو په مقابل کښې جنګېږی، هغه وخت چه د پردیو جګړه پای ته ورسېږی ښائی چه بیا دنا پوهی او جهالت ا بدبختی په اثر هغه ډبره واخیستله شی او دوه ورونه پخپل منځ کی یو د بل وینی توی کړی .

---

(۱) خورشید جهان ۱۳۲ مخ

نوداسبب و، چه دناصری روضة الصفا د لیکنی په قرار عبدالله خان پر لاری خسروخان ته یوه بهانه او پلمه و کړه او سره د خپل لښکر د خپل ایل ته ولاړ (۱) او دغلځیو او ابدالیو پرشخصی عناد و ئې ډبره کښېښود له .

دمیرویس آمادگی : د پښتنو ملی زعیم چه د پارسیانو دلوی لښکر څخه خبرشو پښتانه ئې خبراو تول ئې جنگ ته چمتو کړل ـ امرئې و کړ چه تول کښتونه او کرهنی وربېل شی او حصار ته دی یووړه شی او په دې لاره کښې ئې د ډېر زیارویوست چه مخکی او کرندې توری تشی شی او توله غله دی ښار ته یا کو روته ننه ائستله شی .

په دې ترتیب ئې دخوراکی مواد او نور ضروری څیزونه په کافی اندازه راتول کړه او دافغان او پارس دجگړی دلیکونکی په قول ددوو کالو دمحاصرې دپاره ئې پوره ترتیبات ونیول (۲) او دښارا کثر خلک چه سپین زیری یا ښځی وې او دجنگ نه وه دښار څخه لیری ځایو ته واستول او په تیگولو روځایه کی ئې میشته کړه او هم ئې خپل دسپرو دنظام لویه برخه د داؤد خان (د دپټی خزانی دمؤلف پلار) تر قیادت او سپهسالارۍ لاندی دفراه د دروخواته واستوله ، څوورو سته ترهغه چه ئې په فراه ، سیستان او کلستان کی د پښتنو سره مرکې وکړې او دنور زو ، بارگزو و اوساگزو دپرزلمیان ئې د ځان ملگری کړه پرخسروخان ئې چه دفراه څخه راوخوځید یرغل وکا او دهغه سره په جگړه اخته شوه (۳) پخپله میرویس خان دډېر ولښ وپلو عسکرو سره د هلمند پرغاړه دبست په کنډ وا او او خرابو کښې دخسروخان انتظار یوست ، کله هم دپښتنو زلمیانو شمېر پوره نه څرگند پېژی خو دمیلیون په قول ډېر لښو ، اودی

---

(۱) روضة الصفا ۸ مخ (۲) د افغان او پارس جگړه مخ (۳۰) پټه خزانه ۱۹۷ مخ .

وايي چه سره ددي چه دپښتنو عسکر دپرلبزو ، بياهم دلمړ نيوفتو حاتو په نشه دومرى مست وه چه ديودپرش زرواو دوه سوه تنو پارسيانو مقابلې ته حاضرولاروه (۱) دقندهار محاصره : خسروخان را وړاندى شو ، د هلمند ترغاړو راو رسيد ! دلته بيادجگړې اوربل شو ، کڅه هم ددې جنگ تفصيل ښه معلوم نه دى ، مگردومره ئې ايـکلى دى چه دخسروخان لښکر په دپرزورير غل و کړ او پښتانه چه د هغو لسمه برخه هم نه وه نوځکه ميرويس خسروخان ته موقع ور کړه چه دهلمند له سينده راتېرشى او دقند هارښارته راورسيږى ، قند هار محاصره شو ، مگر ميرويس تر محاصرې دباندى پاته شواودميليسون په قول «ميرويس دناپليون په څېر په (۱۸۱٤ ع) دايقين درلود که پردارا لخلافـه مقابله شروع کړى نو به داسى کـارو و کړى چه دښمن به دماتى او شکست نغاره و د نـگوى (۲) »

پارسيانو ددې محاصرې دټينگولو دپاره هردول اقدامات وکړه ، مگر کوم شى چه خسروخان اودده عسکروارخطا اوسراسيمه کړه داو ، چه هغوى په دې اميد چه دمنى موسم دى غلې اووا ښه دپرپيدا کيږى دځانه سره ئې هيڅ خورا که اوآزوغه رااخيستې نه وه ـ دلته چه ټول کښتونه او کرهنى له منځه تلـلى وې اومځکى ئې تشى توری وليدلې خورا پريشانـه او مضطرب شول ، مـگر بيا ئې غوښته داخپل اضطراب پټوساتى ، خو ميرويس ددوى دآذوقې په حال ښه خبرو ، نو دښار ساتونـکوته به ئې دصبراوتحمل کـواو توصيې را استولې ؛ کڅه هـم د ميليسون په قول دښار څو کمـزوروتنـو د ميرويس او نورو پښتنو بې مشورې اومصلحته وغوښتل چه د ميرويس سره هغسى معامله و کړى لکه پاريس چه دناپليون سره و کړه ، يعنى وې غوښتل چه دخسرو خان سره خبـرى اترى شروع کړې اوتر څوشرطو لاندى دروغى معاهده ورسره وتړې ، مـگرددوى دا در خـواست دخسرو خان اميدونه را پاڅول اوښارئې دځان وباله

---

(۱) دميلسون د افغانستان تاريخ مخ (۲) ميليسون ۲۱۵ مخ .

ځکه‌ئې د تسلیم بلاشرط څخه ماسوا ددوی « بله خبره نه اوریدله ـ دښار هغه څو خلك چه د خسروخان په تصمیم پوه شول او دیوې خوائی د میرویس او اولس نارضائی ولیدله اود بلی خوا « بلاشرط تسلیمیدل » غوښتل کیده نو پښیمانه شوه تر بی شرطه تسلیمید و ئی مرگ غوره و باله او د نورو پښتنو په شان ئی مقابلې ته ملا وتړله اود همت پښې ئی ټینگی کړې او په هره حمله کی ئی د پارس قواوی پرشاو وهلې او هم د دې ندی له خوا ملی زعیم خپلی تیتی شوی قوې را یوځای کړې او د سره ئی د بلوڅانو، ترینانو اود پښتنو د نورو قبیلو زلمیان راغونډ کړه اود قندهار د جنوب لـه خوائـې د خسروخان پر پوځ یرغل و کړ اود ښار ساتونـکو ته ئې داسی پیغام واستاوه :

« که موږ بې ننگه شو، اود ښمن بریالی شی زموږ څخه به یو هم ژوندی پرې نږدی نو »

« بهتره داده چه ټول په مړانه زیار وباسو، څو چه یا په نیکنامی مړه شو او یا »

« پر غلیمانو بری وموموا! » (۱) د ښار پښتنو چه د میرویس دا پیغام واورید لا ئې د غیرت وینی په جوش راغلې او مقابلې ته ئې ملاوی وتړلې.

د خسروخان مرگ اود پارسیانو تښتنه :

خسروخان اودده لښکری د محاصرینو د مقاومت څخه د یوې خوا اود آزوغې اوذخیرې د نه لرلو څخه د بلی خوا د خپل موفقیت او بریالیتوب څخه ورځ په ورځ مأیوس او ناامیده کیدل، اوهم د بلی خوا د میرویس حملو ددوی کـار مشکلاوه اوددوی معنویات ئې ورورانول، اوهم سربېره پردې حملو د ژمی حملې هم نژدې وې ځکه نو دوی نه پوهېدل څه و کړی؟ ـ اوسی یا ولاړ سی؟

په دې وخت کی میرویس پر دوی د ذخیرو د رانـگ لاری هم وتړلې خسروخان

(۱) داستان تر کتازان هند ـ څلوم کـاخ ۱٤٦ مخ.

چه‌خپل نیم‌اردو په‌دې گیر، دار کی له‌لاسه ایستلی‌و کهڅه‌هم محاصره یو کال‌ته رسیدلې وه، مگر بیائې هم تر مشورې وروسته د محاصرې څخه لاس و کښل غوښته‌ئې بیرته پارس‌ته ولاړشي مگر داردو په‌منځ کی‌ئې بې‌اتفاقی او نااق‌پیداشو پارسیانو غوښته دیوې لاری ولاړشي او گرجیان هم پردوو لاروسره ولاړه په‌دې وخت کی چه‌عباس قلی‌خان دپارس د دربار معتمد دا بې اتفاقی او تجزیه ولیدله قندهارته راغیء اود پارسیانو داردو ټول حال‌ئې میرویس‌ته ووایه (۱) میرویس چه داحال واروید اود دښمن په‌ډیری وارخطائی‌خبرشو، امرئې و کړ چه‌دستی اته سوه اونې په حربی لوازمو بار اوتهیه کړی او وروسته ترهغه پخپله د خپلو شپاړس زرو پښتنو زلمیانو سره‌ئې پرخسروخان حمله و کړه اوپه ډېر زړورتوب پرورغیء، نوهغه‌و، چه خسروخان‌ئې پخپل آکاپسی قبرته واستاوه، د گرگین سره یو ځای‌شو اود پارسی مؤرخینو په‌اصطلاح «سر در پای قلعه گذاشت» او میرویس‌خان دگران‌وطن صحنه دمتجاوزینو له‌وجوده پاکه کړه اولکه سرجان مالکم اونورمؤرخین چه‌وایی دیوه‌برش‌زرو اودوه سووتنو څخه‌فقط پنځه‌سوه، یا اوه‌سوه‌تنو ددېری‌چابکی تپښتی‌په‌اثر خپل ځانونه دپښتنوله‌تورو اومرگ دخولې څخه خلاص کړه (۲) نورو ټولو دخپل‌ناروا تجاوز سزا ولیدله اومړه‌شول اوددوی ټولې وسلې او حربی تجهیزات دپښتنو لاس ته ورغله.

میرویس پردې‌فتح اوبری باندی دلوی‌خدای شکر اداکړ اوپه‌ډېری خوښۍ قندهارته راوگرزید اوټولی ولجې‌ئې په‌اولس ووېشلې.

دمیرویس دالویه فتح یادخسروخان مرگ دروژې په ۷، په ۱۱۲۳ هـ کال کښې وه (۳) او میلیسون ۱۷۱۳ ع کال لیکلی دی (٤)

---

(۱) دافغان او پارس جگړه مخ.

(۲) سرجان‌مالکم ۲۰٤مخ - میلیسون ۲۱٦مخ - سیدجمال‌الدین ۳۵مخ زندگانی نادرشاه پسر شمشیر ۱۱ مخ - تاریخ ادبیات ایران - اثر برون د یاسمی ترجمه ۱۰۱ مخ.

(۳) خورشید جهان ۱۳۲ مخ (٤) میلیسون ۲۱٦ مخ.

دپارسیانو دبل لښکر مانې : دوه کاله وروسته بیاداصفهان در باریولښکر سره جوړ کړ اودرستم‌خان په‌سرداری‌ئې دقندهار خواته راواستاوه، مگر څنگه چه زموږملی‌زعیم دپښتون ملت په‌اتفاق اومرسته دپرغښتلی شوی‌و، دې اردو هم څه ونکړه په‌جنگ کی مغلوب شوه اورستم ددې دپاره چه د خپلو اسلافو کانه په‌ونشی بیرته‌پارس‌ته وتښتېد، دپارسیانو داشکست په (۱۱۲۶هـ ـ ۱۷۱٤ع) کال و(۱) اوهم دادسلطان‌حسین اوداصفهان ددربار وروستنی کوښښ‌و، چه‌پنا کامی تمام‌شو. مگر سلطان‌محمد اودجهانکشای نادری مؤلف او دروضة‌الصفا لیکونکی ترخسروخان وروسته درستم‌خان نوم‌نه‌اخلی بلکه‌دده‌په‌عوض کی‌محمدزمان خان شاملو یا دوی چه‌ددپر لښکر سره دقندهار خواته مأمور شوی و، خو متأسفانه پرلاری‌ئې نفس وخوت اودمخه تردې چه‌قندهارته راورسیږی ځان‌ئې‌حق‌ته‌تسلیم کړ اولښکرئې وتښتېد (۲) پهرصورت تردې‌پېښو وروسته میرویس دپښتانه‌ملت مستقل اوخپلواك او ملی‌مختاره مشرشو اودمیلیسون په‌قول میرویس لمړی سړی دی‌چه (بې‌دهرات له‌ابدالیو) نورټول دافغانستان قومونه اوقبائل‌ئې داسی سره متحد کړه چه دمخه نه‌وه‌لیدل‌شوی (۳) او دپښتنو دریاست پایتخت ئې د قندهار زورښار وټاکه اودمملکت په‌نظم اونسق ئې شروع وکړه.

د میرویس وفات : دپښتنه ملی قائد اولوی زعیم میرویس تردیرو جنگو وروسته چه‌دمتجاوزینو سره‌ئې‌و کړه اوهغه‌ئی‌دخپلی‌خاوری څخه‌وشړل اوه‌پښتانه ملت زړه آزادی ئی بیاددوی په نصیب او پښتانه ئی دپخوا په‌شان آزاد کړه ـ

(۱) دمیلیسون دافغانستان تاریخ ـ دپښتو ترجمه ۲۱۷ مخ ـ د ایران د ادبیاتو تاریخ د برون اثر ـ دیاسمی ترجمه ٤ ج ۱۰۱ مخ

(۲) جهانکشای نادری ٦ مخ اوروضة‌الصفای ناصری ـ۸ ج صفحه نلری ـ تاریخ سلطانی ۷۲ مخ

(۳) میلیسون ـ ۲۱۷ مخ

او دمملکت دغربی مځکوځخه‌ئی ترفراه او سیستان پوری بیرته د پښتنو کړې او دملی وحدت رسی ئی بیا وغښتله او تینګه ئی کړه نو پدی وخت کی داجل استازی راورسید او نه‌ئی پریښود چه‌داستر زعیم خپل نور افکار او آرزوګانی ښه‌عملی کړی ـ دذیحجة الحرام په ۲۸ ورځ په ۱۱۲۰ ه کال ئی دې استازی ته لبیك ووایه (۱)

که دده نه ری آرزو ګانی عملی نشوې او یائی ارت تشکیلات وضع نکړای شوه دا به ښاغلی لوستونکی دده دنه‌فرصت له‌جهته رګنی، ځکه‌چه څو لیکی د مخه مو ولیکل چه‌دپښتنو ملی زعیم په ۱۱۲۶ ه کال دمتجاوزینو له جګړو ووز ګار شو او په ۱۱۲۷ ه یعنی یو کال وروسته ئی وفات وکړ، نو دده د آرزو ګانو او افکارو دعملی کولو د پاره یو کال ډیر کم وخت و.

دافغان او پارس دجګړې لیکونکی دملی زعیم وفات داسی لیکی :

« دې معروف اودانشمند قهرمان اوه کاله (۲) په قندهار کی حکمرانی وکړه او دپارس ددیری غښتلی او مقتدری امپراطوری په مقابل کی کلك ودرید او هیڅکله د یاس او نا امیدی اند یښنې دده د مخیلیی بار یکتر ینه رشته هم متزلزله نکړه ـ څوچه دده قوا دسن دلویوالی په‌اثر ورو ورو په تحلیل ورسیدل او سورت ئی نا توانه او مریض شو ـ د ده په ناروغی تول پښتانه ویر جن او مغموم شول، همیشه به دده د پوښتنی د پاره د لی دلی پښتانه را تله او دده ګټورا او مفید نصیحتونه‌ئې ارو بدل او په‌هغوئی عمل کاوه (۳)

دمیرویس ورو ستنی خبری : دپورته‌لیکونکی دلیکنی په‌قرار کوم وخت چه میرویس خپل دحال خرا بوالی حس کړنو دپښتنو مشران‌ئی راوغوښتل او په‌لاندی لنډولنډ وجملو کی ئی‌دا سی وصیت ورته وکړ :

---

(۱) پته خزانه ۱۰۹ مخ (۲) اصلاً اته کاله دی . (۳) دافغان او پارس جګړه مخ .

«خپل ټول کارونه خدای ته وسپاری او پرخدای توکل وکړی ! »

«جنګ په مړانه پرمخ بوزی ! »

«په هر کارکی شرافتمند انه وضعیت غوره کړی او خپل پت ساتی ! »

«هر کله او په هر ځای کی سره متحد اوسی ! »

«خپل هر رګ اوپله قوی کړی ! »

«هیڅکله دپار سیانو اطاعت ونه منی ! »

«په هر قوت اوسعیه چه ممکنه وی خپل دښمنان چه پر تاسی حمله کوی پرشا وړی ـ ځکه چه ستاسی دښمنان ددرباری اختلافاتو په اثر اوددوی دخلکو دفساد اوخیانت له کبله خورا په تلوار دفنا خواته روان دی ! »

«ددوی دشمپر له دپروالی مه بپریږی ـ ځکه چه تاسی متحد یاست »

«اوپر خدای موتو کل کړی دی . »

«یقین لرم چه دوی به مغلوبه کړی ! » (۱)

په دې وخت کی ئی سالنده لنده شوه اونو رئی نود خبرو توان نه دراود ، په دې تکلیف ئې ستر کی رونی کړی اودشهادت تر کلمې دمخه ئی داوروستی جمله وه چه و یویل :

« اصفهان ونیسی : » (۲)

تردې وروسته ئی یوه اوزده ساویستله اودپاك اوسپیڅلی روح مارغه ئی جاودانی ځالی اوعلیین ته والوت (۳) اودآزادی خواهی په دنیا کی ئی لوړ مقام اوژوندی نوم پرینبود اوترمرګ وروسته موږته وائی :

« دننګ توته بد می هر هډ وی ـ

که پس له مرګه پرمزار راشې مینه ! »

---

(۱) (۲) دافغان اوپارس جګړه مخ (۳) دافغان او پارس جګړه مخ

دده مزار : اوس دده مزار دقندهار دزاره ښار په دوه کروهۍ اړدنوی ښار په شپږ کروهۍ کی د زاره ښار دشمال غرب خواته اودنوی ښا غرب پلوته د کوکران په کلی کی دی ، دده مزار دپښتنو دورو اولویانو نراو ښځو مرجع اوټول پښتانه دده مزار ته ورځی او دده د روح څخه فیض او مرسته غواړی ، دا لی حضرت شهید محمدنادرشاه په وختو کی ددې ملی قائد پرمزار د اعلیحضرت احمد شاباباد ګنبدی په شان یوه عالیشانه ګنبده جوړشوه چه تاسی ئی مقابل عکس وینئ .

هو ، په یوه ملت کی چه ډېر لږ حس هم وی خپل ملی نومیالی نه هیروی او تل ئی پخپلو زړه کی ځای ورکړی وی .

* * *

ترمیرویس وروسته

څنګه چه په دې کتاب کی اصل غرض دملی زعیم اوپښتون قائد میرویس د ژوندون حالات بیانول دی اودهوتکو دوري مفصل حالات غرض نه دی نوځکه تر میرویس وروسته حالات خلص او په مجمل طور سره لیکو چه فقط دومره معلومه شی چه دملی زعیم تروفات وروسته څه وشوه ؟

اودې برخی مفصل حالات به هم زه په بل کتاب کی ولیکم چه د تاریخ دعمومی مدیریت له خوا دهوتکو توله دوره ماته را سپارلې شوې ده چه هلته ئې ولیکم نوځکه که دشاه محمد د اوشاه حسن دمیرویس دزامنو دپاچهۍ او جنګو مفصل بیانات نه وی دلته راغلی ګران لوستونکی به ماعفو کړی ، اودهمدې سببه داصفهان دجنګ تفصیل چه دپښتنو دخوا محاصره شوی و ، دلته نه ځائیږی او کله چه دهوتکو توله دوره لیکم هلته به ئې ولیکم

دمیرویس ورور عبدالعزیز : دمیرویس دوه زامن پاته شوه چه یو ۱۸ کلن اوبل ۱٤ کلن و . ځکه چه دازامن ئې نسبتاً دسن دخوا زنګیان وه نو د میرویس ورور چه عبدالعزیز نومید دمیرویس پرځای کښېنوست . کڅه هم دده

(c) ketabton.com: The Digital Library

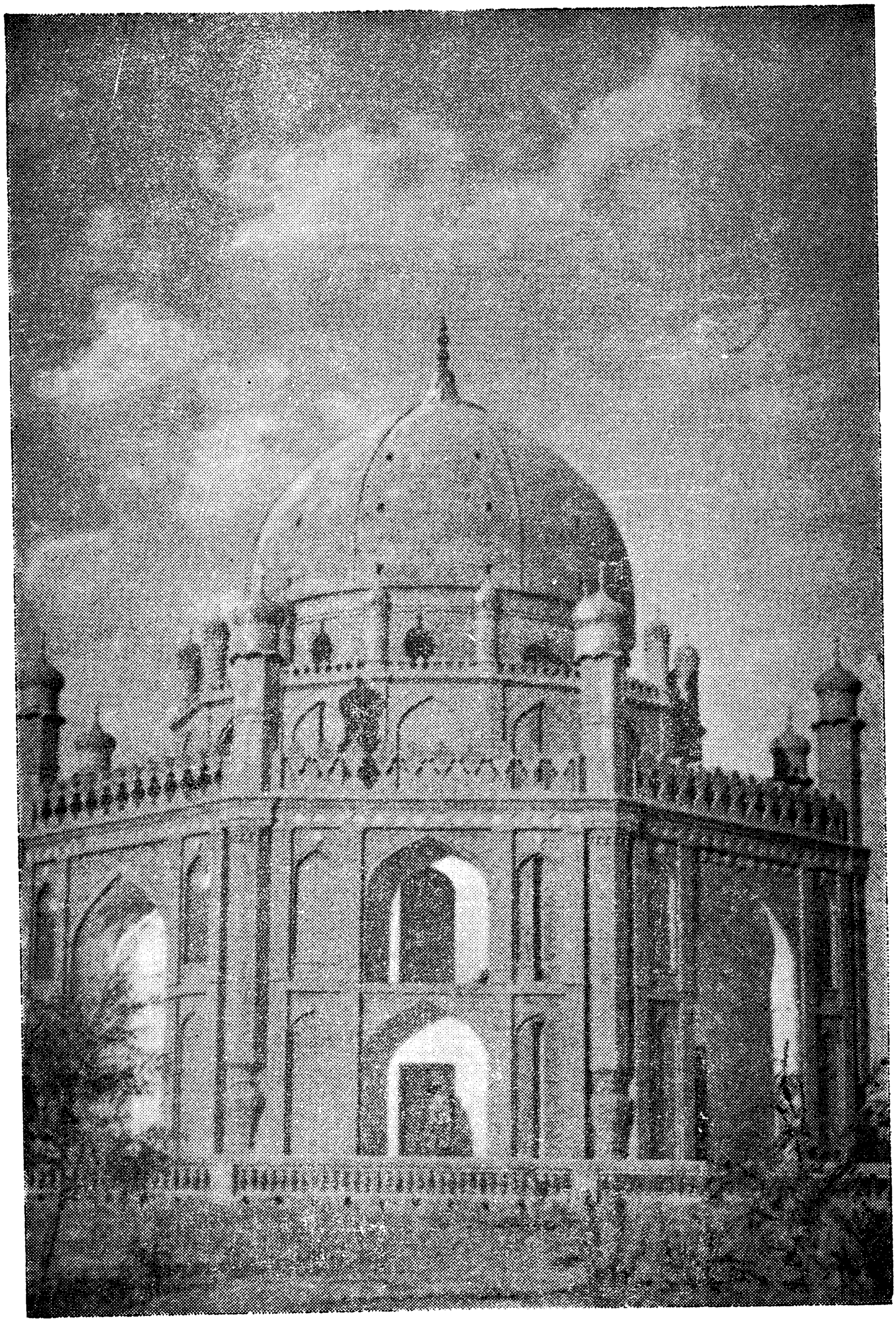

د ملی زعیم میر ویس نیکه هد یره په کوکران کی

Ketabton.com

نوم ملیسون اوسرجان مالکم او سیدجمال الدین عبدالله ذکر کړی دی مگر ځکه چه سلطان‌محمد او شیرمحمد اوجهانکشای نادری او روضة‌الصفای ناصری اوپټی خزانې چه دهوتکو په دوره کې لیکلې شوې ده عبدالعزیز را وړی نو دلته هم دپټی خزانې قول ته ترجیح ور کړه شو .

دې سړې دورور په شان لوړ همت نه درلود ، بلکه هوسائی او آرامی خوښوونکی وضعیت ئې و ، اود جنگ څخه ئې کرکه کوله ، نوچه مشر توب ده ته ورسېد دپښتنو مشران ئې را وغوښته ملی جرگه ئې جوړه کړ او پښتنوته ئې داسی وویل : ـ « تر دې ډېرو مشکلاتو او ډېرو جنگو وروسته به ښائی چه تاسی هم زما په شان د پارس د حکومت سره دروغی غوښتو نکی یاست ؛ او آرامی به غواړیء ؟ اوس چه‌می مشر ورور مرحوم‌شو او پښتنوته ئې لویه سوبه اوفتح گټلې ده نو که موږ دروغی او صلح غوښتنه وکړو د پارس پاچا به ئې په ډېره خوښی ومنی (۱) »

دده دې خبری دپښتنو په‌منځ کې‌شورماشور جوړ کړ اوهغه حرارت اومحبت‌چه ئې تر دغه گړی پخوا عبدالعزیز ته درلود په عمومی نفرت بدل شو اووې ویل چه : « موږ هیڅکله داډبې ننگی خبره نشو منلای ـ دا خبره دمیرویس نیکه دوصیت سره مخالفه ده که د ورور پر قدم نشې تلای نوروغی ته هم دومره تلوار مکوه (۲) » کڅه هم ملی جرگې دده خبره ونه منله مگر عبدالعزیز په پټه دپارس ـکومت ته دروغی دالاندی شرطونه داستازی په ذریعه وړاندی کړه :

۱ : پښتانه‌دی دهغه باج څخه چه‌د گرگین په‌وخت کې اخیستل کېده‌معاف‌وی .

۲ : قندهار ته دی پارسی عسکرنه راځی .

۳ : دپښتنو پاچهی دی همیشه دعبدالعزیز دزامنو اولمسیانو وی . (۳)

---

(۱) دافغان او پارس جگړه‌مخ (۲) سرجان مالکم ۰۰ مخ

(۳) میلیسون ۲۱۹ مخ سرجان مالکم ۲۰۰ مخ ـ سیدجمالدین تتمة‌البیان ترجمه ۸۳ مخ

ځنګه چه پښتنو خپله دا آزادی په خپلو وینو لاس ته راوستلې او رانیولې وه نوچه د عبدالعزیز پدې ناوړه کار خبر شول عبدالعزیز ته ئې دپری ستر ګی سرې شوې ، په تېره بیا د میرویس زوی شاه محمود ، چه د آکا دا پیشنهاد ونه ولیدل دخلو پښتو پښتنو مشرانو په مشوره ئې د شپې بلې دنیاته واستاوه او دده دبې ننګیو جزائې دخپل خنجر په واسطه دده په تېر کی کښېښوله (۱) مګر پټه خزانه وایی چه عبدالعزیز دملت غم نه خور ، ځو چه په ۱۲۹ ه کال دشپې دنارنج دقصر دبامه خطاسو اوراولوید مړسو (۲) کڅه هم باید دپټی خزانی داقول معتبر وباله شی چه لیکو نکی ئی معاصرو ، مګر زمایه عقیده د همدې جهته چه لیکو نکی د عبدالعزیز معاصر دی نو نه ئی غوښته یا د هغه وخت سیاست تقاضا نکو له چه دده دمرګ نسبت شاه محمود ته وکړی که نه وی نورتول مورخین متفق دی ، داوا قعه دمیلیسون په قول د ۱۶ ۱ ع په مارچ پینښه شوه (۳)

د دیر ویس اولاد: میرویس چه وفات شو دوه ئی زامن (٤) او یوه ئی لور پاته شوه دمشر زوی نوم ئی «محمود» چه اتلس کلن و (٥) د کشر زوی نوم ئی «حسین» چه څو رلس کلن و (٦) دلور نوم ئی «بی بی زینبه» وه (۷) چه دلته به دیر لنډ لنډ دهر یوه معرفی وکړو :

شاه محمود : شاه محمود د پلار دمرګ په کال کڅه هم اتلس کلن و ، مګر بیاهم دیر مېړه پښتون زلمی و ، اوپر پلارهم دیر ګران وځکه چه د پلار سره په

---

(۱) میلسیون ۲۲۰ مخ ، سرجان مالکم ۲۰۰ مخ - سیدجمال الدین ۸۳٦ مخ - تاریخ علی قلی میرزا ۱۲ مخ خورشید جهان ۱۳۲ مخ زندګانی نادرشاه پسر شمشیر ۱۱ مخ اونور...

(۲) پټه خزانه ۱۰۹ مخ (۳) میلیسون ۲۲۰ مخ

(٤) دافغان اوپارس جګړې لیکونکی لیکی چه دمیرویس دری زامن پاته شوه مګر دریم زوی نوم ئی نه دی ذکر کړی مخ (٥) میلیسون ۲۱۷ مخ سرجان مالکم ۱۹۹ مخ

(٦) پټه خزانه ۱۰۹ مخ (۷) پټه خزانه ۱۸۵ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

اعلیحضرت شاه محمود د ملی قائد میر ویس نیکه
زلمی زوی ، چه په پښتنی قوت ئی متحا و زینو ته ماتی
ورکړه او اصفهان ئی فتح کړ . (۱۱۱۰ھ - ۱۱۳۷ھ)

Ketabton.com

تو لو جګړو کی ملګری و ، اوپه حربی چارو کی ئی ښه تجربې حاصل کړې وې دپلار تر مرګ وروسته بیا دخپل آکا په خدمت کی ولاړ و ، اودپښتنو د کار وباره سره ئی ډیره دلچسپي درلوده (۱) مګر کوم وخت چه ئی دخپل آکا پیشنهاد و لید نودا کاد کړو څخه بیزاره شو اودهغه کار ئی ورتمام کړ ، اوڅنګه چه د پارس اوقندهار پخوانی رواج و ، چه دښار په هر خوا کی یوه یوه منارهٔ وه او په هره مناره کی به یوه نغاره دخلکو دخبرولو دپاره پرته وه ، هر وخت چه به یو مهم خبرو ، نو دا نغاري به ډنګېدلې اوخلك په راغونډېدل (۲ محمود چه خپل آکا مړ کړ نودا نغاري ئې ودنګولې اوخلك راغونډشول ، محمود دخپل آکا پیشنهاددوی ته وښود اود پارسیا و سره جنګ ئې په آیت او حدیث ثابت کړ اوبیا ئې څر ګنده کړه چه دده آکا دخپل شخصی آرامی او خوش ګزرانی دپاره غوښته چه پښتانه بیا دپارسیانو تر لاس لاندې اودهغوی مطیع کړی اوزموږ مملکت بیاوران شی . تردې وروسته ئې نوو ویل چه: «ماهغه وواژه!» (۳) پښتنو چه هغه پیشنهاد ولوست او ورمعلومه شوه چه محمود رشتیا وایی ، نوده ته ئې آفرین ووایه (٤) اودی ئې دځان پاچا کړ اودشاهی لقب ئې ور کړ نو «شاه محمود» وباله شو. دا زلمی پښتون دپښتنو پاچا شو اوتر ۱۱۳٤ هـ کال پوری دافغانستان د پاچا پحیث ئې حکمرانی وکړه اوڅو واره ئې دپارس اوسیستان شرقی برخو ته لښکری وئستلې څو په ۱۱۳٤ هـ کال دپارس دحکومت پایتخت (اصفهان) محاصره کړ او تراته میاشتی محاصرې وروسته ئې دمحرمی دمیاشتی په ۱۱ یا ۱۵ په ۱۱۳۵ هـ ـ ۱۷۲۲ ع کال دصفویانو وروستنی پاچا سلطان حسین خپل ځان او پایتخت د پښتنو لښکر ته تسلیم کړ (٥) دې پښتون زلمی پاچا دخپلی شهنشاهی په وختو کی د اصفهان

---

(۱) دافغانستان اوپاریس جګړی مخ (۲) (۳) دافغان او پارس جګړه مخ

(٤) (٥) تاریخ سلطانی ۷۰ مخ ـ خورشید جهان ، سرجان مالکم ۲۰۹ مخ

تر فتح وروسته ډېری لویی لښکر کښې وکړې ، څو چه تر دوه نیمو کا لو پاچهۍ وروسته دبرات د میاشتې په ۱۲ شپه په ۱۱۳۷ هـ کال په اصفهان کی ددماغی ناروغۍ له کبله ووژل شو . (۱) دافاتح مېړه پښتون په ۲۷ کلنۍ تردنیا تېرشو اود پښتنو په تاریخ کی ئې ځلانده نوم اوتوره پرېښوده (۲) دده دژوند مفصل حالات او دده دجګړو دمیدانو وضعیت او کوائف به په بل مفصل کتاب کی چه دهوتکو دوره بشپړه لیکم کاملاً راوړه شی .

❀ ❀ ❀

شاه‌حسین : د میرویس دوهم زوی حسین نومېد ، چه د ۱۱۱٤ هـ کال دربیع‌الاول په ۲۳ د کلات په سیوری کی وزېږېد ، د عمر تر دوولسو کلو پوری ئې دفقه او تفسیر او منطق اود بلاغت علوم ولوستل ، هغه وخت چه په ۱۱۳۵هـ کال اعلیحضرت شاه‌محمود اصفهان فتح کړ ، نوخپل کشر ورور شاه‌حسین ئې دقندهار پرتخت کښېناوه ، اعلیحضرت شاه‌حسین ډېر عالم اوادیب اوعلم‌روزونکی‌پاچاو ، اودده عصر پر پښتنو باندی په ډېری آرامۍ او راحت تېرشو ، غربی او شمالی خواته ترفراه ، سبزوار او هرات پوری او شرقی خواته ترغزنی او گومل پوری ده حکمرانی کوله ، او پرڅېره پردې « پښین » شال اود پنجاب داسماعیل خان اوغازی خان ډېرې هم د شاه‌حسین په وختو کی فتح شولې (۳) همدارنګه دملتان لته هم دقندهار دقواو له خوا تهدید شوه اودپښتنو پرمخ تګ دملتان ترحدودو ورسېد (٤) ددې زلمی پاچا دعلم پروری دثبوت دپاره همدا دلیل بس دی چه په شاهی ارګ کی ئې ادبی انجمن تشکیل کړی و،

(۱) تاریخ سلطانی ۷٦ مخ - خورشید جهان ۱۳۵ مخ ماثر الامرأ ۷۰۱ مخ ۳ ج روضة‌الصفای ناصری - مګر سید جمال الدین او میلیسون (۱۷۲۵ ع = ۱۱۳۷ ه) لیکلی دی .

(۲) دروضة‌الصفای ناصری بقول (۲۱) کلن و (۳) حیات افغانی ٦۷ مخ (٤) سیر المتأخرین ٤۸۰ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

اعلیحضرت زلمی پاچا شاه حسین دملی قائد میر ویس نیکه
زوی ، چه هم عالم و،او هم تور یالی
(۱۱۱۴ هـ - ۱۱۵۲ هـ)

Ketabton.com

او یه هفته کی به‌ئې یوه ورځ دخپل وخت ډېر لوی علما او شاعران او ادیبان خپلی کتابخانې ته را بلل ، شعرونه به‌ئې اروېدل او ادبی مجلسونه به‌ئې کول شاعرانو ته به ئې سلې ورکولې (۱) چه دهمدې تولنی په برکت او ددې پاچا په‌امر دپښتو گرانبها اثر « پټه‌خزانه » میدان ته را ووتله او ولیکله شوه او نور ډېر کتابونه په پښتو کی پیدا شوه چه دهوتکو په دوره کی به مکمل ولیکل شی . اودی پخپله هم دپښتوژبی ښه‌شاعرو ، پرملی وزن‌ئې خوازه شعرونه ویل ، ددې‌علم‌دوست پاچا پاچهاهی تر ۱۱٤۹ ه کال پوری دوام وکړ ، خو دهمدې کال درجب په۱۷ نادر افشار دافغانستان خواته‌دضبط پخیال راو کوچېد ځکه چه ده ددرې څلورو کالو پرله پسې جگړو په اثر دهرات دابدالیو حکومت له منځه اخیستی‌و ، اود پښتنودقواو باقی پا ته برخه ئې هم په پارس او گرجستان کی ماته کړې وه ، ځکه ئې نو اوس بې دقندهاردغلځیود پایمالولو څخه بل کار نه در لود ، د کوچنی اختر دمیاشتی په دوهمه نادرشاه ترسیستان را تېر شو اود همدې میاشتی په ۱۸ ددلخك اودلارام له لاری دهیلمند غاړی ته را ورسید او ددې ځای ترنیولو وروسته د کوچنی اختر په ۲۱ تر هیلمند را پوری ووت د ۱۱٤۹ ه دذیقعدې په اوائلو کښې دقندهار مستحکمه کلا محاصره کړه . شاه‌حسین دقندهار زلمی مدافع سره دخپل معروف سپه‌سالار سیدال خان ناصر سره یو کال او څو میاشتی په مړانه دفاع وکړه او پرې ئې نه ښوده چه : نادر شاه سره دهغه خپل نظامی عظمت پر ښار تصرف وکړی ، د ۱۱۵۰ه دذیحجې لمړۍ ورځی وې چه دزلمی شاه‌حسین نظامی طاقت پای ته ور سېد ځکه چه ترهغه دمخه دهوتکو ددورې مشهور او زړور سپه سالار سیدال خان د شاه‌حسین دزوی « محمد » نامی سره د کلات په کلا کی دنادر دجگړنو پلاس ورغی‌ء اودا نامتو او نومړی سپه‌سالار دنادر په امر د ستر گو دنعمت څخه محروم

---

(۱) پټه‌خزانه ۱۱۱ مخ

او روند کړشو (۱) ځکه نو شاه‌حسین هم نادرشاه ته تسلیم شو او دده ددې تسلیمېدو سره دهوتکو دشهنشاهۍ لمر هم ولوېد او لکه سلطان محمد چه لیکی : زلمی شاه‌حسین تر ۱۵ کالو سلطنت وروسته دنادر شاه په امر د پارس مازندران ته تبعید شو اوهم هلته دنادری قهر په زهرو دبرات په لسمه په (۱۱۴۹ ؟) باید (۱۱۵۲ هـ) وی له دنیا ولاړ (۲)

❀ ❀ ❀

دمیرویس لور میرمن زینبه : میرمن زینبه دملی‌قائد یوه عالمه او محترمه او هوښیاره لوروه ، داسلامی احکامو اوفقی اکثر کتابو نه ئې لوستلی وه ، دفارسی مشهور اومتداول کتب ئې هم ترپایه رسولی وه ، خپل دا تحصیل ئې دهغه وخت دمشهور اولوی عالم ملا نورمحمد غلځی ځخه کړی‌و ، چه دې عالم دحرم تولو مخدراتو ته درس وایه ، چه وروسته بیا پخپله میرمن زینبی داوظیفه پر غاړه واخیستله او دحرم او نورو نجنوته به ئې تعلیم کاوه (۳) وایی چه بی‌بی زینبه ډېره هوښیاره میرمن‌وه اودمملکت په اداری چارو هم‌ښه پوهیدله ، خصوصاً د خپل ورور شاه حسین سره‌ئې ډېری فکری‌مرستی کولې اودپټی‌خزانې د مؤلف په قول هر کله به ئې د امورو مشکلات په صایبی رایی حل کول اوشاه حسین به‌هم ددې په خبرو عمل کاوه او ددې نصیحتو نه به ئې ارو پدل (٤) بلکه د «تاریخ افاغنه» د لیکونکی سید ظهورالحسن اوهم‌دسلطان‌محمد له قوله ځر گند پېژی چه د قندهار د محاصرې په وخت چه نادر شاه محاصره کړی‌و ، هم د حکومت تولو کارونه ددې میرمنی پلاس کی‌وه‌اودمحاصرې

(۱) سطانی ۹۲ مخ- نادر نامه قلمی ۱۰۷ مخ- زندگانی نادرشاه پسر شمشیر ۱۰۵ مخ

(۲) سلطانی ۹۰ - ۹٦ مخونه - خورشید جهان ۱۵٦ - ۱٦۱ مخونه - نادر نامه قلمی ۲۰٤ سیرالمتاخرین ٤۸۰

(۳) (٤۰) پته خزانه ۱۸۰ مخ د کابل طبع .

په پای کی هم دا میرمن د ښاره را ووتله او دنادرسره ئې د متارکې مذاکره شروع کړه (۱)

برسپره پردې دې میرمنی دادب سره همزیاته مینه درلوده ، تل به ئې دشاعرانو قدر کاوه او دپخوانیو شعراو ، دیوانونه به ئې لوستل ، پخپله هم ادیبه او شاعره وه ښه ښه خوازه اشعار ئې ویل چه ددې داشعارو څخه یوشعر هغه مرثیه ده چه دخپل ورور شاه محمود په مرګ ئې پرملی وزن ویلې ده او ددې دامنظومه هم دشعری لطافت څخه ډکه ده او هم پښتنی روح پکښې دی ، موږ ئې ددې داشعارو دنمونې په توګه را نقلوو :

زغ سوچه ورور تپرله دنیاسونا — قندهار واره په ژړاسونا
زړه می په ویر کی مبتلا سونا — چه شاه محمود له ما جلاسونا

* * *

دارونې جهان را ته تورتم دی نا — زړه دبېلتون په تیغ کړم دی نا
هوتک غمجن په دې ماتم دی نا — دپاچهی تاج مو برهم دی نا
چه شاه محمود تپر له دنیاسونا — قندهار واره په ژړاسونا

* * *

ځوان و ، مېړه دتوری جنګونا — ولاړ دکام په ننګ ونا
دښمن له ده په وینورنګونا — پر میدان شیرو ، یا پلنګ ونا
افسوس چه مرګ دده په خواسونا — قندهار واره په ژړاسونا

* * *

محموده ! نه یوازی خورژاړی — پرمرګ دی تو له کلی کورژاړی
خیلوان لاڅه ، پاچاهی ورورژاړی — لښکرسپاه دی پلی سپورژاړی
پښتون دی ټول په واویلا سونا — قندهار واره په ژړاسونا

---

(۱) تاریخ افاغنه - اردو دسید ظهورالحسن موسوی تالیف طبع دهلی ۵ مخ
تاریخ سطانی ۹۵ مخ

اصفهان پاته تاج نسکور عالمه! چه شاه محمودسو نن په گورعالمه!
دپښتون لمر سو، تیاره تورعالمه! راته د ښمن ه کا پیغور عالمه!
چه پاچا ولاړ پښتون گدا سو نا قنـد هار واړه پـه ژړا سو نـا

* * *

لښکرسو خپور پښتون ولاړدی اریان په خوروځای کاشاه محمودعالیشان
پاته سو تخت وتاج دټول اصفهان ژړه ئې راسوړسو، کاخوښی دښمنان
وایی پښتون اوس بې پاچا سو نا قنـد هار واړه پـه ژړا سو نـا

* * *

آسمانه! بیادی څه ستم کاخر گند و شلاوه تاچه د پښتون و، پیوند
دښمن دی بیازموزپه ویر کاخورسند چه شاه محمود دی کا په قبر کی بند
پر کور موویر شورو غـو غاسو نا قند هـار واړه په ژړا سو نـا

* * *

هو تکو ژاړی محمود شاه څه سو نا؟ پښتنو! ستاسی لوی سپاه څه سو نا؟
له اصفها نـه ترفراه څه سو نا؟ پاچا چه و، حشمت پناه څه سو نا؟
دپښتنو پـر تـم فنـا سو نـا ـ قنـد هـار واړه پـه ژړا سو نـا

* * *

محموده ځوان وې ولی ولاړې له ما؟ له تخت وتاجه ته پرڅه سوی جلا؟
اصفهان و لی پا تـه سو نالـه تا؟ سردی راپورته کړه، چه څه کړی اعدا؟
د ښمن ولاړ بیـا شاو خـواسو نا قنـد ها ر واړه پـه ژ ړ ا سو نا

* * *

اورم ناري د غم چه کړینه فریاد پښتون په مرگ دشامحمود سوبرباد
زړونه چه تل به ؤ ښادمن سوه ناښاد دساند وزغ دی چه را وړینه ئی باد
ماتم زده پیر و برنا سو نا قندهار واړه په ژړا سو نا

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ملی قائد میر ویس نیکه وراره چه د اعلیحضرت شاه محمود ترمرگ ورو سته
د اصفهان پر تخت کښیناست . (۱۱۴۲ ه وفات)

Ketabton.com

وروره ! مقردی ستا مولا کی جنت در دی کی تاته پس له مرگه راحت
روح دی وه بنا د په لویه ورځ د قیامت مخ دی وه روڼ د خدای په مهرو رحمت
د خالق رحم تل پر تا سو نا قند ها ر و ا ړه په ژړا سو نا (۱)

* * *

دا مېر من د ورورغم ډېره غمجنه کړه او بیائې د دنیا له کارو باره زړه سو ړشو تل به د خدا ی په عبادت مشغو له وه او عمر ئې د قرآن شریف په تلاوت تېرا وه او وړو نجنکیو نه به ئې لوست او لیك ورښو د .

دمیرویس وراره (اشرف) : اشرف د مېر و یس و را ره او د عبد العزیز

زوی و، د اعلیحضر فاتح شاه محمود تر م ګ ورو سته د ا پوه زلمی د یا رس پر تخت کښېنا ست او په شاه اشرف مشهو ر شو . د ې زلمې د خپلې پو هې او ذکاء په اثر کې د سلطنتې چا ر و اداره په ډ ېر ښه صو ر ت سره و کړه او سیدال خان ناصر(د هوتکو د دورې هېر و او پهلو ان) ئې بېرته په سپه سالارۍ و ټا که او ډېر ی لښکر کښې او فتو حات ئې و کړل او د د ه د عصر د مهمو وقائعو څخه یوه واقعه د بغد ا د د و ا لی احمد پا شا د لښکر را تلل دی چه د اعلیحضرت شاه اشرف ـ جلوس په د ریم کال د ۱۱۳۹ ه د برات د میا شتې د ۱۲ څخه د ۱۱٤۰ ه تر منځه پېښه شو ه او شاه اشر ف د هغو مدا فعې ته ور جګ شو، مګر پر ې ئې نښو ول چه پښتنې عسکر د هغو ی سره په جګړ ه ونښلی څو هغه و ، چه دا واقعه د ده د ښه سیا ست په اثر کې تر نه میا شتنې ډېر لږ جنګ وروسته په روغې او صلح سره فیصله او ختم شوه(۲) نو دده د جلوس په پنځم کال په(۱۱٤۲ ه) د سلطان احمد ثالث ـ عثما نی خلیفه له خوا «راشد پاشا» نامی

---

(۱) پټه خزانه ۱۸۷ ـ ۱۹۱ مخو نه . (۲) رو ضته الصفا ۸ ج ـ تا ر یخ نظا می ا یر ا ن ۱ ج ٤۸۲ مخ

دسفارت پەتوگه دا علیحضرت اشرف دربار ته راولیږه اوپه عوض کی د پښتنو د دربارڅخه هم محمد علیخان بلوڅ دایلچی گری پەدول عثمانی دربارته واستول شو ، او پەدې توگه ددې دوو دولتو ترمنځ روابط ټینگ شول (۱)

تردې ورو سته نوا علیحضرت شاه اشرف دنادر افشار پەجگړو بوخت شواو څنگه چه دپښتنو عسکر لادمخه هرپلوته سره تیت شوی وه او د قندهار څخه هم کومک نه رار سیدی او نادر افشار هم پەډېر زور کی و ، نوتر ډېرو سختو سختو جگړو ورو سته پښتانه زلمیان اکثر تباه شول اوا علیحضرت شاه اشرف تر پنځو کالو اواوو میاشتو ترپاچهی ورو سته دگرمسیر د«ملخان» کلاته چه د هیلمند پرغاړه ده ولاړ اود هغه ځایه څخه د کښته ښورا و ك زرد کو ه ته ورغیء اوهلته دعبدالله خان بلوڅ دزوی لەخواچه ابراهیم نومید مړ کړه شو - دده مرگ د ۱۱٤۲ پەآو اخرو کی واقع شوی دی (۲)

* * * *

---

(۱) تاریخ سلطانی ۷۹مخ - دسر پرسی سایکس دایران تاریخ ۷۱ مخ

(۲) تاریخ سلطانی ۸٦ مخ ماثرالامر - ۳ ج۷۰٦ مخ - دسید جمال الدین تتمه ترجمه ٦٤ مخ تاریخ نظامی ایران اج ۸۰ : مخ - نادر نامهٔ قلمی ۹۸ مخ

دمیرویس سپه سالاران

او جنگیالی ملـگری

اوس چه دمیر ویـس داولاد دلنډی معرفی څخه وزگـار شوو، نو بایده ده چه دملی قائد دهغو غښتلیو او نامتو ملگر و یا دونه وگړو چه دده سره په جگړو کی حاضر اوده دخپل ملی لښکر سپه سالاران یاسالاران بللی وه، هغه دادی :

۱: سیدال خان ناصر :

څنگه چه د پټې خزانی مولف لیکی سیدال خان دا بدال خان زوی او بامی زی ناصر دی چه پلارئې دوازیخوا سرته په ډیله نومی ځای کی اوسیده . هغه وخت چه سلطان ملخی استقلال وموند نوباری زی دابدال خان سره راغلل او په اتغر کی میشته شول (۱) سیدال خان دهوتکو دوری یومهم اوغښتلی اوپهلوان نظامی سپه سالارو ، او بی مبالغی ویلای شو چه دا پښتون ژنرال د هوتـکو د جنـگـو ملی هیرو دی ځکه چه دی ددوی په تولو جگړو کښې شریك و، اومهم جنگونه ئی کړی دی او په تولو فتوحاتو کی (څه به داخل اوڅه په خارج کی) دخورا ځلیدونکو کـار نامو څښتن دی ، او دمحمد هوتك په عبارت « په سخاوت او شجاعت زبدهٔ روزگار سو » دهغه وخته څخه چه میرویس گرگین مړ کړ سیدال خان ناصر دپښتنو دلښکرو سپه سالارو تاکل شو او دمملکت په حربی اونظامی خدمتو کښې داخل شو . بیا هغه وخت چه صفوی لښکر دقندهار دنیولو دپاره را غله همدا ملی پهلوان دملی قائد له خوا دهغه دمقابلی دپاره ور مخ شو او صفوی لښکرئې څوواره پرله پسې ماتی کړې او ډېر جگړن ئې تري ووژل اودمیرویس خان د وخت په تولو جنگو کی بریالی او فاتح و (۲) بیا چه ملی زعیم وفات شو اعلیحضرت شاه محمود ددې ملی ژنرال په مرسته اصفهان ونیو او دپښتنو شهنشاهی ئې تشکیل کړه او بیا دشاه محمود ترمرگ وروسته داعلیحضرت شاه اشرف سره دپارس او عثمانی او روسی

---

(۱) پټه خزانه ۱٦۹ مخ (۲) پټه خزانه ۱٦۹ مخ

په‌ټولو جنګو کښې ملګری او غښتلی سپه سالار و او په هر جنګ کې سوبه او بری دده په‌برخه‌وه .

همدارنګه‌وروسته دنادر افشار سره په‌مدافعوی جګړو اخته‌و ، او هم دا سیدال وچه دپښتنو دشهنشاهۍ څخه‌ئې سخته دفاع کوله خودادفاع ئې ترقندهاره راورسیدله، او په‌قندهار کې هم ترور وستنی طاقت بوری دشاه‌حسین سره‌یوځای دنادر په‌مقابل کې وجنګیدیء اودسیدال قوی‌روح تر پایه پوری نادرته سرټیټ نکړ او څوچه‌ئې کولای شوه دپښتنو دحق څخه‌ئې دفاع وکړه .

دسیدال جنګو نه :د١١٤٢ ه کال په محرم کې چه‌نادر افشار پر هرات حمله وکړه او دا بدالیانو دغټانو سره په جنګ اخته شو او شاه اشرف غو ښته چه بیرته خراسان دځان کړی په‌دې جګړو کې سیدال خان دپښتنو جګړونو او لښکر وسردار او قوما ندان و ، او په کرمان که میشته و (١) دهغه کال دربیع الاول د٣ تر ٦ پوری د «مهمان‌دوست» مشهوره جګړه د پښتنو او نادر افشار تر منځ واقع شوه چه په پای کې دواړو خواو ته سخت تلفات واو ښته (٢) تر دې جنګ وروسته سیدال‌خان‌داعلیحضرت اشرف له‌خوا دقزوین په حکمرانۍ مقرر او انتخاب شو او دلښکر په‌غوندو لو بوخت شو . د١١٤٢ه د ربیع الاول د٢٠ تر٢٣ پوری سیدال خان د اسلا مخان‌په ملګرۍ دخپلو اتلسو زرو عسکرو سره ئې دنادر شاه سره اوږه ور کړه . او پښتانه له تهرانه‌را ووتل (٣)

دسیدال خان‌درې یمه‌دفاعی جګړه د«مورچه خورت» مشهوره جنګ دی چه‌دلته هم څه‌عسکرو قوماندانۍ په‌اسلام خان او پخپله شاه‌اشرف اړه‌درلوده او١١٤٢ه دربیع الثانی په آواخرو کښې ونښت. کومه آخرینه‌مقابله‌چه په‌پارس کې سیدال‌خان

---

(١) (٢) جهانکشای نادری ١٠٥ مخ(٣) جهانکشا ١٠٨ - ١١٠مخونه او تاریخ نظامی ایران -٤٥٣ -٤٤٥ -٤٥٠

دشاه‌اشرف په‌ملګرۍ دنادرشاه سره‌و کړه د«از قان» او «فسا» د پل جنګ دی چه‌دهمهغه کال دجمادی الا خر په ۱۳ واقع‌شو او دپښتنو وروستنی ز لمیان دشاه‌اشرف اوسیدال خان سره ددې فدا کارۍ صحنې ته وروړا ندی شول (۱)

په۱۱۴۳ه کال دشوال په‌میاشت کښې چه نادرافشاردهرات‌خواته متوجه شو اودهرات دابدالیو دخواجنګ ورسره ونښت‌نوابدالیانوداعلیحضرت‌شاه‌حسین‌ځخه مرسته وغوښتله اودهمدې درخواست‌په‌اثردربیع الاول‌په میاشت کښې دځو زرو امدادی‌نفروسره سیدال‌خان دهرات‌دوطنخوا هانو د کومك‌دپاره‌واستول شو (۲)

ځو کاله وروسته د۱۱۴۹ه کال دذیقعدې په‌میاشت چه د نادر افشار اردو قندهار محاصره کړ، داتاریخی محاصره چه‌په‌خورا شهامت سره‌ئې دفاع کیدله دپیاوړی زړور ژنرال سیدال‌خان په‌همت او مړانه تریوه کال اړ ځو میاشتو پوری وځنډیده اودې زړور قوماندان تر آخر ګړیه پوری په ډیر استقامت او شهامت اودلاورۍ اوپښتنی غیرت‌دفاع وکړه‌اوځنګه‌چه نادر خپله‌ځه قواد کلات خواته واستواله نوسیدال‌خان هم دځلورزرو کسوسره هلته ولاړ اود کلات پر کلا ئې دنادر دجګړونو سره پرسپین ډاګ سختی مقابلې وکړې، ځو چه په آخر کښې داعلیحضرت شاه‌حسین دزوی «محمد» نامی سره د کلات د کلا دباندی په جګړه کښې دنادر دلښکرو پلاس‌ورغیء او نادر چه خپل دازړور رقیب لاس ته راووست‌دستی‌ئی امرو کړ چه‌ددې زمری پښتون سپه‌سالار ستر ګی‌ړندې کړی(۳) اودده دسقوط سره دهوتکو شهنشاهۍ سقوط وکړ.

وایی کوم‌وخت‌چه‌دپښتنوملی‌پهلوان سیدال‌خان ناصر دوطنخواهۍ په‌لاره کی

---

(۱) جهانکشا مخ زندګانی نادرشاه مخ روضة‌الصفای ناصری مخ تاریخ نظامی مخ

(۲) جهانکشا ۱۸۱ مخ نادرنامه قلمی ۱۱۵مخ سلطانی۸۸مخ

(۷) جهانکشای نادری ۳۱۵ مخ - نادرنامه قلمی ۱۹۷ مخ خور شید جهان ۱۶۰ مخ زندګانی نادرشاه ۱۰۵مخ سلطانی ۲۲ مخ

ستر گی بایللې نودخپلو خپلوانو اوخپلی کورنۍ سره دقندهار څخه و کوچېد او د کابل د کوهدامن شکردرې تهراغیءاودلته لهدنیا ولاړ ددې مېړه پښتون ژنرال مزاردشکر درې دسیاسنگ پهمقبره کښې دی اودده څخهیو زوی د شیرمحمد پـه نامه پاتهشو چهتراوسه همددې کورنۍ محترم احفاداو اولادونه هلته اوپه کابل کښې اوسی . (١)

❀ ❀ ❀

د-یدال ادبی مقام : څنگه چه پټه خزانه لیکـی، سیدال خان ناصر علاوه پردې چهدجنـگ دمیدان مړنیو،دادب پهمیدان کښې هم لمړی سړیو، اودتوری سرهئې قلمهم درلود، ښهپوه او ادیب سړیو، مر وجه علوم لـکه : فقه تفسیر، فصاحت، صرف، اونحو اوفارسی کـتب ئې لوستلیوه (٢) دادبیاتو سرهئې ښهمینه درلوده اوپه کوم وخت چهبهله جنـگه وزگـارو شعرونه به ئې و یل، پخپله هم ښهشاعرو، اوپرملی لحن اووزن به ئې سندری ویلې چه دلتهئې یوسندره رانقل کوو :

یار ما له هسی گران سو — را تپر تر ټول جهان سو
نور نه وینم په ستر گو — جهان ټول راته جانان سو

❀ ❀ ❀ ❀

دوې زلفی دی او زدې کړې — پر مخ دی را خپرې کړې
سرې اشرپۍ دی پهتندی باندی سپرې کړې
گرزی په باغ کی په گلونو کښې نخرې کړې
په اور دی و سوم یـا ر ه — راته اور تـا زه بو ستان سو

❀ ❀ ❀

(١) دپټیخزانې تعلیقات دښاغلی حبیبی لیـکـنه ٢٥٧ مخ
(٢) پټه خزانه ١٦٩ مخ

مین چه اشنایی کا شپه اوورځ به گریانی کا

شهی ده ستمگاره خو شحال زړونه به زخمی کا

لیندی لری دورځیو ، د بانو غشی کاری کا

پرهار می گوره خلقه د دلبر د تیر نښان سو

❀ ❀ ❀

مین پر لویو غرو ځی سر تور په نیمو شپو ځی

ووزی له وطنه، وطن پر بږدی پر چولوځی فریادونارې وکا، په نارو په غلبلوځی

وصال ئی نصیب نه سو گوره زړه دك په ارمان سو

❀ ❀ ❀

ناری وهم عالمه ! د شپې تر صبحد مه

ناتوانه د بېلتون یم یو گړی نلرم دمه بیتامی نفس خیژی راځه زما دزړه همدمه

نظر پر ما غریب کړه چه تاخون می ستا، په ځان سو

❀ ❀ ❀

شبنم پر گلو ښکاری ز ما او ښکی داری داری

خوناب ځی ستا لغمه زما په مخکی لاری لاری

تمامه شپه کم تیره په ژړا په ناری ناری

ښکاره سوه چه مجنون یم لېونتوب می اوس عیان سو

❀ ❀ ❀

بوستان ښکلی زیبا دی رنگین په او ښکو زمادی

د زړه پرهار گلگون دی ، چه بلبل په تماشا دی

په مینه می زړه و چاودی ته وایی پخند ادی

نتلی دبېلتون یم زه «سیدال» دامی بیان سو (۱)

---

(۱) پته خزانه ۱۷۱ - ۱۷۳ مخونه .

۲: بابوجان بابی: بابوجان بابی د کرم‌خان بابی زوی دی، چه په اتغر کی اوسیدی او یو دهغوغټانو اومشرانو څخه‌دی چه په‌ملی جرگو کی دمیرویس خان ملکری اوپه‌جنگو کی دملی‌زعیم بازو اودپښتنو لښکرو مشرو دې‌پیا ړی‌سالار په‌هغه‌وخت چه‌گرگین‌وژل کیده له کلاته‌دپرغښتلی‌راوستل اودماشور(۱)له‌خوائې دقندهار دښارحصار ونیو اوچه‌ښار ونیول‌شو نو دمیرویس‌خان له‌خوائې په کلات کی حکومت کاوه (۲)

په ۱۱۳٤ هـ کال چه اعلیحضرت شاه محمود د اصفهان دنیو لو عزم و کړ نو بابوجان‌بابی هم ددروزروتنو هوتکو، توخو، ترکو اوآ کا خیلو سره قندهارته راغی اودشاه‌محمود سره اصفهان‌ته ولاړ اودپټی‌خزانی په‌عبارت بابوجان په تولو جنگو کی «هسی مړانه وکا، چه رستم دوران ئې هیر کا» (۳)

سلطان‌محمد لیکی: چه‌بابوجان دشاه‌محمود او شاه‌اشرف په وختو کی د پارس دلاروبندر حاکم و، اودهوتکو دشهنشاهی وروسته قندهارته راغی، جهانکشای نادری‌ئې د«باروخان» په‌نامه یادوی. هغه‌وخت چه‌نادرافشار دهرات څخه‌دقندهار خواته‌وخوځیداوامام‌ویردی‌بیگ د کرمان حکمران‌دده‌په‌امر د گرشك او کلابس لوری‌ته مامور شو اعلیحضرت شاه حسین دبابوجان بابی په قیادت او قوماندانی یولښکر دهغه دمقابلې دپاره ورواستاوه اودې‌زړور قوماندان دهغو سره جگړې وکړې‌اوهغه‌ئې‌دفراه‌لوری‌ته وځغلول اودبری‌ولجی‌ئې ځنی راوگرزولې (٤)

---

(۱) دماشور کلی دقندهار دزاړه‌ښار جنوب‌ته اودنوی ښارجنوب غربی پلوته تخمینا ۷ میله‌لری واقع دی. پخوائې دزاړه ښار د جنوبی حصار دروازه د ماشور دروازه بلله.

(۲) (۳) پټه‌خزانه ۳۵ مخ. (٤) تاریخ سلطانی ۸۸ مخ جهانکشای نادری ۱٦٦ مخ.

علاوه پردي بابوجان ښه عالم او اديب سړی هم و ، دادب سره ئې مينه درلوده تل به ئې دشعرأو ديوا نو نه لوستل او پخپله هم شاعرو. ده په ۱۱۲۹ هـ کال د«شهااو گلان» هغه قصه په مثنوی نظم کړه چه پښتانه ئې په مجلسو کې نقل کوی او دا کتاب ئې « قصص العاشقين » نومېږی .

د بابو جان د شعر نمونه

عشق

عشق يو هسی توريالی دیء — چه پرهر ځای ئې بری دیء
دعشق اورهسی سوزان دیء — چه سو ځلی ئې جهان دیء
زړه بې عشقه کله زړه دیء — چه بې عشقه زړه د مړه دیء
پښتانه کاندی متل — چه دیء خوږ تر شات عسل:
چه: « بې عشقه سر کډودی» — تش بې مغزه يو لاډو دیء
زړه بې عشقه په کارندیء — هم هر زړه سزا وار نه دیء
چه د عشق وکا خبری — کړی په غوږ دا مرغلری
دپاکانو عشق سزا دیء
امانت دا ، دمولا دیء

* * *

۳ : بهادر خان : بهادر خان چه پټه خزانه ئې « دصدرا کا بر دوران » په لقب يادوی هم يو دهغو غښتليو خانانو څخه دی چه د گرگين دوژلو په جرگه کی دملی زعيم سره ملگری و (۱) اود هوتکو د دورې ډېر مشهور بهادر او

(۱) ريدی خان په محمود نامه کی وايی : سيدال اصر ، او بابوجان وبابی بل بادرخان و ، دبادرو لمسی - (۱٤٥ مخ پټه خزانه)

توریالی دی . دهوتکو په اکثرو جنگو کی ئې برخه اخیستې ده او هری خواته چه ئې په جگړه کی مخ شوی دی هغه خوائې اخیستې ده او بریالی شوی دی؛ لکه محمد هوتك چه لیکی بهادر خان د شاه حسین په وختو کی هم د لښکرو سالارو ، او « دشال » (۱) او « زوب » کلاوی ئې فتح کړې اود شاه حسین بازو و ؛ چه وایی شاه حسین ده ته ورور خطاب کاوه او عوامو « امیرالامرأ » باله (۲) بهادر خان په قندهار کی په توره اوښندنه (سخا) ډېر مشهور و ، دده په کرم اوسخاوت غریبان اوبې وزلی ماړه او آسوده وه .

علاوه پر توره او سخا بهادرخان ښه علمدوسته سړی هم و ، متداوله علوم ئې لوستلی وه ، د شعرا او علماؤ سره ئې مرستی کولې او هیڅکله دده مجلس ددې طائفې څخه خالی نه و ، شاعرانو ته به ئې ښې ښې صلې ور کولې ، لکه پټه خزانه چه لیکی « په صله کی په دوران طاق دی ، او په ښندنه علمأ ته حاتم دی . چه له سفره راسی علمأ او شعرا مپلمه کا ، او دوی ته ښندنی و کا . خالق تعالی دی دا کریم دوران او حاتم زمان تر ډېره ژوندیء وساتی ... » (۳)

د بهادر خان د بدلو نمونه : بهادر خان هم د سیدال خان ناصر په شان خپل

شعری احساسات په ملی اوزانو کی څرگند کړی دی اوپر ملی لحن او وزن ئې بدلی او سندری ویلی دی چه دلته ئې یوه نمونه را وړو :

---

۱ : شال یا شالکوټ داوسنی کویټې حدود دی - چه دا بوالفضل په قول د اکبری عصر په تشکیلاتو کی دقندهار دشرقی توابع باله کېده اودختو کلاتې درلوده چه کاسی او بلوچ پښتانه پکښې اوسېدل (آئین اکبری ۱۸۹ مخ) دپټې خزانې حاشیه ۱۱۱ مخ -

(۲) پټه خزانه ۱۲۵ مخ

(۳) پټه خزانه ۱۲۵ مخ

بپلتون دی زوردی ترلپمومی سهارنم ثاثی — لکه شبنم ثاثی
داسره یاقوت می په لمن کی ستا په غم ثاثی — په غم الم ثاثی
گوره لیلی باران داوښو ستا په چم ثاثی — ثنگه پر چم ثاثی

❀ ❀ ❀ ❀

راغله لیلی په شینکی خال نڅا په گلو کوی — په سرومنگلو کوی
سهار چه وزی سیل کا، زغ په بلبلو کوی — گل په اوربلو کوی
ملالی سترگی ئې کاته په ویر ژلو کوی — زیب په گجلو کوی
دژوبل زړه وینی په هر گړی هردم ثاثی — لکه شبنم ثاثی

❀ ❀ ❀ ❀

ښکلی نجلی ! دباغ په لورمه ځه نڅا مکوه — عاشق رسوا مکوه
وریت سوی زړه می دی مین پوری خندا مکوه — را شه جفا مکوه
زه یم پتنگ ته یې ډیوه ما جلبلا مکوه — نور ظلم بیا مکوه
یم ستا له عشقه لیونی پرما ، ماتم ثاثی — غم او الم ثاثی (۱)

* * *

٤: ملا پیرمحمد میاجی : داملاهم یودهغو روښن فکرو علماو څخه و، چه دملی زعیم میرویس سره په ملی لویه جرگه کی شامل او هم بیا وروسته په تولو جنگو کی د میرویس نیکه ملا تړ او ملگری و .

دی دمرحوم ملا محمد سرور زوی و، چه پلار ئی د میا فقیرالله صاحب لاس نیوی کړی و اوده بیادخپله پلاره څخه فیض وموند (۲) اووایی چه بیادی دشاه اشرف

(۱) پته خزانه ۱۲۵ـ ۱۲۷ مخونه
(۲) پته خزانه ۱۲۹ مخ

اوشاه محمود مرشدشو (۱) ملاپیر محمد میاجی وروسته ترهغه چه په تولوملی جگړو کی برخه واخیستله او میرویس نیکه وفات شو نو د میرویس مړ نی زوی اعلیحضرت شاه‌محمود داصفهان ډنیولودپاره‌ولاړه‌ئې هم وروغوښت چه داصفهان ترفتح وروسته‌ئې هلته دروافضوسره دینی‌مباحثې کولې او پیرمحمد میاجی هلته دومره‌شهرت وموند چه‌هروم‌علماؤ چه په‌اصفهان کی وه ده‌ته د«پیر افغان» لقب ورکړ. میاجی دشاه محمود ترمرگ وروسته دشاه اشرف سره هم اوزه پر اوزه ولاړو؛ اوده‌ته‌ئې مشوره ورکوله، څوپه۱۱٤۳ هـ کال چه اعلیحضرت شاه اشرف خپلی‌قواوی له‌لاسه ایستلی‌وې اوه‌شیراز څخه دقندهار لوری‌ته‌راروان‌و،اود نادر لښکری په پسې وې، شاه اشرف د«فسا» دپل سرته (دشیراز په۳ فرسخی کی) راورسید، په دې وخت کی‌ئې پیرمحمد میاجی چه په پښتنو کی ډیر د احترام په‌سترگو ورته کتل کېدل دڅو پښتنو سربازانو سره دپله دساتنی دپاره پرېښود او په خپله تربله تېرشو، چه‌ملا پیرمحمد میاجی په‌همدې ځای کی دمتجاوزینو له خوا ووژل شو (۲)

دده‌علمی مقام: ملاپیرمحمد علاوه پرتوریالیتوب ښه‌لوی عالم‌هم‌و،اودهمدې علمی لیاقت په اثر هروم علماؤ ده‌ته د «پیرافغان» لقب ورکړ، ده په اصفهان کی روافض په ډیرو مباحثو کی ملامت کړی وه اوخلك ئې دامام اعظم صاحب مذهب ته را بلل. بر سېره پر دې ښه مؤلف او لیکونکی هم و؛ ده دوه کتابونه تألیف کړی؛ یو کتاب ئې داخلاقو په علم کی «د افضل الطرایق» پنامه لیکلی دی چه په هغه کی دعقائدو او اخلاقو بیان کوی، او بل کتاب

(۱) جهانکشای نادری ۱۲۱مخ (۲) جهانکشای ۱۲۱ مخ.

ئې د « القرایض فی ردالروافض » په نوم لیکلی چه دا دواړه کتابونه په پښتو دی او « افضل الطرایق » ئې منظوم هم دی ، چه د هغه څخه دا څرګند پېژی چه ملا پیرمحمد میاجی ښه شاعر هم و ، اودده یو شعر په پټه خزانه کی راغلی دی . (۱)

* * *

۵ : داؤدخان هوتک : داؤد خان هوتک دپټی خزانې د مؤلف پلار اود قادرخان زوی دی چه په ۱۰۲۹ هـ کال دقندهار د کوکران په کلی کی زېږېدلی دی ...ده دخپل وخت متداول علوم لوستلی وه او په زلمیتوب کی دېر عمر له قندهاره دکسې غرونو اوزوب او دېرو اوپېښورته په علم پسی تللی و څو چه دخپل عصر په فصحا او علماو کی دنامه خاوند شو .

هغه وخت چه ملی زعیم اونورو پښتنو ګرګین واژه داؤدخان هم دده ملګری و اوبیا وروسته په تولو جګړو کی ورسره وه .

په ۱۱۲۰هـ کال چه دصفویانو لښکری پرقندهار راغلې نودملی قائدمیرویس نیکه له خوا داؤد خان فراه ، سیستان او کلستان اونورو ځایو ته ولاړ چه پښتانه دمیرویس نیکه دملاتړ دپاره راغونډ کړی اوهغه هلته دپښتنوسره مر کې و کړې اود نورزو ، او بارکزو او ساکزو دېر پښتانه ئې د ځان ملګری کړل او پرخسروخان ئې یرغل و کړ ، په دغو جنګو کی داؤدخان د میرویس دخوا دپښتنو لښکرو سپه سالارو (۲)

---

(۱) پټه خزانه ۱۳۱ مخ

(۲) پټه خزانه ۱۹۷ مخ

داؤد خان هم علاوه پر توره دښې طبع خاوندو ، او ښه شعرونه به ئی ویل دادوې رباعی چه د تجنیس صنعت هم پکښې سته داؤدخان ویلی دی :

چه دچا په زړه کی اورد مینی بل سی په اور بل ئی لمبې گډی حال ئی بل سی
اور د مینی کله مری دزړه له مینی داور بل مینه که تل د زړه په تل سی

* * *

که ئی وینې وینې تل خاخی له زوړو څخه څوك چه وینی تا ، له ځوانو له زړو څخه
دزړو له زړو که وینې وینی خاخی په کړو دغم لو یدلی ستاله کړو څخه

تبصره : تردې ځایه چه دمیرویس نیکه سپه سالاران او جنګي ملګری ذکر شوی دتولو دژرند له حالاتو څرګندیږی چه داپښتانه جنګیالی میړونه هم دتوری خاوندان وه او هم دقلم هم توریالی وه او هم عالمان چه دایوه رونه او ځانته ممیزه ده .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سړو ځایو او د کتابونو مونه

۱: د سړو نومونه

الف :

ابدال خان ۳۱-۱۰۰
ابراهیم ۱۰۲-۲۰
ابوالفضل -٤-۱۱۰
احمدشاه بابا - ۹۲-۳۲-۳٤
احمدجان منشی -۳-۳۱-٤۸-٥٦
اسرائیل اری -٤۹-٥۰-٥۱-٥۲-۸۲-
اسدالله - ۸٤ -
اسلام‌خان - ۱۰٤
اعتمادالدوله -۳۹-٤۱-٤۲-٥۲-٥٦-٦۲-۷٤-
اکبر باچا -۱۱-
اورنګ زیب -۱۸-۱۹-
امیرالامیر -۱۱۰-
امام اعظم رح -۱۱۲

ب :

باروخان -۱٥-۱٦-۲۰-۱۰۸-۲۷
بار تولد -۳-
بارو -۲۰-۱٦-
بابوجان -۲۰-٦۱-۱۰۸-۱۰۹-
برون -٤-
بوار -۲۰-
بیت نیکه ۱٦-۲۹-۳۰

پ :

پاپ -٥۰-
پتر کبیر ٤۹-٥۰-٥٤-
پیرافغان -۱۱۲-
پیر محمد میاجی - ٦۱-۱۱۱-۱۱۲-۱۱۳

ت :

تماش آستی ونس -۸-
تورخی ۱٦-۲۰-۲۳-
توران ۱٥-۲۷-
تولر -۱٥-
توماس بست -۸-
توماسچك -۱۷

ج :

جارج نیون هام فورد اسحاق -۳-
جلال‌الدین - ۲۷-
جعفرخان سدوزی -٦۰-۳۲-
جهانگیر -۱۲-
جیمز اول -۸

ح :

حاجی میرخان - ۱-۲۷-٦۳-٦٦-

Ketabton.com

حاجی عادل -۲۸-۳۱-
حاجی ابدال -۳۱-
حسین -۲۷-۹۴-۹۶
حبیبی -۱-۴-۱۰۶-
حیات خان -۳-۲۷-
حیات سلطان -۸۴-
حسامی -۷

خ :

خافی خان -۱۰-۶۶-۶۷-۸۰-۸۱-
خانزاده -۳۲-
خسروخان -۸۲-۸۳-۸۴-۸۵-۸۶-۸۷-۸۸-
۸۹-۱۱۳

د :

داؤدخان -۲۱-۸۵-۱۱۳-۱۱۴-
درخو -۳۲-
دولت خان سدوزی -۳۱-۳۴-۳۷-
دیوان بیگ -۳۹-۴۰-۴۲

ر :

رستم خان -۳۴-۸۹-
ریدی خان مومند -۴۳-۴۵-۴۶-۶۱-۶۷

ز :

زار - ۵۴ - ۵۵ -
زمان خان - ۳۴ -
زینت محل ۹ -
زینبه -۹۴-۹۸

س :

سرجان مالکم -۳-۴۸ - ۵۷ -۶۴-۶۶-۶۹-
۷۰-۷۱-۷۷-۸۸-۹۳-
سر پرسی سایکس -۳-۷-۱۰۲-
سلطان محمد - ۳-۱۸-۱۹-۲۷-۳۶-۶۵-۶۶ -
۸۹-۹۳-۹۸-
سلطان حسین -۷-۳۵-۴۳-۴۴- ۴۵ - ۵۰-
۸۹-۹۵-
سلطان حیدر -۵-
سلطان احمد -۱۰۱-
سلطان خدا داد (خود کی) - ۱۸-۳۱ -
سلطان ملخی ۱۸-۱۹-۲۵-۲۸-۳۱-۱۰۳-
سیدال خان ناصر -۶۱-۹۷-۱۰۱-۱۰۳-۱۰۴-
۱۰۵-۱۰۶-۱۰۷-۱۰۹-۱۱۰-
سید جمال الدین افغانی -۳-۷-۵۸-۶۴-۶۶-۶۸-
۶۹-۷۱ ۹۳-۹۴-۹۶-۱۰۲-
سید ظهور الحسن -۴-۹۸-۹۹-
سید مسعود -۴-

ش :

شاه اشرف -۱۰۱-۱۰۲-۱۰۳-۱۰۴ - ۱۰۵
۱۰۸-۱۱۱-۱۱۲-
شاه اسمعیل صفوی -۵-۶-
شاه حسین ۷۶ ۹۲-۹۶-۹۷-۹۸-۱۰۴-۱۰۵-
۱۰۸-۱۱۰-
شاه عالم -۹-
شاه عباس -۶-۱۱-۱۲
شاه صفی -۶-
شاه محمود -۷-۹۴-۹۵-۹۶ - ۹۹-۱۰۰ - ۱۰۱
۱۰۳-۱۰۸-۱۱۲-
شهنواز - ۶۵ -
شیخ صفی الدین اردبیلی-۶-
شیر محمد خان -۳-۶۶-۹۳-۱۰۶

ص :

صالم خان -۲۰-۲۵-۲۷-۲۹-۳۱-

ص :

حضرت صدیق رض -٤٦-
صمصام الدوله -٦٦-٨٠-

ظ :

ظهیر الدین محمد بابر-٧-

ع :

عباس قلی بیگ -٨٣-٨٨-
عبدالله خان-٨٤-٨٥-٩٣-١٠٢-
عبدالعزیز خان -٢٥-٩٣-٩٤-١ ١-
عبدالقادر خان-٢٥-
عزیز خان نورزی-٦١-
عمر-٢٧-
حضرت عمر فاروق رض -٤٦
علی اکبر شهامی -٣
علی قلی میرزا ٤-

غ :

غلجی -١٥-١٦-١٧-٢٠-٢٧
غازی -١٦-
غلجی -١٦-
غرزی -١٦-١٧-
غلزی -١٧-
غیلجائی -١٧-
غلجه ئی -١٧-
غلجائی -١٧-

ف :

فراهی -١٥-
فرعون -٦٥-
فرخ یسار -٥-
فقیر - ٣٤-

ق :

قادر خان-١١٣-
قطب الدین بهادر شاه -٨١-
قلزه ئی-١٧-

ك :

کامران -٣٢-
کرم -٢٧-١٠٨-

گ :

گرگین -١٠-٢٦-٣٣-٣٤-٣٥-٣٦-٣٧-٣٨-
٤٠-٤١-٤٢-٤٣-٤٤-٤٥-٤٧-٥٣-٥٤-٥٥-
٥٦-٥٧-٥٨-٥٩-٦٠-٦٢-٦٣ - ٦٤-٦٥-٦٦-
٦٧-٦٨-٦٩-٧٢-٧٤-٧٥-٨٢-٨٨-٩٣ -١٠٣-
١٠٨-١٠٩-١١٣-
گل خان بابر -٦١-
گلان -١٠٩-
گویا -٣-١٢-١٥-

ل :

لارودی -٤-٧١-

م :

متوبی بی -٦ -
محمد اعظم-٦٦
محمد جامی خان -٧٧
محمد خان (مشهور به حاجی انگرم -٦١
محمد خان -٧٨-٧٩-٨٢
مراد خان -٦٤-

محمدسرور -۱۱۱-
محمدشاه -۱۰۱
محمد صالح -٤-
محمدعلی خان بلوخ -۱۰۲-
محمدمهدی - ٤-٦٤ -
اعلیحضرت محمدنادرشاه شهید-۹۲
محمدهوتك -۳-٦٤-٦٥ -۱۰۳- ۱۱۰-
مکه الیزابت-۸
ملکیار -۲۰ ۲۳-۲٤-۲٥-۲۷-
محمود - ۹٤ - ۹٥- ۹۹ ۱۰۰-
موسی کاظم -٦-
میان فقیرالله -۱۱۱-
میرویس - ٤۱ ٥ -۷ -۱٥-۱۹- ۲۰ -۲۳
۲٥-۲٦ - ۲۷-۲۸- ۲۹ -۳۰ -۳۱- ۳۲
۳۳-۳٤ -۳٦ -۳۷-۳۸ -۳۹ -٤۰-٤۱
-٤۲ -٤۳-٤٤ -٤٥-٤٦-٤۷ -٦۸ -٤۹
- ٥۳ -٥٥ -٥٦ -٥۷ -٥۸ -٥۹ - ٦۰
-٦۱ -٦۲ -٦۳ -٦٤ -٦٥ -٦٦ - ٦۷
-٦۸ -٦۹ -۷۰ -۷۱ -۷۲ -۷۳ - ۷٤
-۷٥ -۷۷ -۷۸ -۷۹ -۸۰-۸۱ -۸۲-۸٤
-۸٥ - ۸٦ -۸۷ -۸۸ -۸۹ -۹۰- ۹۲
-۹٤-۹٦ -۹۸ -۱۰۱ -۱۰۳-۱۰۸-۱۱۱
- ۱۱۲ -۱۱۳ -۱۱٤-
میشل - ٥۱
میلیسون -۳۲ -٤۸ -٤۹ -٥٥ -٥٦ -٦٤-٦٦
-٦۸ -۷۲ -۷٥ -۷۷ -۷۹-۸۳-۸٥ -۸٦
-۸۸ -۸۹ - ۹۳ -۹٤ -۹٦

ن :

ناپلیون -۸٦ -
نادرشاه افشار - ٤-۷۲- ۱۰٤ - ۱۰۸-۱۱۲
نازو -۲٥ -۲۸ -۲۹ -۳۰ -۳۱-
نصروخان الکوزی -۱۰۲-
نوربابا -۲۳-۲٤-
نور خان -٦۱
نورالدین محمدجهانگیر -۸-
نورالله لارودی -٦٦-
نورمحمد غلجی -۹۸-

و :

ویردی بیگ -۱۰۸-

ه :

همایون -۷-
هوتك بابا -۱٥ -۱٦-۱۸ -۲۰-۲۱ -۲۲-۲۷-

ی :

یحیی خان -۲٥ -٦۱ -
یوسف خان -٦۱ -
یونس خان کاکر -٦۲

* * *

۲ : دځا یونومونه

الف :

اتریش -٥۰-
اتغر -۱٦ -۱۸ -۲۱ -۲۲ -۱۰۳-۱۰۸-
آذربایجان -۷۰-
ارغسان -٦۲ -٦٥-
ارغنداو -۱۸- -۲۱ -۲۲-
اروپا -۸-
ازقان -۱۰٥ -
استراخان-۸۲-
اسلامبول -٥۰ -

اسماعیل‌خان اوغازی خان‌دیری -٩٦ -
آسیا -١٧-
اصفهان -٤-٤٦ -٣٣ - ٣٥ - ٣٦ - ٣٧ - ٣٨
-٣٩ -٤٠ -٤٣ -٤٤ -٤٨ -٤٩-٥٠-٥١
-٥٦ - ٥٧ -٦٩ -٧٩ -٨٠ -٨٢ -٨٩ - ٩١
-٩٢ - ٩٥ -٩٦ - ١٠٠ - ١٠٣ - ١٠٨
- ١١٢ - ١١٣ -
افغانستان -٥- ١٠ -١١-١٢ -٢٦ - ٢٧ - ٦٧
-٨٩ - ٩٥ -٩٧-
المان -٤٩- ٥٠ -
امو -١٧-
اندجان -٧-
انگلستان -٩-
اولان -٨ -٢١
ایتالیا -٤٩-
ایران -٣-٤-٦-٧-١٧ -٨٩-
ایروان -٨-

ب

برمه -٩-
بست -٨٥-
بغداد -٧-
بلخ -١٠ -١١-
بلوچستان -٦١ -٦٢-
بمبئی -٨-
بیت‌الله -٤٤-

پ :

پارس -٤-٥-٦- ١٠-١١-١٥- ٢٦-٣٥-٣٦-
٤٢-٤٤-٤٥-٧ -٤٨-٤٩-٥٠-٥١-٥٢
٦٢-٧٠-٧٤-٧٥-٧٦-٧٧-٧٨-٧٩-٨٠
٨١-٨٢-٨٣-٨٤-٨٧-٨٨-٨٩-٩٣-٩٥-
٩٨-١٠١-١٠٣-١٠٤-١٠٨-
پامیر - ١٧ -
پښتو نخوا - ٢١-٢٢-
پښین - ٩٦-
پنجاب - ٩٦-
پیښور - ١١٣-

ت :

تازی - ٢٨-
تبریز - ٧-٧٩-
ترنك - ٢٤-٢٥-
تهران - ١٠٤-

ج :

جلدك - ١٨-١٩-٢٨-٦١-

ح :

حجاز - ٤٥-٤٧-٤٨-

خ :

خراسان - ١٠٤-٧٣
خلج - ٦١-
خیبر - ٢٩-

د :

دلارام - ٧٩-٩٧-
دلخك - ٧٩-٩٧-
ده شیخ - ٦٥-

ذ :

ذهی - ٧-٩٩-
ذیله - ١٠٣

ر :

روس - ٤٩-٥٠-٥١-٥٤-
روم - ٥٠-١١٢-١١٣

ز

زابل - ١١-
زردکوه - ١٠٢

ز :

زوب - ٢٣-٦٢-١١٠-١١٣

س :

سبزوار - ٩٦-
سورت - ٨-
سور غر - ١٦-١٨-٢١-٢٢-٢٨-
سوری یا سیوری - ١٦ - ١٨-٢١-٢٢-
٢٨-٩٦
سیاسنگ - ١٠٦-
سیستان - ٨٥-٩٠-٩٥-١١٣-

ش :

شال - ٩٦-١١٠
شالکوت - ١١٠
شاجوی - ١٨-
شرقی هند - ٩-
شکر دره - ١٠٦-
شماخی - ٤٩-٥٠-٥٢-
شیراز - ١١٢-١١٣-
شیروان - ٥-٧٠-

ش :

شیار صفا - ٣٢-٦٠-
شوراوك - ٦١-١٠٢

غ :

غرج - ١٦-
غرجستان - ١٧-
غرچه - ١٦-١٧-
غزنی - ٢٨-٩٦-
غلج - ١٦-
غورك - ١٧-

ف :

فرانس - ٢ -٤٩-
فراه - ١٢-٦١-٨٣-٨٥-٩٠-٩٦-١٠٨-١١٣
فسا - ١٠٥-١١٢-

ق :

قایانلوی - ٤٩-
قزوین - ١٠٤-
قندهار - ٥ - ١٠ - ١١ - ١٢ - ١٥ -
٢٥ - ٢٦ - ٢٨ - ٣٥ - ٣٨ - ٤٠ -
٤١ - ٤٢ - ٤٤ - ٤٧ - ٤٩ - ٥٦ -
٥٧ - ٥٨ - ٦٠ - ٦٢ - ٦٥ - ٦٦ -
٦٧ - ٦٨ - ٦٩ - ٧٥ - ٧٧ - ٧٨ -
٧٩ - ٨٢ - ٨٣-٨٤- ٨٦ - ٨٨ - ٨٩ -
٩٠ - ٩٢ - ٩٣ - ٩٥ - ٩٨ - ٩٩ -
١٠٠ - ١٠١ - ١٠٢ - ١٠٣ - ١٠٤ -
١٠٥ - ١٠٦ - ١٠٨ - ١١٢ - ١١٣-

ك :

کابل - ٧-١١ - ٢١ - ٢٨ - ٦٠ - ٩٨-
١٠٦ -
کرمان - ٣٤ - ١٠٤ ١٠٨ -
کسی غر - ١١٣ -

کلابس - ۱۰۸ -
کلات - ۱۰ - ۱۹ - ۲۱ - ۲۸ - ۹۶ -
۹۷ - ۱۰۵ -
کلستان - ۸۵ - ۱۱۳ -
کوسان - ۲۹ -
کوکران - ۵۸ - ۶۰ - ۹۲ - ۱۱۳ -
کوهدامن ۱۰۶ -
کویته - ۱۱۰ -

گ :

گرجی - ۶۲ -
گرجستان - ۳۵ - ۴۲ - ۵۴ - ۷۰ -
۸۳ - ۹۷ -
گرشك - ۸۳ - ۷۳ - ۱۰۸ -
گرماو - ۱۸ -
گرمسیر - ۱۰۲ -
گومل - ۹۶ -

ل :

لندن - ۸ -
لهستان - ۵۰ -

م :

مازندران - ۹۸ -
مانچه - ۶۰ -
ماشور - ۱۰۸
مدینه - ۴۴ - ۴۵ - ۴۷ -
مرغه - ۲۱ - ۲۲ - ۲۳ -
مکه - ۴۴ - ۴۵ - ۴۷ - ۴۸ - ۴۹ - ۷۰ -
ملتان - ۹۶
موچه خورت - ۱۰۴ -
مهمان دوست - ۱۰۴ -

ن :

نارنج - ۹۴ -

و :

وازه خوا - ۲۳ -

ه :

هرات - ۱۱ - ۸۲ - ۸۴ - ۸۹ - ۷۸ -
۹۶ - ۱۰۴ - ۱۰۵ -
هلمند - ۸۵ - ۸۶ - ۷۳ - ۹۷ - ۱۰۲ -
هند - ۳ - ۵ - ۶ - ۷ - ۸ - ۱۰ - ۱۱ -
۱۵ - ۲۶ - ۳۲ - ۳۳ - ۳۵ - ۴۷ -
۶۶ - ۷۰ - ۸۰ - ۸۱ - ۸۲ - ۷۶ -
۷۷ -
هندوستان - ۸ - ۹ - ۸۱ -

❀ ❀ ❀

۲: د کتابو نومونه

الف :

افغان او پارس جګړه - ۳ - ۳۲ - ۳۸ -
۳۹ - ۴۴ - ۴۷ - ۴۸ - ۴۹ - ۵۲ -
۵۳ - ۵۵ - ۵۷ - ۶۲ - ۶۵ - ۷۶ -
۸۱ - ۸۲ - ۸۳ - ۸۵ - ۸۸ - ۹۰ -
۹۱ - ۹۳ - ۹۴ - ۹۵ -
افضل الطرایق - ۱۱۲ -
افغان تاریخی - ۴ - ۵۳ - ۷۰ - ۷۶ -
۸۱ -
القرایض فی ردا لروافض - ۱۱۲ -
اویستا فرهنګ - ۳ - ۱۷ -
آئین اکبری - ۴ - ۱۱۰ -

پ :

پتنه خزانه - ۳ - ۱۵ - ۱۶ - ۱۸ - ۱۹ -
۲۰ - ۲۱ - ۲۲ - ۲۳ - ۲۴ - ۲۵ -
۲۸ - ۲۹ - ۳۰ - ۴۴ - ۵۹ - ۶۰ -
۶۱ - ۶۳ - ۶۵ - ۶۶ - ۶۷ - ۶۸ -
۸۵ - ۹۰ - ۹۴ - ۹۷ - ۹۸ - ۱۰۱ -
۱۰۳ - ۱۰۶ - ۱۰۷ - ۱۰۸ - ۱۰۹ -
۱۱۰ - ۱۱۱ - ۱۱۳ -

پتنی خزانی تعلیقات - ۴ - ۱۰۶ -

ت :

تاریخ ادبیات ایران - دبرون اثر دیا سمی ترجمه - ۴ - ۸۸ - ۸۹ -

تاریخ افاغنه - ۴ - ۹۹ -

تاریخ افغانستان - دمیلیسون تألیف د منشی احمد جان ترجمه :
۳ - ۳۱ - ۳۲ - ۳۳ - ۳۷ - ۳۸ -
۴۸ - ۴۹ - ۵۵ - ۵۶ - ۶۰ - ۶۲ -
۶۳ - ۶۴ - ۶۶ - ۶۸ - ۶۹ - ۷۱ -
۷۲ - ۷۳ - ۷۵ - ۷۷ - ۷۹ - ۸۳
۸۶ - ۸۸ - ۸۹ - ۹۳ - ۹۴ -

تاریخ ایران - دسرجان مالکم اثر-
۳ - ۳۱ - ۳۳ - ۳۵ - ۳۶ - ۳۷ -
۳۸ - ۴۸ - ۵۰ - ۵۷ - ۵۹ - ۶۳-
۶۸ - ۶۹ - ۷۰ - ۷۱ - ۷۸ - ۸۸ -
۹۳ - ۹۴ - ۹۵ -

تاریخ روابط ایران واروپا در دورهٔ صفویه
۳ - ۸ - ۹ -

تاریخ سلطانی - ۳ - ۱۶ - ۱۸ - ۱۹ -
۲۰ - ۲۷ - ۳۲ - ۳۴ - ۳۶ ۶۰ -
۶۲ - ۶۵ - ۶۶ - ۸۹ - ۹۵ - ۹۶ -
۹۸ - ۹۹ - ۱۰۲ - ۱۰۵ - ۱۰۸ -

تاریخ علی فلی مرزا - ۴ - ۹۴ -

تاریخ مختصر ایران - دسرپرسی سایکس تألیف
۳ - ۷ - ۱۰۲ -

تاریخ نظامی ایران - ۴-۱۰۱ - ۱۰۲ -
۱۰۴ - ۱۰۵ -

تتمة البیان - دعلامه سیدجمال الدین افغانی اثر
۳ - ۷ - ۳۳ - ۵۸ - ۶۰ - ۶۸ -
۶۹ - ۷۱ - ۷۳ - ۷۷ - ۹۳ - ۹۴ -
۹۶ - ۱۰۲ -

ج :

جغرافیای تاریخی ایران - دبار تولد اثر -
۳ - ۱۷ -

جونگ - فراهی قلمی - ۳ - ۱۲ - ۱۵ -

جهانگشای نادری - ۴ - ۶۴ - ۸۹ - ۱۰۴ -
۱۰۵ - ۱۰۸ - ۱۱۲ -

ح :

حیات افغانی - ۳-۱۵ - ۱۶ - ۱۹ - ۲۰ -
۲۵ - ۲۷ - ۹۶ -

خ :

خورشید جهان - ۳-۱۶ - ۲۰ - ۲۵ - ۲۷
۶۲-۶۶ - ۸۴ - ۸۸ - ۹۴ - ۹۵-۹۶-
۹۸ - ۱۰۵

د :

دائرة المعارف بستانی - ۳ - ۷

داستان ترکتازان هند - ۳ - ۹ - ۲۱ -
۶۶ - ۸۷ -

درهٔ نادره - ۴ - ۷۹ -

د هندی او انگلیسی قاموس - ۳ - ۱۷ -

ر :

رحمان بابا (دیوان) - ۵۹ - ۶۳ -
روابط ادبی ایران و هند - ۳ - ۵ - ۶ - ۸
روضة الصفای ناصری - ٤ - ۸۵ - ۹۶ -
۱۰۱ - ۱۰۵

ز :

زندگانی نادرشاه پسر شمشیر - ٤ - ۳۵ -
۳۷ - ۶۶ - ۷۲ - ۸۸ - ۹٤-۱۰۵ -
زبان پامیر - ۱۷

س:

سیرالمتأخرین - ٤ - ۹۶ - ۹۸ -

ف :

فرشته - ۷ - ۸

ق :

قصص العاشقین - ۱۰۹

ك :

کاوه مجله - ٤ - ۵۰ - ۵۱ - ۵٤

م :

مأثرالامراء - ٤ - ۶۶ - ۸۰ - ۹۶ - ۱۰۲ -
منتخب اللباب - ۳ - ۱۰ - ۸۰ - ۸۲ -
محمود نامه - ٤۳ - ٤۶ - ۶۱ - ۶۲ ۶۷ -
۱۰۹

ن :

نادر نامه - قلمی - ٤ - ۹۸ - ۱۰۲ - ۱۰۵

❀ ❀ ❀

ددی کتاب فهرست

مضمون	مخ	مضمون	مخ
ئیل	۱	بابا هوتك	۲۰
ددي کتاب مأخذونه	۳	ملکیار	۲۳
تر میرویس دمخه	۵	ښالم خان	۲۵
د پارس وضعیت	۵	میرویس څوك و ؟ اوڅه یې وکړه ؟	۲۷
د هند وضعیت	۷	دده د نسب سلسله	۲۷
په افغانستان کښې د قندهار		د میرویس مور	۲۸
وضعیت	۱۰	د میرمن نازو د خوب لیدل	۲۹
د هوتکو قبر	۱۵	د میرویس د زېږېدو نیته	۳۰
د هوتکو ښاغلی ترمیرویس د مخه	۱۹	د میرویس ازدواج	۳۱

PROPERTY OF ACKU 566

مضمون	مخ
دمیرویس کسب	۳۲
د میرویس شخصی صفتونه	۳۳
د میرویس مقام د پښتنو په نزد	۳۳
گرگین څوك و ؟ اوولی قندهار ته راغی ؟	
میرویس او گرگین	۳۵
میرویس داصفهان په دربار کښې	۳۶
د میرویس تګ حج ته	۳۹
دمیرویس مناجات	۴۴
دمیرویس خوب لیدل	۴۵
هغه سوالو نه چه میرویس د حجاز علماو تهوړاندی کړل	۴۶
یو تصادف	۴۷
دمیرویس استفاده له موقع څخه	۴۹
دمیرویس راتګ قندهار ته	۵۳
دمیرسیدل قندهار ته	۵۶
لمړی ملی جرګه	۵۷
دو همه ملی جرګه	۵۸
دمیرویس لمړی اقدام	۶۰
ددی اقدام نتیجه	۶۳
دقندهار دښار نیول	۶۶
دریمه جرګه او دمیرویس وینا	۶۷
دو لجی نیول	۶۹
دمیرویس بله وینا او دپښتنو خلر مه جرګه	۷۲
په کار پیل	۷۳
دمیرویس مکتوب دپارس پاچا ته	۷۵
دی اقدام په اصفهان کی څه تاثیر وکړ ؟	۷۵
د میرویس مراوده دهند د دربار سره	۷۶
دمیرویس مکتوب دهند دربار ته	۸۰
دپارس ۳۱ زره عسکر د خسرو خان	۸۱
په قوماندانی	۸۲
د خسرو خان نفاق اچول	۸۳
دمیرویس آمادگی	۸۵
دقندهار محاصره	۸۶
دخسرو خان مرګ او دپارسیانو تښتنه	۸۷
دپارسیانو دبل لښکر ماتی	۸۹
دمیرویس وفات	۸۹
دمیرویس وروستنی خبری	۹۰
تر میرویس وروسته :	۹۲
دمیرویس ورور عبدالعزیز	۹۲
دمیرویس اولاد	۹۴
شاه محمود	۹۴
شاه حسین	۹۶
دمیرویس لور میرمن زینب	۹۸
دمیرویس وراره اشرف	۱۰۱
دمیرویس سپه سالاران :	۱۰۳
سیدال خان ناصر	۱۰۳
دسیدال جنګونه	۱۰۴
دسیدال ادبی مقام	۱۰۵
بابوجان بابی	۱۰۸
دبابوجان دشعر نمونه	۱۰۹
بهادر خان	۱۰۹
دبهادر خان دبدلو نمونه	۱۱۰
ملاپیر محمد میاجی	۱۱۱
دده علمی مقام	۱۱۲
داؤد خان هوتك	۱۱۳
دسړو اوځایو او کتابو نومونه	۱۵۱

تصویرونه :

۱ :- مرویس نیکه - د امړی مخ مقابل
۲ :- شاه اسماعیل صفوی - د ۶ مخ مقابل
۳ :- سلطان حسین صفوی - د ۷ مخ مقابل
۴ :- دقندهار زوړ ښار - د ۶۷ مخ مقابل
۵ :- دمیرویس نیکه مقبره د ۹۲ مخ مقابل
۶ :- شاه محمود هوتك د ۹۴ مخ مقابل
۷ :- شاه حسین هوتك د ۹۶ مخ مقابل
۸ :- شاه اشرف هوتك د ۱۰۱ مخ مقابل

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library